

A

SZABADKŐMŰVESSÉG

TÖRTÉNETE

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

MAGYAR SZABADKŐMŰVESSÉG FEJLŐDÉSÉRE

ÍRTA

Hollós László

BUDAPEST,

SZERZŐ KIADÁSA

1873

ELŐSZÓ.

E munkácskának, mely eddigelé a magyar irodalomban a legelső enemü kísérlet, sajtászerü tárgya és speziális czélja köteleségemmé teszi, hogy az olvasót tájékozólag annak egynéhány sort bocsássak eléje. El kellett ugyanis készülnöm arra, hogy azok mellett, kik a szabadkőművesség bő történelmi irodalmának rövid, tájékoztató compendiumát keresik abban, lesznek oly olvasói is e munkának, kik nem minden előítélet nélkül, pusztá kíváncsiságból, avagy erős bíráló szándékkal nyúlnak ahhoz. Megkísérlettem tehát mindannyit ki-elégíteni, és pedig az előbbieket a történetírói hűség szorgos megtartása, az utóbbiakat szigorú tárgyilagosság által. Módot kívántam nyújtani arra, hogy akik jóakarattal vették kezükbe e könyvet, tartalmának vázából kedvet nyerjenek a gazdag kőművesi irodalom tovább tanulmányozására, — az elfogultaknak pedig arra, hogy ha érveket kivannak a szabadkőművesség intézménye ellen alkalmazni, ne ott keressék azokat, hova a szabadkőművesség intézményének érdekellenségei ilyenek forrásaiul legtöbbször utalni szoktak. Nincs e műnek külön átdolgozott kiadása a szövetséghez tartozók és nem tartozók számára, következésképp nincs mit tartaniok a nemkőműveseknek attól, hogy jóhiszeműségükkel bármily tekintetben visszaélés történhessék.

E mű az első részében foglalt beszélgetésen kívül, mely L e s s i n g mesteri alkotású „Ernst und Falck”-ját követi, jobbára L e n n i n g „Allgemeines Handbuch der Freimaurerei” (Leipzig, Brockhaus 1867.) és F i n d e l „Geschichte der Freimaurerei” (Leipzig 1870) című terjedelmes munkái nyomán készült, követve a történeti fejlődés folyamát, de ezektől sokban eltérő, meggyőződésem szerint helyesebb fölfogással. Nem ragaszkodtam ez autorok egyikéhez sem, csak

ott, hol históriai anyagot vettem át tőlük. A szabadkőművesség czéljának egységességétől mélyen áthatva, gondosan elkerülni igyekeztem a felekezetiesség azon szirtdarabjait, melyekbe ők mély tanulmányuk daczára is itt-ott bebotoltak. Ennyit a tárgyra nézve.

Ami művem czélját illeti: az a szabadkőművesség intézményének, mint nevezetes culturhistoriai tényezőnek, alapvonalaiban megismertetése volt és pedig annak történelmi fejlődése nyomán. Apológiát a szabadkőművesség létjoga, mai szükségessége mellett írni nem volt szándékom, de nem bánom, ha e mű egyik vagy másik olvasójára nézve önkénytelenül a szabadkőművesség vádiratává lesz.

Még egy körülményt kívánok ehelyütt megemlíteni. Azt t. i. hogy e mű egészen magánjellegű fáradozás gyümölcse. Szolgáljon ez tájékozásul azoknak, kik bíráló szándékkal fognak e mű olvasásához.

Budapesten, 1873. april hó.

A szerző.

A szabadkőművesség története.

I.

ÁTALANOS RÉSZ.

Miben áll a szabadkőművesség.

Napjainkban, midőn hírlapok és röpívek oly sokat foglalkoznak a szabadkőművességgel, midőn a csak kevésbé művelt ember is oly szívesen hall és beszél ez intézményről, mely az állam és egyház támogatása nélkül, sőt ez utóbbinak elkeseredett küzdelme daczára oly hatalmas tényezőjévé küzdötte föl magát az emberiség általános civilizatiójának, — annyi a balfogalom itt is, ott is a szabadkőművességről, s annyira készpénz gyanánt vétetnek itt is, ott is a legképtelenebb föl- és ráfogások, miszerint egy oly könyvet, mely ez intézmény megismerése körül tisztázza az eszméket, s a kőművesség lényének, célzatainak feltüntetése által leküzdje a ráfogásokat, bizonyára szívesen vesz úgy maga a kőművesi világ, mint az a művelt olvasóközönség, mely azt tudományos szempontból, avagy — engedjük meg — pusztán kíváncsiságból, megismerni óhajtja.

A szabadkőművesség eszméjének helyes megértése céljából szükséges, hogy az olvasó előtt kellő világításba helyezzük annak fogalmát, célját és eszközeit, mert ezt a hármat ismerve, ismerni fogjuk magát az intézményt.

Sokkal könnyebb dolog azonban e szándékot leírni, mint azt megvalósítani. Ám, kísérreljük meg előbb a tárgy fölött beszélgetni s csak azután, mintegy következtetéskép vonjuk le e beszélgetésből azokat, amiket az olvasó a főbbiekre feleletül jogosan vár.

A. Rég szerettem volna tőled valamit kérdeni barátom. Igaz-e, hogy te s z a b a d k ő m ű v e s s e g y?

B. Azt hiszem, az vagyok.

A. Úgy felelsz, mintha nem volnál felőle teljesen bizonyos. Pedig hát mégis csak tudnod kell, ki vett föl és hol vettek föl e társaság tagjai közé?

B. Ezt persze tudom, de hát ez még önnönmagában nem mond semmit.

A. Nem értelek, légy szíves, adj szavaidnak bővebb magyarázatot.

B. Azt hiszem, hogy szabadkőműves vagyok, és pedig nem azért, mivel egy törvényes páholyban ilyenek befogadtak, hanem, mert belátom és beismerem, miben áll a szabadkőművesség, mi a célja, milyen volt az eredete és a lefolyása s milyenek az akadályai.

A. És mégis minő homályosan nyilatkozol! Pedig nem tagadod, hogy a szövetség tagjai közé föl vagy véve. Tudsz tehát mindent . . .

B. Azok is csak hiszik, hogy tudják.

A. Fölvétethetél volna tehát anélkül is, hogy tudd, amit tudsz?

B. Fájdalom, igen.

A. Hogy-hogy?

B. Úgy, hogy a fölvettek sem tudják azt mind, akik pedig tudják, annak kifejezést adni nem képesek.

A. És tudhatnád azt, amit tudsz, anélkül is, hogy a szövetségbe fölvétetél légyen?

B. Miért ne? A szabadkőművességben semmi önkényes, semmi nélkülözhető nincs, az oly szükségesség, melyen az embernek és a polgári társadalomnak lényge alapszik. Következésképp gondolkozás által az ember önnönmagától is ép úgy rájöhet, mintha arra rá vezettetik.

A. Azt mondod, nincs a szabadkőművességben semmi önkényes. Hát annak szavai, jelei, érintései, szokásai? Nem lehetnének-e ezek mások is? Nem önkényesek-e következésképp?

B. Igaz, a szabadkőművességnek vannak jelei, szokásai, szavai — de ezek nem a szabadkőművesség.

A. Azt mondod: a szabadkőművesség nem nélkülözhető. Hát akkor mit tettek az emberek, midőn még szabadkőművesség nem létezett?

B. A szabadkőművesség mindig létezett.

A. Nos hát mi ez a szükséges, ez a nélkülözhetlen kőművesség?

B. Mint már előbb megjegyzem, oly valami, mit azok sem mondhatnak meg, akik tudják.

A. Tehát absurdum!

B. Ne hamarkodjál az elítéléssel

A. Amiről nekem fogalmam van, azt én szavakkal is ki tudom fejezni.

B. Nem mindig; és sokszor legalább nem úgy, hogy e szavak mások előtt is teljesen azon fogalom alakját öltés fel, mely a tiéd.

A. De mégis kifejezhetik e fogalomnak legalább egy részét.

B. A házagos fogalom haszontalan is, veszedelmes is. Haszontalan, ha nem kielégítő; veszedelmes, hacsak bármi csekélylyel túlmegy is a határon.

A. Különös! Ha tehát maguk a szabadkőművesek, kik szövetségük titkát ismerik, nem képesek annak szavakkal kifejezést adni, hogy szereznek a szövetségnek elterjedést?

B. Tettek, cselekedetek által Jó emberekkel sejtetik és közlik, amennyire ezek közzétehetőek, tetteiket; ezek kedvet kapnak hozzá és hasonlóan tesznek.

A. Tettek, cselekedetek, a szabadkőművesek cselekedetei? . . . Nem ismerek mást, mint hogy egymás iránt barátságosak, itt ott jót tesznek, és hogy mondják, miszerint az emberiség javának előmozdítói.

B. Hát ez semmi?

A. Nem annyi, hogy ezek miatt joguk legyen magukat a társadalomban elkülöníteni. Ezt tenni minden becsületes embernek kötelessége.

B. Kötelessége!!

A. Hát nincs e módjában kinek kinek hasonlót tenni a szabadkőművességen kívül is?

B. De azt csak megengeded, hogy az ember a kőművességben és a kőművesség által egy ingerrel és ösztönrel többet nyer ily művek gyakorlására?

A. Ezt nem tagadom. De hát maradjunk csak a szabadkőművesek tetteinél. Magyarországon az 1790-es években nagy számmal voltak szabadkőművesek. A mostani új aerában pedig számuk már több ezerre megy. Dicsekesztek elemeinek választékosságával, befolyásával. Hát mit tettetek? Nem értem ez alatt azt, hogy egymást támogatátok, bajban, nyomorban segélyeztetétek, ezt minden banda megteszi. De hát mit tettetek az államért, a társadalomért, az emberiségért olyat, aminek nyoma volna?

B. Oly terre viszed a vitát, hol ajkam meg van kötve.

A. Aha! megfogtalak. — Nem mersz felelni, és bizonyosan nem azért, mintha őszinte is lehetnél!

B. Csalódotl barátom. Hallgatok, mert kérdésed több jutalomban kívánja részesíteni a magyar szabadkőművesség eddigi fáradozásait, mint amennyit a szabadkőművesnek, ki lelke nemes ösztönéből munkál a jón, keresnie szabad és elfogadnia megengedhető lenne.

A. Szerénykedés, és ismét csak szerénykedés! Ez a bő köpeny, mely alatt igen sok elfér. Hanem hát, hogy a sarokba szorít hassalak, fölhozok én a híre k u t á n egyetmást és várom rá bizonyító feleletedet.

B. Ha a felelet lehetséges lesz, miért ne?

A. Igaz-e, hogy a felnőttek oktatásával foglalkozó központi nép oktatási kör a pesti szabadkőművesek által alapított? Mi igaz abból, hogy a felnőttek oktatása ügyének megpendítése először a páholyokban történt; hogy a pesti iskolaszékek fáradhatlan és dicséretesen szabadelvű intézkedései a bennük túlnyomón képviselt szabadkőművesi elemnek köszönhetők? Csakugyan a kőművesek-e azok, akik *B.* Csabán és Oraviczán négy osztályú polgári leányiskolát, Szathmáron szegényházat, Győrben és Sopronban gyermekkerteket alapítanak?

B. Ha mindez úgy volna is, nem állott-e módjában akármely profán szövetségnek ugyanezeket foganatosítania? A szabadkőműves-ségnek, mint olyannak, mindezekben nem volna semmi különös érdeme. A polgári kötelesség teljesítése — kötelesség, s ha elmulasztásuk átalában bűn, teljesítésük nem érdem.

A. Tehát ha nem ezek a kőművesség valódi tettei, akkor melyek hát azok? — Te hallgatsz?

B. Mondtam már; az ő valódi tetteik az ő titkuk.

A. Ha, ha! Tehát e titkoknak szavakban kifejezést adni nem lehet?

B. Nem. — Csupán annyit mondhatok neked e tekintetben, hogy a szabadkőművesek valódi cselekményei oly nagyok, oly messze kihatnak, miszerint századok múlhatnak el, mielőtt el lehetne mondani: ezt ők tették! Azért ők folyton munkáltak azon, ami jó e világon van, és — ezt jegyezd meg jól — folyton munkálnak azon is, arai jó ezen a világon majd lesz. A szabadkőművesség munkálkodásának célja oda irányul, hogy nélkülözhetővé tegyen minden olyat, amit közönségesen jó cselekménynek szoktak nevezni.

A. Jó tettek, melyek célja az, hogy nélkülözhetővé tegyék a jó cselekedeteket? — Ez előttem rejtély.

B. Gondolkozzál fölöttük. Holnap, ha úgy tetszik, folytathatjuk:

A. Itt vagyok nálad újra, de maradni csak azon föltétellel fogok, ha nem beszélünk a szabadkőművességről.

B. Legyen kívánságod szerint.

A. Hosszasabb séta közben a polgári társadalomról gondolkoztarn. Mit hiszel te? Az emberek vannak-e az államokért, avagy az államok az emberekért?

B. Amazt állítják egynémelyek, alkalmasint azonban ez utóbbi lesz az igaz.

A. Én is e nézetben vagyok. Az államok egyesítik az embereket, hogy az emberek ez egyesítésben és ez által annál magasabb és biztosabb fokát érhessék el a boldogságnak. A társadalom tagjai részletes boldogságának összege pedig az állam boldogságát képezi. Ezen kívül nincs más boldogsága az államnak.

B. Én ezt nem mondanám ki oly hangosan.

A. Miért nem?

B. Mert az olyan igazsággal, amelyet kiki a saját helyzete után ítél meg, könnyen vissza lehet élni.

A. Valót mondasz.

B. Tudod-e, hogy félig már szabadkőműves vagy, mihelyt elismered, hogy vannak igazságok, melyeket jobb elhallgatni?

A. De mégis el tudnám őket mondani, nem úgy, mint te a szabadkőművesek valódi munkájával teszed.

B. A bölcs sohasem mond el olyat, amit okosabban tenne, ha elhallgatna.

A. Jó jó — csak ne beszéljünk megint a szabadkőművesekről. Unom őket! — tehát mit gondolsz, az emberek polgári élete, az államalkotmányok célja, avagy eszköz?

B. Semmi más, mint eszköze az emberek boldogságának, egyszerű emberi találmány; habár nem tagadom, a természet oly jól berendezett mindent, hogy az embernek csakhamar önkényt is rá kellett volna akadnia e találmányra.

A. Ez okozhatta, hogy a polgári társadalmat némelyek a természet céljának tartották és tartják.

B. Épen félúton jössz felém. Mondd meg hát nekem: Ha az államalkotmányok eszközök, az emberi találékonyság eszközei, lehetséges-e, hogy egyedül csak ezek legyenek kivéve az emberi eszközök általános sorsa alul?

A. Mit nevezesz az emberi eszközök közös sorsának?

B. Azt, hogy nem csálhatlanok. Hogy nemcsak céljaiknak nem felelnek meg sokszor, de annak épen az ellenkezőjét eredményezik.

A. Példát kérek!

B. Ott van a hajózás, a hajók. Főadatuk, hogy mint eszközök, távollevő tartományokba vigyék az embert, és okozói mégis annak, hogy igen sok ember sohasem juthat el e tartományokba.

A. Azok t. i. akik hajótörést szenvednek és a tenger hullámai közt lelik sírjukat. Azt hiszem, megértettem példázatotod. — De hát tudjuk, mi az oka annak, hogy sok egyes ember mitsem nyer az államalkotmányból. Nagyon sokféle ez az alkotmány, az egyik

tehát jobb mint a másik; egyik igen hibás és czéljával nyilván ellenkező, úgyannyira, miszerint a legjobb alkotmányt még ezután fog kelleni fölfödözni.

B. Ne várjunk erre, hanem tegyük föl, hogy ez a legtökéletesebb államalkotmány már föl van födözve; tegyük föl, hogy ezt a legjobb alkotmányt az emberek az egész világon mindenütt elfogadták; nem hiszed-e, hogy még ez esetben is, e legtökéletesebb alkotmányból is fejlődhetnek ki oly dolgok, melyek az emberi boldogságra nézve föltöbb kártékonyak, és a melyekről az embernek a maga természetes állapotában soha sem leendett tudomása?

A. Azt hiszem, ha a legjobb alkotmány ily eredményeket szülhetne, az már eo ipso nem fogna lenni a legjobb alkotmány.

B. És talán volna egy még tökéletesebb? Jó, hát ezt, hát a legeslegtökéletesebbet veszem kiindulási pont gyanánt: és így intézem hozzád a fönebbi kérdést.

A. Azon szempontból kiindulva, hogy az alkotmány eszköz és pedig emberi eszköz, s mint ilyen, nem csalhatlan, igazad lehet.

B. Vegyük föl tehát, hogy ez a legtökéletesebb alkotmány már föltalálva van és általánosan elfogadtatott; vajjon egy állammá egyesülhetne-e az egész világ?

A. Bajosan, mert egy ily roppant terjedelmű állam igazgatása lehetetlenné válnék. Fel kellene tehát több kisebb oly államra osztatnia, melyek egyenlő törvények szerint kormányoztatnának.

B. Ez annyit tesz, hogy az emberek mégis csak magyarok, németek, francziák, olaszok, spanyolok, svédek, oroszok, stb. maradnának.

A. Úgy van.

B. Tehát egyet már tudunk. Mert ugyebár, e kis államok mindegyikének megvolna a maga külön érdeke? és ez államok minden egyes tagja osztani fogná a maga érdekét?

A. Lehetne-e másként?

B. E különböző érdekek gyakran összeütközésbe fognának jönni egymással; és e különböző államok közül kettő elfogulatlan kedélyvel époly kevéssé tudna találkozni, mint nem tud pl. találkozni napjainkban a német és franczia.

A. Igen valószínűleg.

B. Azaz más szavakkal, ha most egy franczia és egy német, avagy megfordítva találkozik, ott nem csupán a p u s z t a ember érintkezik a p u s z t a emberrel, kik természetük azonosságánál fogva egymáshoz vonzódnak, hanem találkozik egy olyan ember

egy olyan emberrel, akik különböző törekvéseiket isménk, amely törekvés aztán őket egymás irányában hideggé, tartózkodóvá, bizalmatlanná teszi, még mielőtt egymásai bárminemű elintézendőjük volna.

A. Ez fájdalom, úgy van.

B. Akkor tehát az is igaz, hogy az eszköz, mely az embereket egyesíti, hogy ez egyesítés által szerencsésük és boldogságuk biztosíttassék, őket egyszersmind el is választja egymástól.

A. *Igazad* van.

B. Menjünk egy lépéssel tovább. E sok apró állam közül sok egészen más éghajlat alatt élne, következésképp más igényekkel, más szokásokkal és erkölcsökkel, következésképp egymástól egészen eltérő erkölstanokkal bírna, következésképp másféle vallásokat követne. Avagy nem így van?

A. Meglehet.

B. Azaz: az emberek akkor is csak keresztyénekre, mahomedánokra, zsidókra stb. oszlanának föl.

A. Nem merek rá nemet mondani.

B. Azaz: egy állam ép oly lehetlenség, mint egy vallás. Több állam és többféle vallás pedig elválaszthatlanul egymás kifolyásai.

A. Igen, igen, úgy van.

B. Úgy hát lásd a második szerencsétlenséget, melyet a polgári társadalom akarata ellenére okoz. Nem egyesítheti az embereket anélkül, hogy őket ugyanakkor egymástól el ne választaná; el nem választhatja anélkül, hogy úrt ne dobna, válaszfalakat ne emelne közéjük

A. És minő rémletesek ez úrök, minő áthághatlanok e válaszfalak!

B. Engedd, hogy utánabocsássam a harmadikat is. Nem elég, hogy a polgári társadalom az embereket különböző népekre és vallásokra osztja. E fölosztás kevés nagyobb részre, mely ék mindegyike egy-egy egész lehetne, még mindig jobb volna a semminél. Nem; a polgári társadalom e fölosztást a részek mindegyikében is majdnem a végtelelenségig viszi.

A. Hogy-hogy?

B. Vagy azt hiszed tán, hogy állam képzelhető az állapotok és rendek különbözősége nélkül? Legyen az az állam tökéletes, avagy tökéletlen, egyes tagozatai lehetetlen, hogy ugyanazon viszonyok közt élhessenek. Ha mindnyájan részt vesznek is pl. a törvényhozásban, lehetetlen, hogy mindnyájan egyenlő, vagy közvetlen részszel bírhasanak abban. Lesznek tehát a társadalomnak előkelőbb és alacsonyabb

tagjai. — Ha kezdetben az államvagyon az állam polgárai közt teljesen egyenlően osztatott is föl, ez egyenlőség nem állhat fenn két emberi életkor hosszaiig. Az egyik jobban fogja a maga vagyonát fölhasználni tudni, mint a másik. Az egyiknek a maga rosszul értékesített vagyonát több utód közt kellend fölosztania, mint a másinak. Lesznek tehát az államnak gazdagabb és szegényebb tagjai.

A. Természetesen.

B. Már most gondolj arra, mennyi szerencsétlenséget hozott e világra a befolyásnak és vagyonnak különbözősége!

A. Igaz, való igaz! az emberek csak különválasztás által egyesíthetők, csak szakadatlan elkülönítés által tarthatók együtt. Ez már így van, nem lehet máskép.

B. Én is ezt mondom.

A. Tehát mi a célod? Velem a polgári társadalmat meggyölöztetni? Az óhajtatnod velem, vaj ha sohse jutott volna az emberek eszébe a polgári társulás gondolata?

B. Ennyire félre tudnál ismerni?! — Ha a polgári társulásnak más eredménye nem volna is, mint hogy az emberi ész épületének alapul szolgált, — már ezért az egyért áldanám minden gyöngeségei mellett is.

A. Aki a tűznél melegedni akar — tartja a példaszó — annak tűrnie kell a füstöt is.

B. Tökéletesen úgy van! De minthogy a füstöt a tűztől elválasztani nem lehet, soha se gondolt volna az ember a kémény föltalálására? És a ki a kéményt, a kürtöt föltalálta, vájjon ellensége volt-e azért a tűznek? . . . Lásd idáig akartalak hozni.

A. Meddig? — Nem értelek.

B. A hasonlat igen találó leend. — — Ha az embereket nem lehet másként államokká egyesíteni, csak válaszfalak által, vájjon jók-e ezért azok a válaszfalak?

A. Bizonyára nem.

B. Szentek és sérthetlenség-e azok?

A. Még kevésbé.

B. Hiszed-e hát, hogy tiltott dolog e válaszfalakat érinteni?

A. Minő szándékkal?

B. Azzal, hogy továbbra, messzebbre, szélesebbre ne terjedhesenek, mint a mennyit a szükség okvetlenül megkíván. Azon szándékkal, hogy e válaszfalak következményei minél ártalmatlanabbak lehessenek.

A. Hogy volna ez megtiltva?

B. De még sincs az megengedve, legalább nincs megengedve polgári törvények által! — Mert a polgári törvények nem terjednek túl azon állam határain, melynek törvényei. — E munka tehát csak a külön kiválogatottak munkája lehet és óhajtandó, hogy erre minden országban csak a legbölcsebbek és a legjobbak vállalkozzanak.

A. Óhajtandó, és mennyire óhajtandó!

B. Magam is azon vélekedésben vagyok. Igen óhajtandó, hogy minden államban legyenek oly emberek, kik a népek előítéletein túl-emelkedni képesek, kik pontosan meghatározni tudják, hol szűnik, meg érény lenni a hazaszeretet. Kik nem volnának rabjai a vallásnak, melyben születtek, kik nem hinnék, hogy minden okvetlenül jó és igaz kell hogy legyen, mit maguk olyannak tartanak. Óhajtandó volna, hogy minden egyes államban legyenek oly emberek, kiket a polgári állás magassága el nem szédít, s kiket annak alacsonyabb volta undorral nem tölt el; kiknek társaságában a magas állású szíves örömet leereszkehetnek s kik közt az alacsony a maga fejét fölemelhetné.

A. Ez bizony óhajtandó lenne.

B. És ha már teljesülve volna ez óhajtás?

A. Teljesülve! Meglehet agyán, hogy itt amott akad egy-egy ily ember

B. Nem itt amott, nem egyszer másszor . . . , hanem mindenütt a föld kerekén, és állandóul, minden időben.

A. Bár csak volnának! De hiú álom!

B. És ha ez emberek a szabadkőművesek volnának? A szabadkőművesek, kik a többi közt föladatukul vallanak e válsz falakat a lehetőségig szűk körre vonni?

A. Ha így volna, megadom magamat nemcsak, de ...

B. Láss és győződjél meg!

Mi tehát a szabadkőművesség — e kérdésre programmszerűn felelni nem tartoznék a könnyű föladatok köze; oly széles mezőt ölel az föl, mikép annak meghatározása leginkább csak megközelítőleg eszközölhető. Legfőlebb azt mondhatnók róla, hogy az ember baráti, bölcséleti és haladási intézmény, melynek föladata a részekre szaggatott emberiség közelebb hozása, az igazság kutatása, a közérkölcsiség emelése, a tudományok és művészetek tanulmányozása, a jótékonyság gyakorlása. Az alap, melyből működésében kiindul: az emberiség egyetemlegessége. Jelszava, melyet most már az egész világ magáénak vall: Szabadság, egyenlőség, testvériség.

Ezt az ideális szabadkőművességet kiegészíti és megvalósítja

a szabadkőműves szövetség: azaz, azon becsületes, szabad és értelmes emberek önkénytesen megalakult gyülekezete, kik arra vállalkoztak, hogy ez eszméknek a mindennapi életben érvényt szerezzenek. E szövetség — miként egy kiváló szabadkőműves író találón mondja, oly viszonyban áll magához a szabadkőművességhez, minőben van a tartalom az alakhoz, a gyökér a fához. Az előbbeni, az emberrel veleszületett, kiirthatlan szükségleten alapulván, benne az örök és változhatlan, ez utóbbi az időnek szükségleteitől, váltakozásától, a helyi körülményektől és személyi képességektől függ. A szabadkőművesség a szellem, mely láthatlanul is él, mely azonban csak a szabadkőműves szövetség testében nyilatkozik. Az egyének, kik e szövetséget alkotják, kik a szellemi és erkölcsi szabadságban törekeshnek szépen és jól élni, kik mint emberek, tehát mint egyenlők, igyekeznek magukhoz vonni és magukhoz fölemelni az egyenlőket s ekkép előmozdítani a testvériséget, szabadkőműves testvéreknek hivatnak.

Önkényt érthető, hogy a szabadkőművesség, amint az e szövetségben nyilvánul, nem bevezett egész, hanem ebben amaz folytonosan fejlődik, gyarapszik és tökélyesbül. Az erkölcsi megnevesbülésre való folytonos törekvés képezi a szabadkőműves munkáját, mely munkának kezdete és mintegy kiindulási pontja az önismeret.

A szabadkőműves az eszmék világában élvén mindenütt az, külön egymagára is mindenütt dolgozik. E munkája megkülönböztetendő attól, melyet többi testvéreivel együtt, szertartásos formák mellett a páholyban, azaz a testvérek rendes gyülekező helyiségeiben végez, hol a szövetség tanai hirdettetnek. Aki hasonló célokért lelkesül, itt keresi föl a testvéreket, hogy azok sorába fölvetethessék s ha már fölvetett, itt dolgozik azokkal a világegyetem nagy építőmesterének dicsőségére.

Hasonló eszmék, hasonló célok és hasonló törekvés által mindenki közreműködhetik ugyan a szabadkőművesség munkáján, de a szövetség tagja csak úgy lehet, s a formaszertartásos kőművesi munkában részt csak úgy vehet, ha fölvetését kérelmezte, a testvérek által erkölcsileg kifogástalannak találtatott, s a páholyban szabadkőművessé fölvetetvén, az előírt fogadalmat a kőművesség magasztos céljainak kötelelőeszerű követésére ünneplősen letette. A szabadkőműves szövetség tehát zárt társulat. Zárt társulat és nem titkos, mint sokan tévesen hiszik, mert céljai nyilvánosan ismeretesek, s a fogadalom a testvéreket e nyilvános cél követésén kívül semmi másra nem kötelezi, mint arra, hogy azok a szövetség

cultusformáit, s azon jeleket, szavakat és érintéseket, melyekről a szabadkőművesek egymást az egész föld kerekén föl ismerik, idegeneknek elárulni nem fogják. Mondanunk sem kell, hogy mindazon sok borzasztóság, melyet ultramontán írók a szabadkőművesi fogadalom erkölcstelen, istentelen és borzasztó voltáról oly nagy előszeretettel szoktak műveikben föl hordani, minden alapot nélkülöző koholmány.

Az előrebocsátottakból kitűnik, hogy a szabadkőművesség viszonya az állam irányában a lehető legbarátságosabb. Hiszen a páholyokból a politikai tanácskozások, úgy nemkülönb a vallási kérdések fessegetése szigorún ki lévén zárva, épen a szabadkőművesség az, mely tagjait jó polgárokká nevelni igyekszik, s azok kötelességévé teszi az egyetemért fáradni. A szabadkőművesség a politikát semleges térnek tekinti a páholyon belül, habár azon kívül a legcsekélyebb nyomást sem igyekszik az egyén meggyőzésére gyakorolni. Hasonló semleges viszonyban áll az egyházzal is. Tanai nem érintenek semminemű dogmát, eszerint különbséget sem tesznek vallás és vallás közt, hanem a türelmet és szeretetet ápolván egyesegyedül, mindenütt csak az embert látják, s az emberre igyekeznek hatni.

Hogy a szabadkőművességnek a fönnebbiekben vázolt célja elérthessék, vagy legalább a lehetőségig megközelíthetessék, s hogy a fölfogásban egység, a kivitelben pedig közös akarat érvényesülhessen, arról gondoskodik a szabadkőművességnek eddig semminemű emberi hasonmú által utol nem ért kitűnő szervezete, mely annak alkotmányában és alapszabályaiban van letéve. És épen ez alapszabályok és ez a szervezet az, mely míg egyfelül hatalommá teszi a szabadkőművességet, addig minden másnemű profán associatio fölött határozottan fölényt biztosít neki. A formák, melyek közt a kőműveség célzatait érintő fontos kérdések a páholyokban tárgyalatnak, biztosítják e tárgyalásoknak azon komoly és higgadt méltóságot, melyet a profán associatio hasonló összejöveteleinél a legtöbbször hasztalan keresnének, s a legszelesebb mérvű demokratiának mesteri összeegyeztetése a tekintélyvel, eredményezik azt — mi a profán társulásnál csak kivételkép fordul elő — hogy a hibás meggyőződés álszégny nélkül alárendelheti magát a jónak és a jobbnak. — Ha hozzávesszük e kitűnő eredményekhez még azt, hogy e szervezet által, mely fővonalában és lényegében az egész világon mindenütt ugyanaz nemcsak az összes páholyok, hanem maguk az összes szabadkőművesek is egy egységes lánczgyűrűt képeznek, melyet a fölmerülő szükséglethez és a kitűzött célhoz képest a szövetségnek módjában van a szoros összetartozás által együttes működésre fölhasználni, meg fogjuk érteni,

miért képez a kőművesség hatalmasságot, miért volt képes a múltban is oly eredményeket feltüntetni, és hogy miért merjük mi a szabadkőművességet az emberiség egyetemes haladási tényezőjének tekinteni.

A szabadkőművesség szervezete tehát, miként mondók, fővonalában az egész világon mindenütt egyenlő; ilyenek azon symbólumok is, melyeket a kőműves eszméinek megérezkiesítésére használ. A szabadkőművességben különbözőség csakis a munka külső cultusformáira, rendszerére vonatkozólag létezik. A Skót, a Symbolicus, a nemzeti stb. szabadkőművesség tehát úgy szervezetében, mint lényegében és célzatában egy és ugyanaz, bármennyire eltérjen is egymástól a közigazgatás milyenségére és azon fokozatok számára nézve, melyekben a közös célú munkák megtartatnak.

Ennyit előleges ismertetésül — megjegyezvén, miszerint az olvasó a munka további folyamán kiegészítve fogja találni mindazon hézagokat, melyek e dióhéjba szorított előismertetés folyamán agyában netalán fölmerültek volna.

A szabadkőművesség története.

II.

Bevezető előzmények.

A szabadkőművesség eredete, mint sok más, ősrégi intézményé, annyira homályba van burkolva, annyira át meg át van szöve mondákkal, annak tudományos művelése oly későn kezdetett, hogy nem közönséges szorgalom és nem csekély bírálati szigor kell ahhoz, miszerint e vegyüleből elkülöníttessék a hozzá nem tartozó, a költött, a mondái, a legendaszerű és hogy tudományos alapra legyen fektethető maga a szabadkőművesség története.

Ami a szabadkőművesség formaszerű nyilatkozványának eredetét illeti különösen, erre annyi az eltérő vélemény, ahány úgy szólva a történetíró. Egyik igen messze téved, a másik igen is közel keresi a csomó fejlődését — pedig leghelyesebb a középúton keresni az igazságot.

A szabadkőművesség eszméje mindenestre ép olyan régi, mint maga a cultura. Ez bizonyításra sem szorul, miután a szabadkőművességben az emberrel veleszületett magasztosabb törekvés nyert csupán kifejezést. Más az, vájjon nyilatkozatának formái mikor domborultak ki annyira, hogy e körvonalakból annak mai alakjára lehessen biztos

következtetést vonni le. Bölcsője, épúgy mint az emberiségé, és magáé a culturáé, mindenesetre Ázsia, tehát a Kelet — onnan terjedt aztán Görögországba, melyek mystériumaiban, és Rómába, melynek kőműves-egyletei, vagy mondjuk, czéhjeiben, végül aztán Német és Angolországba, melynek középkori kőműves és kőfaragó-egyleteinél már határozottan föltaláljuk nyilvánulásának mai alakzatát. Ez összeköttetés Kelet és Nyugat között nem lephet meg senkit, aki a culturahistóriában csak kevésé jártas is. Hiszen tudjuk pl. hogy az építészetben és a 6 — 12 századok közt csapatosan bolygó ír barátok, a francia és németországi kolostorok tanítói arabeskjeik sajátyszerű alakjaiban, és initialéikban kétségtelenül elárulták, hogy összeköttetésben áll művészetük a régi ázsiai remetékével. Mint Preytag mondja, az antiochiai aranyművesek és ötvösök műhelyeiben éjszak vidékiek is igyekeztek elsajátítani a csinos alakzatokat; alexandriai építészek meghívtak Olaszországba, és az athéni iskolák tudósait még a 3-ik század közepéig is olyanoknak tartották, akik egyedül bírják a tudás titkait, a kiket ép ezért tömegesen látogattak tudni vágyó frankok, angolszászok és normannok.

Findel a legelső szabadkőművesi történetírónak Andersont tartja, mint aki az első nagypáholy rendelkezéséből és megbízása folytán először készített alkotmány könyvet. E könyvet a szövetségnek régi alkotmányokból kivett történetével kezdé meg, mely sajátkép semmi más, mint az építészet története és a régi kőművesektől hagyományilag leszármazott czéhmondánk visszaadása. Ádámnál kezdődik, ki fiait már valószínűleg bevezette a geometriának és alkalmazásainak legelső elemeibe és innen folytatja az építészet fejlődésének történetét a 17. és 18. századig. A második a tudós Oliver. *) Ez a szabadkőművesség kezdetét még a világ teremtése elé teszi s azt a paradicsomi élet mézesheteig folytatja, a többi közt Mózeset úgy mutatván be, mint nagymestert, Józsuát, mint nagymesteri helyettesét. Aholiabot és Belsaleelt pedig mint első és második főfelügyelőket.

Más szabadkőműves írók az eredetet közelebb keresik, és pedig majd a pythagoreusoknál, majd az esseneknél s általában az első keresztényeknek, mint ezt a svéd rendszer állítja, majd a Salamon templomának építési idejénél, mint az angolok és amerikaiak, majd a druidoknál. mint Payne Tamás tanítja, majd a kereszties háborúknál, különösen a templomosok rendszerénél, mint ezt a skót rítus megalapítója, Ramsay állítja.

*) Antiquities of Freemasonry, p. 26. FF,

Egészen más álláspontra helyezkedett a strassburgi Grandiere abbé, ki pedig nem tartozott a szabadkőművesek közé s ki először állította, hogy a szabadkőművesség történelmi kapcsolatban áll a német kőfaragók együletével.

Grandier, kinek számos levéltár állott rendelkezésére: „Essai historique et topographique sur la Cathédrale de Strassbourg” című munkájában egy nőhöz intézett levelében a szabadkőművességről ezeket mondja:

„Ön bizonyára hallott már azon híres társaságról, mely Angliából származott át hozzánk és a mely a „szabadkőművesség” nevét viseli. Nem vagyok titkaikba beavatva és nem tartom magamat méltónak arra, hogy „nézzem a világosságot”. Eredetüket nem fogom Noé bárkájának építésénél kutatni, kit ők „nagyon tisztelendő kőművesnek” mondanak, sem Salamon templomának építésénél, ki előttük mint „kitűnő kőműves” szerepel. Nem megyek vissza a keresztes hadjáratokra, hogy a keresztes lovagok közt keressem az első kőműveseket, kikről sokan azt hiszik, hogy közreműködtek volna „isteni vagy királyi művészetek ama templom fölépítésében Madame, én hízelgek magamnak; azzal, hogy valószínűbb alakjában tárhatom ön elé e társaság eredetét. Nem volt ugyan szerencsém hétfőn reggeltől szombat éjszakáig dolgozni, de vannak „profán” kezeim közt autentikus bizonyítványok és való feljegyzések, visszanyúlva több, mint 300 esztendőre, melyek annak fölismerésére vezetnek, hogy a szabadkőművesek pompázkodó társasága semmi más nem, mint szolgálai utánzása a kőművesek régi és hasznos szövetségének, melynek főhadiszállása valamikor Strassburg volt”.

Elmondhatni azonban, hogy a szabadkőművesség történetének tudományos, kritikai művelése a jelen század elejétől kezdődik. Nem közönséges érdemeket szereztek az anyaggyűjtés körül Schneider, Krause, Mossdorf, Lenning, Heldmann, Schröder, Rebold, mindenkifölött pedig nagy tudományú történetíró hazánk fia Fessler, ki működésében és fáradhatlan búvárkodásában a legszebb emléket hagyta föl szabadkőművesi buzgóságának. Ez írónak azonban úgyszólván mindegyike más és más alapra helyezkedett a kiindulási pont tekintetében, de a központ, melyben a legnagyobb rész véleményének iránya találkozott, mégis azon megállapodás volt, hogy a szabadkőműves szövetség mindenesetre a középkori építőcéhekből és társulatokból nővé ki magát. Csupán Krause véleménye tér el e fölfogástól lényegesen, amennyiben ő a szövetség eredetét sokkal meszebbre, a rómaiak építészeinek szövetsége korára viszi

vissza; miután e nézetet még ma is igen sokan osztják, nem lesz érdektelen, ha Krausének eme hypothesisével s ennek nyomán magával a római építészek szövetségével is közelebbről megismerkedünk.

A rómaiak építész-collégiumai egészen sajátos alkatmánnyal bírtak, az államtól bizonyos privilégiumokat nyertek s erkölcsi személy gyanánt tekintettek. E collégiumok egy szakértő állami tisztviselő, az *A e d i l i s* alatt állottak és a collégiumnak más nem lehetett a tagja, mint aki kellőleg ki volt az építészeti szakmában művelve. A köztársaság bukásával a császári despotismus megszüntetett minden más ehhez hasonló szövetséget és czéhrendszert, de az építészekét érintetlenül hagyta. Ha meggondoljuk, hogy a császárság mennyire szerette a pompát — ezt a kíméletet az építészek collégiuma iránt könnyen meg fogjuk magunknak magyarázhatni.

Egy ilyen collegium alkotásához legkevesebb három tag volt szükséges, és egyszerre senki sem lehetett több collégiumnak tagja is. A tagok szabad választás útján töltötték be az egyleti hivatalokat, s hasonló szavazással vettek föl új tagokat is. Mint a középkori hasonló irányú szövetségeknél szokásban volt, a rendes tagok mellé ők is vettek föl pártoló tagokat, úgynevezett *patronusokat* is. Gyülekezeteiket elkülönített helyeken, termekben, sőt saját házaikban tartották, s az inasok és még tapasztalatlanabb legények oktatása végett maguknak voltak saját iskoláik is. Krause még ennél is tovább megy és azt állítja, hogy saját papjuk és saját istenitiszteleti szertartásaik is voltak, saját egyleti pénztárral, saját levéltárral és pecséttel rendelkeztek és a tagok egymásnak és a szűkölködőknek kölcsönös támogatására esküvel voltak kötelezve. A vagyontalanokat istápolták és haláluk után a czéh költségén temették el.

A tagok *collegáknak*, *incorporatusnak*, vagy *collegiatusnak* hívták egymást. A „testvér” elnevezés már későbbi eredetű és a keresztyén vallás eszméinek kifolyása.

Hogy a művészek és kézművesek e *sodalitiuma* hosszú időn át főnállott nemcsak Rómában, de a tartományokban is, erről csalhatlan bizonyítványokat bírunk régi római írók munkáiban, sőt magában a *Corpus juris*ban is. Kétségtelen, hogy efféle *sodalitiumok* Galliában és Britanniában is léteztek, és így a kapocs ezek és a középkori kőművescéhek közt könnyen megérthető. Ezt azonban az emínter német történétírók, köztük a jelen munkácskának egyik főforrása, Findel is, kereken tagadják s nem engedik elvitatni, hogy a szabadkőművesség eredeti német intézvény, mely a német kőfaragók és kőművesek czéhjeiből fejlődött azzá, a minek ma ismerjük.

Egy tudós francia, Lenoir Sándor még ennél is tovább ment és*) a szabadkőműves szövetséget az indusok és egyiptomiak mysteriumaiból igyekszik leszármaztatni. E nézetet sokan osztják Angliában és Amerikában is, legutóbb pedig a nagytudományú zürichi Schauberg is emelett tört lándzsát, bebizonyítván, hogy a szabadkőművesség a rómaik építész-collégiumaival, ezek által pedig a görögök és egyiptomiak építész iskoláival és mysteriumaival összeköttetésben van. Bebizonyította többek közt, hogy már az ókorban voltak építészszövetségek s voltak saját iskoláik, hogy az építészet technikája ősrégi, s hogy az egyes szabadkőművesi symbolumokhoz hasonló tanokkal és szokásokkal már a régiek mysteriumaiban, a druidáknál a Walesben lakott Kymri bardoknál, úgy a germán mondákban és mythológiában is találkozhatunk.

Nekünk nem lévén célunk az eredetiségnek minden áron való affectálása, — bízást mellőzhetjük azon kérdésnek eldöntését: vajjon e sokféle elágazó vélemény között melyik az igazi; mert hiszen utójjára is sejtelen és filozófiai következtetéseken alapúl valamennyi, s megegyez az iránt valamennyi, hogy a szabadkőműves szövetség nyilvánulásának mai alakjában a középkori valóságos kőműves és kőfaragó czéhektől származik s ennyi bizonyos a sok hypothesis között célunkhoz tökéletesen elegendő.

Tény, melyet még a németországi szabadkőműves írók sem mernek eltagadni, hogy az angolországi nagypáholy valamennyi páholynak anyja. E páholynak kezében vannak a legrégebb történelmi becsű okmányok a szabadkőművességre nézve, ez pedig egynéhány régi kőművespáholynak egyszerű, a testvéri szeretet, segély és hűség hármasság alapelvére fektetett rituáléja s az úgynevezett régi góth constitutiók, melyek kora azonban a 12. századon túl alig vihethő vissza,

A szabadkőművesség történelmének kutatása körüli buzgalom újabban különös lendületet nyert Angliában, hol nagy szorgalommal elkezdtek búvárolni a páholynak irattáraiban s fölhasználni, mit a körülmények, vagy a véletlen a múltból számunkra megmentettek, Tagadhatatlanul igen sok érdemet szerzett magának e téren Hughan, Murray, Franciaországban Thory, Clave, Cherpin, Németországon pedig dr. Kloss György.

*) „La Franc-Maconnerie rendue à sa véritable origine, ou l'antiquité de la Franc Mac. prouvé par l'explication des mystères anc.” című munkájában.

A legrégebb szabadkőművesi okmányok.

Itt az ideje, hogy immár megismerkedjünk azon szabadkőművesi okmányokkal, melyeket ekkorig mint legrégebb írott forrásokat ismer a szabadkőművesi történelem.

Ezek közt a legtöbb hitelű történetírók állítása szerint ekkorig legrégebb okmány az, melyet James Orchard Halliwell e nagyrebecsült londoni tudós és régiségbúvár födözött föl. Halliwell e nagyfontosságú okmányt: „The early History of Freemasonry in England” cízzel 1840-ben bocsátotta közre legelőször, s annyira elkapkodták azt, hogy 1844-ben már egy második kiadást kellett abból sajtó alá rendeznie. Ez okmány teljes címe a következő: *Hic incipiunt constitutiones artis Geometriae secundum Euclidem.* (Ez tartalmazza a Geometria művészetének constitúcióit Euclid szerint) — és összesen 794 óangol nyelven írott rimes verset foglal magában, melyek közül az első 86 a régi *czéhmondát*, a következők 470-ig a törvényeket adják elő 15 cikkelybe foglalva, a többi vers pedig 471—496-ig e cím alatt: *Alia ordinatio artis Geometriae* (Egy más rendelése a geometria művészetének) a törvények egy régibb conceptusát tartalmazza, az utolsó részben pedig a «négy koronás» művésze (*Ars quatuor coronaturum*) foglaltatik, nemkülönben erkölcsi útmutatások azok számára, kiknek e kézirat fölolvastatni fog. Íratásának idejét 1356—1400 közé teszik.

Régiség tekintetében a történészek egybehangzó állítása szerint ez után mindjárt a Strassburgi Kőfaragók rendelete („*Ordenunge der Steinmetzen zu Strassburg*”) következik, 1459-ből keletkezve.

Sajátképeni fölfödője e rendkívül érdekes okmánynak a strassburgi Grandidier abbé, ki azonban azt csak fölemlítette, de szövegét sehol nem közölte. Féltekenyen őrizték úgyannyira, hogy csak 1819-ben sikerült Heldmannak, majd vele úgyszólván egyidejűleg Krausenek is egy hiteles másolat birtokába jutni, Eredetije megvan a strassburgi levéltárban, de kézírata nagyon rendetlen, zavart, írmodora pedig gyenge, úgy látszik, kelte után mintegy száz évvel rendezték s akkor küldték szét egy-egy példányát minden egyes tartományi főpáholhoz.

Teljes bizonyossággal állíthatni ez okmány szövegéből, hogy az nem keletkezhetett a német kőfaragók virágzásának idejéből, hanem hogy akkor ültek össze e rendelet megfogalmazása végett, mint az okmány mondja: „*in Kapitels wise*” (*capitels weise*) mikor szükségét

éreztek a szükséges fegyelem lazultával egy új erélyes rendszabály megalkotásának. E rendszabályok tartalma legtöbbször az irányban tartalmaz rendeleteket, hogy mint viseljék magukat a tagok egymás közt, idegenekkel szemben, és az egészet a testvéri szeretet, szigorú becsületesség és erkölcsösség szelleme lengi át.

Az okmány szövegéből, melyet nagy terjedelme mellett egészben közölni nem lehet föladatunk, álljon itt mutatóként a következő bevezetés:

„Ordenunge der Steinmetzen zu Strassburg.

Im Namen des Vaters, des Sons und des Heiligen Geists und der würdigen Mutter Marien und auch ir seligen Diener, der Heiligen vier gekrönten*) zu ewiger Gedechtnisse, angesehen, dass rechte Fründschaft, Einhelligkeit und Gehorsamkeit ist ein fundement alles gutten; darumb und durch gemeynen nutz und freien Willen aller Fürsten, Grofen, Herren, Stetten, Stiften und Klöstern, die Kirchen, Göre oder ander grosse Steynwerk und Gebäue yetz machent oder in künftigen Zitten machen möchtend: das die destebas versorget und versehen werdent, und auch und nutz und Nothdurfft willen aller Meister und Gesellen des ganzen Hantwercks des Steynwercks und Steinmetzen in dütscheu Landen, und besonder zu versehen zwuschent denselben des Hantwerks künftige zweytrachten, mysschelle, **) Kumber, Costen und Schaden, die den ettelicher unordentlicher Handelunge halb under ettelichen Meistern schedelich gelitten und schwerlich gewesen sind wider soliche gutte Gewohnheit und alt herkommen, so ir altforden und liebhaber des Hantwercks vor alten Zitten In gotter meynunge gehenthabt und harbrocht habent, Aber darinne im rechten frydelich wegen zu suchen und fürbass zu

*) A négy koronás szentről több alkalommal lévén szó, szükségesnek tartjuk az olvasót e fogalom iránt tájékoztatni. Helmann nézete szerint teljességgel nem vagyunk képesek apodictice megállapítani e négy szent nevét. Ezeket még a „szentek élete” is így nevezi: quatuor coronati palma martyrum. Ünneplik September 8-ára esik. Kloss szerint, (Freimaurerei in ihrer wahren Bedeutung 259.) ki a négy koronás legendájáról részletesen és kimerítőn értekezik, neveik a breviárium Romanumban következők: Claudius, Nichostratus, Symphorianus és Castorius, ezek a legenda szavai szerint „csodálatosan képzetek valának a kőfaragás művészetében” (in arte quadrataria) de mint titokban keresztyéneket a zsarnok kivégeztette, előbb azonban még a keresztyén hitre térítették egyik kollégájukat, Simpliciuist. A Findel G. által közzétett Rochlitz-féle kéziratban Claudius, Christonus mint koronás martyrok említettek föl.

**) Olvasd: Mishelligkeiten.

bliben; So hant Wür Meister und Gesellen desselben Hantwercks alle, die dann in Kapittels wise*) by einander gewesen sint zu Spyi, zu Strossburg und Regensburg im namen und anstatt unser und aller ander Meister und Gesellen unseres gantzen gemeinen Hantwercks obgemeldet, Solich alt Harkumen ernüwert und geluttert, und Uns diser Ordenunge und Brüderschaft gietlich und freyntlich vereynt, und die einhelleklick aufgesetzt, auch gelobt und versprochen für uns und alle unsere Nochkümnen getrüwelich zu halten, also hirnach geschriben stett:“ sat.

Ugyane szabályokat revideálták 1463-ban s az akkori fogalmazvány magában foglalja az előbbeni tételeket némely oly hozzáadásokkal, melyeket a megváltozott időköriülmények és a tapasztalás szükségelttek. Lényegesebb eltérés a kettő között mindössze abban van, hogy ebben hiányzik a vallásos színezetű bevezetés és a „négy koronás” már nincs megemlítve.

Az éjszaknémetországi műhelyeknek Torgauban 1462-ben saját használatukra megállapított rendeleteit a Rochlitz-féle gyűjteményből F i n d e l másolta le.

Régiségre mindjárt a fönnebb említettek után következik az, melyet Cooke Máté közlött Londonban. Ennek megkészítése az 1481—1500 év közé esik. Ebben a kőművesség, mint a „geometria tudománya” jellemeztetik. A czikkek száma 9. Hiram neve nincs benne fölemlítve.

Hasonló régi a Shaw William által alájegyzett Skót okmány, keletkezik a 16. század elejéről. Ezentúl valamennyi ismert okmány eredete a 17. és 18. századra viendő vissza.

Ezek közt, melyekre alkalmilag még visszatérünk e munka folyamán, legnevezetesebb az Anderson alkotmány könyve 1723-ból. E könyv előszavában mondja a szerző ezeket:

„A szabadkőműveseknek mindenha volt kéziratban egy könyvük, melyet ők alkotmánykönyvnek hívnak s melyből igen sok különböző és régi másolatjuk van. Ez nem csak kötelességeik foglalátját és rendszabályaikat tartalmazza, hanem az építészetnek történetét is kezdetről fogva, hogy bebizonyítsa a czéhnek, vagyis magának a művészetnek régiségét s azon módot, melylyel ez erős alapján, a geometriának nemes tudományán t. i. lassan-lassan kifejlődött és királyi, nemes, tudós patrónusok támogatásával minden időben és minden egészséges érzésű népeknél föllandult. Nyomatott alkotmány köny-

*) Tehát összegyűlekezetben, k á p t a l a n b a n .

vük azonban mindakkorig nem volt, míg ő kegyelmessége Montagu herczeg, ez időszerint nagymester, nekem meg nem parancsolta, hogy a régi kéziratokat átolvassam és a constitutiókat helyes időszámítással beoszzam és ellássam”.

III.

A szabadkőművesség fejlődése.

A szabadkőművességnek története épúgy, mint minden történelem, a m o n d á k b a n vész el. Írott források hiányában ez igen természetesen kell hogy feltűnjék mindenki előtt. Ezek a mondák aztán ismét különbözők azon nemzetiségi, vagy rendszerbeli megkülönböztetésekhez képest, melyek a szabadkőművesi világban léteznek. Más mondája van a skót, más a német, más az angol szabadkőművességnek s hogy mindegyik a magáét igyekszik mint legtöbb alappal bírót az előtérbe állítani, igen természetes. Nekünk a szabadkőművesség történetének általánosságban való megismertetése lévén célunk, nem pedig az, hogy egy rítus mellett kardot kössünk a többinek rovására — megismertetjük e mondákat mind.

Legelső a czéhmonda. Megolvasható Anderson alkotmány-könyvében „régijöljegyzések után.”

„Jó testvérek és szövetségtársak — mondja ebben az irat — föladatunk elbeszélni immár nektek, mint és mi módon kezdődött a kőművességnek tiszteletreméltó tudománya és mint ápolgatott az derék királyoktól, fejedelmektől és más derék férfaktól.”

„Hét szabad tudomány van, — a grammatica, retorica, dialektika, arithmetica, geometria, musica és az astronomia — melyek mind egy tudományon, t. i. a geometrián alapulnak, mely megtanítja az embert, mint kelljen a dolgokat megmérnie és meglátolnia s melyre szüksége van minden kereskedőnek és czéhtagnak.”

„Minden tudományoknak kezdetét föl találta Lámech két fia; Jubal, az idős bik föl találta a geometriát, Tubalkain a kovácsművészetet. E két fiú két kőoszlopra írta föl az általa föl talált tudományt, hogy azok Noé vízözöne után is megkerülhessenek. Hermes megtalálta ez oszlopok egyikét és a rá írott tudományt és beleoktatott más embereket. A bábéli torony építésénél érvényesült legelőször a kőművesség, és Nimród király maga is kőműves lévén, szerette a tudományt nagyon. És midőn arról volt szó, hogy Ninive városa és keleten még sok más város föl építtessék, Nimród 30 kőművest küldött oda és ilyen módon adta értésükre kötelességüket: „Híveknek kell lennetek egymás

közt és egymás irányában, szeretnetek kell egy mást kölcsönösen, híven szolgáltotok építető uratokat, hogy előtte becsületet valljon úgy a mester, mint mind a többiek is.”

„Végtére, mikor Ábrahám és felesége Egyiptomba jöttek, ott megtanították az egyiptomiakat eme hét tudományra: és Ábrahámnak volt egy derék tanítványa, ki hivaték Euclidesnek és ki mestere volt mind a hét szabad tudománynak; ő tanította a geometriát s annak első alaptörvényét ilyen formán: Az első kötelesség, hogy legyetek hívek azon királyhoz és azon országhoz, mely alá tartoztok. Szeressétek egymást és viseltesetek egymáshoz hűséggel. Nevezzétek egymást társnak, vagy méginkább testvérnek, ne pedig szolgának és ne illessétek egymást gúnynevekkel. Válasszátok ki és állítsátok a munka élére magatok közül a legbölcsebbet és ne engedjétek, hogy szeretetetek által, vagy mivel gazdag, avagy magas születésű, más kevésbé jártas lehessen a munkának vezető mestere sat. És mind e kötelességek teljesítésére nagy esküvel kötelezte őket.

„Sokkal később aztán Dávid megkezdette azon templom építését, mely az úr templomának nevezeték (Jerusalemben) és ő nagyon kedvelte a kőműveseket, és azon alakban közlé velük a kötelmeket és szokásokat, amint Euclidtól tanulta vala. És Dávid halála után Salamon befejezé a templomot és küldött még kőműveseket különböző tartományokba is és 40,000 kőmunkást hozott össze, kik mindnyájan kőműveseknek hivatának.

„És kiválasztott ezek közül 3000-et, akik mesterekké és a munka vezetőivé lőnek meghíva. És volt ezenkívül egy más tájon egy király, kit az emberek Iramnak (Hiram) nevezének és ki az épületfát szolgáltató Salamonnak. Salamon pedig helyben hagyta és megerősítette mindazon kötelességeket és szokásokat, melyeket atyja adott volt a kőműveseknek. Ekkép tehát a kőművesség tudománya megerősítve volt a jeruzsálemi tartományban és sok inas királyságban.*)

„Felfogásban gazdag tagjai a szövetségnek zarándokoltak szer-

*) A Y o r k i o k m á n y b a n Euclidet illetőleg eltérés van a többi kéziratoktól. Ebben ugyanis ez olvasható: „A nyelvek összezavarása következtében kezdetben mindaddig nem volt lehetséges a törvényeket, a művészeteket és a tudományokat tovább plántálni, míg meg nem tanulták, mint kelljen jelek által érthetővé tenni, amit szavakkal ki nem magyarázhattak, ezért hozta magával Mizraim, Cháni fia is azon szokást Egyiptomba, hogy jelekkel értesse meg magát, midőn a Nílus völgyét benépesítette. Innen terjed aztán a művészet a többi országokba, de csak a kézzel adott jelek maradtak fön az építőművészetben, mert az alakok jeleit csak kevesen ismerék.”

tesztét a különböző tartományokba, megismertette magukat és tanítva és így történt, hogy egy tapasztalt kőműves, Ninus Graecus (Channon) Franciaországba jött és ott tanította a kőművesség tudományát”.

Anglia a kőművesség kötelességeinek ismerete nélkül maradt Szt. Albán idejéig. És ezidőben körítettette Angliának pogány királya Szt. Albán városát fallal, az épület vezetését Szt. Albán vitte, ki a kőművesek részére a királytól jó fizetést és szabadsomlevelet eszközölt ki a célra, hogy közgyülekezeteket tarthassanak; segítette őket új kőművesek felvételében és kiadta nekik a kötelességeket.”

„Csakhamar Szt. Albán halála után haddal támadták meg különböző nemzetek az angol királyságot úgy, hogy a kőművesség jó rendszere Athelstan király napjainak idejéig szétromboltatott. Ez méltó fejedelme volt Angliának, nyugalmat és békeséget szerzett az országnak, sok nagy apátságot és várost és más épületet épített és igen szerette a kőműveseket. De még önála is jobban szerette ezeket fia, Edwin, aki a geometriában fölötté jártas volt. Ez kőművéssé lett, szabadsomlevelet kapott atyjától, és azon megbízatást, hogy ott, ahol nekik tetszenék, évenként egyszer gyűlést tarthassanak, hogy ott a saját kebelükben előforduló hibákat és túllépéseket megbüntethessék. És ő maga tartott egy ily gyűlést Yorkban, ugyanott fölvetett kőműveseket, kiszolgáltatta nekik a kötelességeket és megtanította őket a szokásokra. Mikor együtt volt a gyülekezet, föl hívást intézett ahhoz, hogy valamennyi kőműves, öregebb ifjabb egyiránt, akinek akár írásban, akár máskülönben tudomása volna oly kötelességekről és szokásokról, melyek ez országban előbb, vagy más valaki által adattak volna ki, azokat betejresse.”

„És midőn a föl hívásnak elég tétetett, találtak egynéhányat francia, egynéhányat görög, egynéhányat angol és más nyelveken; és úgy találták, hogy azoknak célja egytől egyig összevágott. Ezekből azonnal egy könyvet készítettett, melyben elmondva van, mint találtatott föl a tudomány. És maga kérte és megparancsolta, hogy e könyv fölolvastassék, vagy elbeszéltessek mindig, valahányszor új kőműves vétetik föl és pedig még mielőtt az a kötelességekbe beavattatott volna. És a kőművesek szokásai azon naptól kezdve mostanig a jelenlegi alakjukban föntartattak.”

Ezzel kimerítettük volna a czéhmondát, melynek hogy van történelmi alapja, eltagadni nem lehet, Három ilyen czéhmondája létezik a szabadkőművességnek; az angoloké a Y o r k-monda, mely visszamegy a 926. évig; a német kőműves a magdeburgi dóm építésé-

től (876) számítja ez időt, a skót kőműves pedig a *Kilwinning* építésének idejére helyezi azt vissza.

Meg kell ismerkednünk még a yorki, vagyis az úgynevezett „Edwin-mondával.”

Az Edwin-monda.

York városának a szabadkőművesség történetében nevezetes szerep jutott. Épen pár sorral fölebb említők, hogy az angol szabadkőműves a 926. évig megy vissza, mert állítólag ekkor tartatott meg York városában, a hajdani Eboracumban a legelső általános szabadkőművesi közgyülekezet. Való-e ez ily alakban, elhatározni bajos volna. Történelmileg bebizonyított tény, hogy a legrégebb itteni templomok egyikének építője *Alcuin* volt, ki York városában magasabb képzőintézetet alapított; a hagyományok szerint volt továbbá még York környékén a 12. és 13. században egy építészeti iskola. A münster okmányaiból kitűnik az is, hogy Yorkban 1509-ben két műhely állott fön.

A yorki *constitutio* szerint, amint azt Krause ismerteti, az építőművészetet olasz és gall építőmesterek származtatták Britanniába. Már a *cézhmondában* megemlítve láttuk s a yorki *constitutióban* ismételve és bővebben kifejetve találjuk, hogy *Athelstan* király legifjabb fiának Edwin-nek szabadalomlevelet adott a kőművesek részére. Ugyanő, mondja tovább az okmány, gall kőműveseket hozott be, őket előljárókká tette, s velük a görögök, rómaiak és gallok rendszereit, melyeket ezek írásban magukkal hoztak, átvizsgáltatta, Szt. Albán rendszerével összehasonlíttatta és ezekhez alkalmaztatta innen kezdve az összes kőműves társaságokat.

„Tekintsétek eszerint a jámbor Edwin herczegben — mondja az okmány — ótalmazókat, ki a királyi parancsot kivinni fogja, benneteket egymásközt fölvidámít, és gondoskodik arról, hogy a múltban elkövetett hibák újból ne ismétlődhessenek. Ezért az építőmesterek és fölügyelők évenként összejöjjenek valamennyi páholyból és adjanak ott jelentést az épületmunkákról és a hibák kiigazítása iránt tegyenek javaslatokat. Ugyanő hivatott össze benneteket ide, York városába is, és az előljárók most helyezték elétek azon törvényeket, melyek a hagyományosan ránk szállott régi, hiteltérdemlő hírekben találtattak, és melyeket megfigyelni hasznos és jó”, sat.

Edwin életének végső mozzanatairól a mondában ezeket olvassuk:

Alfréd, a királyi háznak egyik oldalrokona, ki a királyt gyű-

lölte és ki maga óhajtott volna trónra jutni, összeesküvést szított, állítólag Edwin javára, mely azonban fölfödötetett. A vizsgálatból kiderült ugyan, hogy Edwinnek az egész dolog körül nem volt tudomása, s hogy következésképp ő egészen ártatlan, de e veszedelem mégis féltékenynyé tette a királyt. Hízelgők folyton táplálták e féltékenységet a király lelkében, míg Edwin egészen átadva magát hivatásának épülettől épülethez járt és jelenlétével mindenütt buzdította a munkásokat, otthon e munkáját, mint alávaló tervének kiviteléhez szükséges készülődést állították a féltékeny király elé azt mondván, hogy a nép kegyét igyekszik magának biztosítani, hogy annak segélyével a koronát magához ragadhassa. Aggodalmas szemekkel tekintettek a szabadkőműveseknek naponkint növekedő nagy számára, titkos összejöveteleikre s azon föltétlen odaadásra, melyet ezek patrónusuk irányában tanúsítottak. A félelem végül erőszakos lépésekre ösztönözte a királyt, hogy veszedelmes versenytársától megszabadulhasson, és ezt a lépést akként igyekezett megtenni, hogy az a közönséges szerencsétlenség alakját öltse magára.

A király barátságosan meghívta, hogy tegyen vele egy tengeri sétát. Midőn már a partoktól eléggé eltávoloztak, emberei megragadták Edwint, áttették egy megtroncsolt, evezőnélküli csónakra és zsákmányul dobták a tenger hullámainak. Hasztalan bizonygatta Edwin ártatlanságát, hasztalan kért maga ellen vizsgálatot és igazságszolgáltatást, a csónakot tovább ragadta a hullám és jajveszékélése elhangzott a viharban. Midőn látta, hogy a meneküléshez nem lehet reménye, kétségbeesetten a tenger hullámai közé vetette magát.

Áttérve magára a yorki konstitutióra, melyből az Edwin-mondát is merítettük, meg kell jegyeznünk, hogy annak három része van, az első ugyanazt adja vissza, amit a czéhmonda tartalmaz, a középső részben foglaltatnak a fönnebb kivonatosan elmondottak, a legutolsó részben pedig megolvadhatok azon kötelességek, melyeket Edwin herczeg adott a „kőműves-testvéreknek”.

Mínthogy nincs okmány, mely tisztább világot vethetne azon konstitutióra, melyről szólunk, mint az okmánynak e része, kötelességünknek tartjuk azt ehelyütt visszaadni.

„1. Az első kötelesség, hogy az istent őszintén tiszteljétek, és a Noachidák törvényeinek engedelmeskedjétek, mert azok isten törvényei, melyeket mindenki követni tartozik. Ezért szükséges, hogy kerüljétek mindennemű hamis tant és ne bántsátok meg ilyennel istent.

„2. Legyetek hívek királyotokhoz, elöljáróitokhoz, és engedelmeskedjétek mindenütt hamisság nélkül. A felségsértés távol legyen

tőletek, és ha észrevennétek ilyest, erre figyelmeztessétek a királyt.

„3. Legyetek szolgálatkészek minden ember iránt, és amennyire tehetitek, kössetek velük barátságot és ne fordítsatok nekik hátat még akkor sem, ha azok más valláshoz tartoznának, avagy más véleményen volnának.

„4. Különösen viseltesetek egymáshoz hűséggel, tanítsátok egymást becsületesen, támogassátok egymást a művészetben, ne árulkodjatok egymásra, hanem úgy tegyetek másokkal, amint ti akarjátok, hogy mások tegyenek veletek. Ha tehát egy testvér valaki, vagy valamely testvértársa ellen vetkeznék, valamennyien legyetek rajta, hogy hibáját jóvá tehesse és hogy megjavuljon”.

„5. Híven tartsátok magatokat a tanácskozásokhoz és minden páholybeli munkához, és mindenkivel szemben, ki nem testvér, tartsátok titokban a jeleket”.

„6. Mindenki óvakodjék közületek a hűtlenségtől, mert a testvériség hűség és becsületesség nélkül nem állhat fönn és a jó név a legnagyobb birtok. Arra is nézzetek, hogy uratoknak, vagy mestereteknek hasznát előmozdítsátok és munkáját becsületesen teljessétek”.

„7. Becsületesen megfizessétek mindenkor tartozástokat és egyáltalában ne kövessetek el semmi olyat, ami által a testvérszövetség jó híre veszélybe jöhetne.

„8. Azonfölül valamely mester ne vállaljon el valamely munkát, ha magát annak kiviteléhez elegendőképp ügyesnek nem véli, mert ellenkező esetben csak szegyenére válnék az építőmesternek és a testvérszövetségnek. Továbbá méltányos bért követeljen magának minden mester, de mégis annyit, hogy ő is élhessen, meg legényeit is fizethesse”.

„9. Kell továbbá, hogy senki a másikat munkájából ki ne szorítsa, hanem hagyja meg a megszerzett munka mellett még akkor is, ha ez a magára vállalt föladat teljesítésénél gyenge volna is”.

„10. Egy mester se vegyen föl inast másképp, mint két esztendőre, és csak akkor tegye testvéreinek tanácsa és helyeslő meggyőződése szerint kőművessé”.

„11. Semmiféle mester, vagy legény ne vegyen föl senkitől fölavatási illetéket, hacsak ez az illető nem szabad születésű, ha nem áll jó hírben, és ha nincsenek egészséges tagjai és elegendő képességei”.

„12. Egy legény se ócsárolja a másikat, ha ő maga nem képes azt jobban véghezvinni, amit a másiknál ócsárol”.

„13. Minden mester tartozzék meghallgatni építőmesterét és minden legény a maga mesterét, ha ezek munkájának megjavítására szólítják föl, és tartsa magát e figyelmeztetéshez”.

„14. Minden kőműves tanúsítson engedelmességet előljárójának és szívesen tegye meg, amit neki ezek parancsolnak”.

„15. Minden kőműves tartozzék fölvenni az idegen országokból jövő legényeket, ha ezek megadták neki a jeleket. Gondoskodjék azután róluk, amennyire tud. Menjen segítségére a szükségét szenvedő testvéreknek is, ha szorongatott állapotjuk tudomására jut, s tegye meg ezt még akkor is, ha fél mértföldnyi utat kellene is e végből megtennie”.

„16. Semmiféle mester és legény be ne bocsásson a páholyba olyat, aki nem tétetett kőművessé a végből, hogy az alak művészetét láthassa”.

„Ezek a kötelességek, melyeket megtartani jó és hasznos. A mi még később jónak és hasznosnak fog találatni, jegyeztessék föl és adassék hírül az előljárók által, hogy arra is hasonlóképp kötelezhető legyen minden testvér”.

Ez okmány hitelességét sokan kétségbevonják, noha Krause nem közönséges érvekkel támogatta azt. De legyen a dolog bármikép, hogy ez okmány igen régi, ha nem származik is azon időből, melyet sokan neki tulajdonítanak — elvitázhatlan s hogy abból a mai szabadkőműves, ki a nyers anyagot az ember szívével fölcserélve dolgozni vállalkozott, fölismeri az összekötő kapcsot az anyag és a szellem munkásai között, ezt a figyelmes olvasóval szemben mondanunk is fölösleges.

Vannak még lényegesebb, lényegtelenebb, több kevesebb történelmi alapon nyugovó mondák, hagyományok és legendák, melyek aszerint váltakoznak és lépnek előtérbe, amilyen szertartáshoz, vagy népfajhoz az illető szabadkőműves író tartozik. Mert az az egy nagy baj megvan a szabadkőművesség irodalmában, hogy az legnagyobb részében inkább bíráló, mint oktató természetű s azért alig képzelhető tér, melyen az olvasó könnyebben megzavarodhatnék, mint épen ez. Azért mi egy elfogulatlan, minden irányban méltányos, minden rítussal szemben igazságos történelmi vázlatot óhajtván összeállítani — itt e mondák és legendák halmazát — melyekről a maguk helyén úgylis lesz szó, mellőzve, lassankint áttérhetünk oda, ahol a kombináció kezd erősebb történelmi alapra helyezkedni.

Eddigélé láttuk, hogy létezett egy szoros kötelékkel összefűzött társulat, mely czéhrendszeri alapon vallotta föladatának az építészet

művészetét föntartani, nemzedékről nemzedékre átszállítani s e hermetice elzárt, de mindamellett roppant kiterjedésű körben annak folytonos emelésére hatni. A középkornak világraszóló műremekai, melyek előtt, míg létezni fognak, mindenkor a bámulat és a kegyelet magasztos érzetével áll meg a szemlélő, elegendő bizonyosság arra nézve, hogy e szövetség nem létezett haszontalanul, cél nélkül, hanem hogy létezésének igen is maradandó becsű nyomait hagyta fenn. A dolog természetéből önkényt foly, hogy e szövetség virágzása csak addig tarthatott, míg a keresztyény vallás emlőin megizmosult mysticismus, pártoltatva egyes bőkező fejedelmek által, merészalkotású monumentális művek létesítésére alkalmas volt. E virágzás tehát Németországon Madarász Henrik, Angliában pedig III. Eduárd király idejére esik (1327—76.)

És mert a mai szabadkőművességnek valódi hazája Anglia, mert innen indult ki a legelső lépés arra, hogy a körülmények változtatásával az eddig inkább anyagi kőművesszövetség symbolice átalakíttassék emberiségi, civilisationális, culturintézménynyé, itt egy kevésse meg kell állapodnunk.

III. Eduárd fejedelmi törekvései közt tagadhatatlanul az egyik legszebb volt az, mely az ipar fejlesztésére és föllendítésére célzott. Éles elmével lévén megáldva, nem kerülhette ki figyelmét azon körülmény, hogy minden iparág közt épen az építészet fejlődött ki leghatalmasabban, hogy a kőművesek közt a legdicséretesebb közszellem uralkodott, s hogy azok minden körülmény közt, mint jóerkölcsű, engedelmes, erényes polgárok és alattvalók szerepeltek. Ő igen jól tudta, hogy a kőművesség belső szervezetének volt ez eredményben legtöbb érdeme s azért nem is szűnt meg e testület érdekeiről gondoskodni, páholyaikat védelmezni, gyarapításuk érdekében közreműködni, mit annál könnyebben teljesíthetett, miután maga is nagy műmecénás gyanánt szerepelt. Az ő uralkodása alatt építette John de Spolee, Giblim mestere a szt. György kápolnát, Barnham Róbert, Yevele Henrik (ki a királyi okmányokban legelőször nevezetik „szabadkőművesnek”) és Langham Simon pedig a vindsori palotát a Cambridge királycsarnokot, a winchesteri templomot sat.

De már 1360-ban megjelent egy parlamenti statútum, melyben kimondatik, hogy a kőműveseknek és ácsoknak mindennemű szövetségei, társulatai, gyülekezetei, káptalanjai, rendeletei és esküi azonnal megsemmisíttetnek és hatályon kívül helyezettnek.” Ez időben pedig a páholyok száma Angliában fölötte nagy volt. E szigorú rendelet azon-

ban nem igen foganatosított, legalább ennek ellenkezője a fönmaradt legrégibb szabadkőművesi okmányokból nem tűnik ki. Csak annyi bizonyos, hogy a kőműveseknek roppant száma, azon nagy tekintély, melynek örvendettek és azon nagy erkölcsi erő, melyet képviseltek, gyanakodóvá tette a parlamentben uralkodó pártot az iránt, hogy vajjon e nagy erőt nem jut-e valakinek eszébe oly czélra fölhasználni, melynek megengedése az uralkodó pártnak nem állhatott érdekében. S ezt a czélt elérhetőnek vélték az által is, hogy az illető grófságnak sheriffjét, vagy az illető városnak majorját utasították, miszerint „fellownak” azaz társtagnak magát a szövetségbe fölvetetvén, azt némileg ellenőrizze és a túlkapásoktól megóvja. A tanonczzal pedig, midőn belépett a szövetségbe, megfogadtatták, hogy munkáját sérényen fogja végezni, a király, a királyság és a páholy érdekeihez pedig hű marad. — S hogy a kőművesek még ezután is jó ideig megmaradtak a fejedelem kegyében s a szövetség viszont támogatására súly volt fektetve, kiténik azon körülményből is, hogy Eduárd utódai közül II. Richárd alatt William a Wykeham volt a kőművesszövetség patrónusa, aki pedig, mint Mr. Wyatt Pappworth bebizonyította, szintén nem volt kőműves.

IV. Henrik uralkodásának harmadik évében (1425) egy parlamenti acta jelent meg, mely megtiltotta a szabadkőműveseknek a gyülekezést. Ez okmány teljes szövegében így szól: „Mínthogy a kőművesek évenkénti közgyűlései és másnemű összejövetelei által a munkásokat illetőleg meghozott rendeleteknek természetes menete és célja nyilvánvaló módon megsértetik a törvény ellenére és mindennemű közérdek rovására, nagyhatalmú urunk, a király meg akarván orvosolni e bajt, tanácsosainak ajánlatára és egyhangú beleegyezésével elrendelte és megparancsolta, hogy efféle összejövetelek és káptalanok ezentúl ne tartathassanak, és ha ilyenek mégis tartatnának, a bennük részt vevők, vagy azok, akikre ilyesmi bebizonyúlna, a felonía vádjában elmarasztalhassanak, azon kőművesek pedig, akik e gyülekezeten részt vennének, fogsággal, vagy a király akarata szerint pénzbírsággal sújtassanak”.

E nagyon szigorú parlamenti actának valódi indoka fölött sokáig nem voltak magukkal tisztában az emberek. Pedig ennek igen egyszerű magyarázata van az angol történelemben. IV. Henrikre 8 hónapos fiúcska korában szállott az angol korona és a meghódított francziország egy jó része. Haldokló apja régeneskül a Bedford és Gloucester hercegeket nevezte ki mellé, nevelőül pedig Beaufort Henrik winchesteri püspököt. E főpap egyesítette magában mindazon

tulajdonokat, melyek egy főpaphoz legkevésbé illenek, t. i. a nagyra-vágyást, boszúingert, telhetetlenséget és ravaszságot. E tulajdonai következtében Gloucester herczeggel oly éles összeütközésbe jött, melynek csaknem polgárháború lett a vége. A püspök úr ugyanis nem kevesebbet tett föl magában, mint a nézete szerint szándékáról mitsem sejtő Londont népségével elfoglalni és a kormányzást a maga fölszentelt kezeibe kaparítani. Titokban hadat gyűjtött tehát London s illetőleg a herczeg ellen, ki azonban szabadkőműves hívei által már idejekorán értesülvén a fenyegető veszélyről, készen várta s a telhetetlen pöspököt annyira elpáholta, hogy csak a canterburyi érsek közvetítésével sikerült fogságából megszabadulnia. Természetes, hogy e fiasco után legeslegeső gondja volt magát a szabadkőműveseken megboszúlni és Bedford herczeg segélyével s az úgynevezett Knittelparlament útján ki is eszközölte e főnebb idézett rendeletet, mely azonban már Gloucester herczeg kormányzása alatt egyáltalán nem fogantatosított, úgyannyira, hogy ennek következtében a szabadkőművesség nemcsak föl nem oszlott, hanem munkásságát zavartalanul folytatta tovább, csak annyiban respectálva egyideig e kemény rendeletet, hogy nyilvános közgyűléseket nem tartott.

Ámbár fölöttébb érdekes volna, nem lehet anélkül, hogy könyvünk terjedelmében a kellő határon túl ne menjünk, részletesen kísérni a szabadkőműves szövetség fejlődési menetét egészen azon pontig, midőn magáról az anyagi mesterség jellegeit ledobva, egyszerre, mint egy szellemi testvérszövetség bukkan elő azon tényezők közt, melyek Európa civilizációját oly hatalmasan segítették elő.

Már előbb Eduárd és II. Richárd alatt láttuk, hogy az eddig még szorosan mesteremberekből álló s egy-egy nagyobb szerű építkezési vállalatot természetesen követő szabadkőműves szövetségbe esetenként fölvetettek oly egyének is, akik nem voltak mesterségükre nézve kőművesek.

Átalában elmondhatni, hogy a szabadkőművesség virágzása addig tartott, ameddig a góth-építészeté. S valamint egy-egy nagyobb szerű góth-építészeti műretek egy-egy külön fejezetet képez a valódi kőművesség történetében is, ez intézmény hanyatlása is ott kezdődik^ ahol a főnséges csúcshelyét másnemű ízlés foglalta el, s midőn a monumentális művek alkotása iránti hajlam az uralkodók és a hatalmasokból fogyni kezdett. Ez időszak Angliában a 16-ik század elejére tehető.

Ekkor ültette át a ritka talentumokkal megáldott Inigo Jones Britanniába az augustusi stílyt, leszorítván ezzel majdnem töké-

letesen a gothicát. Kineveztetvén a királyi építkezések főintendánsává, ő lett egyszersmind a szabadkőműveseknek is patrónusa, mely intézménynek olyforma szervezetet adott, minovel akkoriban az olaszországi építészeti akadémiák bírtak. Ő hozta be az u. n. oktatási páholyokat, ő eszközölte ki, hogy az eddig szokásos évi közgyűlések helyére az évnegyedes közgyűlések léptek. Ilyeneket tartatott Jones június 24-én Mihály napján, decz. 27-én és márczius 25-én. A munkák kezdődtek délben és beleértve a munka után elköltött testvéri vacsorát is, tartottak éjfélig. Innen maradt fön a szabadkőművesek közt mind máig azon szokásos munkamegnyitási és bezárási formula, mely szerint a munka pont délben kezdődik és pontban éjfélkor végződik. Az ő törekvésének eredménye volt az is, hogy ez időtől kezdve a tanulatlanabb, műveletlenebb kőműveseknek, a szoros értelemben vett kézimunkásoknak eleme lassan-lassan kiszorult a páholyokból s oda jobbára talentumos ifjú emberek vétettek föl, kik inkább az észművelésére fektetvén a súlyt, a kőművességnek valódi átalakulását eredményezték.

A reformátio, s az ennek következtében megindult kutatása a bölcsészetnek, szélesmérvű fölkarolása a természettudományoknak, mind hozzájárult, hogy a szabadkőművesek ősi szövetségének belső átalakulását siettesse. Másfelől azonban természetes következménye volt e más irányú haladásnak az is, hogy a szövetség összetartó kapcsolatai lazultak és a 17. század elejével csak úgy volt már lehetséges a szabadkőművességet, mint ilyet föntartani, hogy a kihalt és nem pótoltt valódi kőművesek helyei úgynevezett „fölfogadott” nem kőműves egyénekkel pótolttak.

Ez által a szabadkőművesség ereibe új vér csepegett s az intézmény fönmaradása, habár más alakban és az eddigitől elütő czélokkal is, biztosítva volt. A páholyok csakhamar gyúpontjai és mintegy tűzhelyei lettek a tudománynak, a szabad kutatásnak, és hogy az akkori viszonyok jellemzésére találó példát hozzunk föl, s hogy ez által megmutassuk, minő elem igyekezett a „szabadkőművességben” a mesterembereket helyettesíteni, csak azt említjük meg, hogy pl. Skótia legidősb páholyában az edinburghi St. Mary lodgeben 1641-ben Moray Róbert, a skót hadsereg főszállásmestere avattatott mesterré, Londonban pedig 1646-ban Ashmole Illés, Angliának akkoriban egyik leghíresebb tudósa vétette föl magát a szabadkőművesek soraiba. Cassilis és Eglinton grófokat 1670-bei) a Kilvinging-ben vették föl, 1618-ban Penibrocke gróf volt a szövetség vezetője.

A kőművesség tökéletes átalakulásának idejét Anna királyné

uralkodásának idejére tehetni. Sir Christian Wren, kit magas kora és folytonos gyöngélkedése különben is fölöttebb akadályozott, visszalépett a szövetség éléről, ennek tagjai pedig annyira fogytak, hogy akaratlanul is tért nyertek általa az u. n. „befogadottak”, a kőművesek pedig mintegy kényszerítve voltak meghozni azon határozatot: „hogy a kőművesség előjogai nincsenek többé a kőműves mesterségbeliekre szorítva, hanem kell, hogy abba minden rendű egyének bebocsáttassanak, ha kellő módon ajánlatba hozattak, ha fölvételük helybenhagyatott és ha szabályszerű módon fölavattattak a testvérszövetségbe.

E határozattal maguk a valódi kőművesek elismerték, hogy ők már hivatásukat beteljesítették. Föladatuk nem volt más, mint megőrzése és tovább képezése azon törvényes rendnek és azon régi szokásoknak, melyek az első angolországi nagypáholyoknak jutottak osztályrészül. A kőművesség átalakulása innen kezdve gyorsan foganatosult. Az anyag helyére a szellem, a kézimunka helyére a szellemi törekvés lépett, a durva kőanyag helyét a lélek foglalataul, a formák tökélye, a styl nemessége átszállott a kebelre, melynek átalakításán, nemesítésén a mai szabadkőműves fáradhatlanul és kitartással dolgozik. Az eszközök megmaradtak, de jelentőségük immár csak symbolicus; a cél pedig sokkal magaszosabb, a humanismus gyakorlása, a jogérzet szilárdítása, az erkölcsösség és becsületesség vallása és a fölvilágosultság terjesztése.

IV. A mai szabadkőművesség

tehát azon alakzatában, amelyben mi ismerjük, túlzás nélkül nem vihető vissza az 1717-évnél korábbi időre. Ez év februárius havában egyesült ugyanis négy régi londoni páholy egy nagymester Sayer A. vezetése alatt egy nagypáholylyá, elfogadván és illetőleg átvevén a kőműves-szövetség régi szokásait, szertartásait, jelképes tanítási modorát stb. Céljául vallotta az emberkebelben a szépet és jót ápolva, jelképes alakban tovább vinni az építés művészetét. Az embert ezerféle érdekek szakítják el egymástól, — e symbolikus szabadkőművesség föladata volt az így elszakított embereket a szeretet szövetségében egyesíteni, hol ne legyen faj, vallás, rang és politikai különbség. E nagypáholy második nagymestere P a y n e (György, Esquiro) volt, egyike a legbuzgóbb és legtanultabb szabadkőműveseknek és az angolországi nagypáholy alapítóinak. 1718.

jún. 24-én választott meg nagymesternek.*) A még akkor kevés számú, de lelkes szövetség organizációját tökéletesen a harmadik nagymester, *Desaguilers* és a negyedik, *Montagu* herceg fejezte be. A szabadkőművesi kötelességek körvonalozására és mihez tartásul kiadták az Anderson-féle sokszor emlegetett alkotmány könyvet és kidolgozták a szertartáskönyvet is. Eközben a szövetség tagjainak és a felállított műhelyeknek száma folytonosan és örvendetesen gyarapodott, annyira, hogy 1721-ben már 16 páholy tartozott a nagypáholy főhatósága alá, a páholyokban pedig tudomány, műveltség és befolyás a leggyönyörűbben volt képviselve.

Az ily módon szilárd alapra fektetett és biztos vezetőkkel ellátott szabadkőművesség csakhamar megindult a maga hódító útjára. Franciaországba 1725-ben, Spanyolországba 1728-ban, Németalföldre 1731-ben, Németországba 1733-ban, Svédországba 1736-ban bevezettetett, tehát a londoni nagypáholy megalakításától számított oly rövid idő alatt, minőt ekkorig igen kevés institúció képes fölmutatni. Az Írlandi nagypáholy 1730-ban, a skótországi 1736-ban alapított meg.

Könnyen megérthető, hogy a szabadkőművességnek eme hihetetlenül gyors terjedésével számos baj és hátrány is volt összekötve. Az első anyapáholy természetesen minden másra hajlandóbb volt, mint beismerni azt, hogy a szabadkőművességet ő csak átvette, de meg nem teremtette, s hogy következésképp a forma, és a leszármaztatásnak azon módja, melyet ő megállapított, nem tekinthető minden irányban tökéletes és tovább nem vihető műnek. Itt amott megesett az is, hogy a terjesztés gyorsaságát vevén némelyek a főszempontnak, fölvetettek a szabadkőművesség kebelébe oda nem való, kevésbé művelt, mysticismusra hajló, sőt egyáltalán ki nem próbált jellemű egyé-

*) Payne elmúlhatlan érdemeket szerzett a szabadkőművesség ügye körül az által, hogy az Anderson-féle alkotmánykönyv kiadása körül fölöttébb buzgókodott. Életéről közelebbi adatokat nem bír a kőművesség. Neve 1754-ben kerül elő legutószor, tehát az Anderson féle alkotmánymű harmadik kiadásával összefüggésben. P. kétségenkívül a legjáratosabb egyén volt a szabadkőművességet illető régi okmányok értelmezésében és azok föl kutatásában. Mint nagymester nem csupán az évnegyedi közgyűlések pontos megtartását sürgette, de kötelességükké tette a testvéreknek azt is, hogy e közgyűlésekre magukkal hozzák mindazon régi szabadkőművesi okmányokat is, amelyek netalán birtokukban volnának, hogy azokból a szokások és hagyományok kivehetők és az utókorra átszolgáltathatók legyenek. Ennek következtében, mint az alkotmánykönyv mondja, csakúgyan be is érkezett a „góth constitúciónak” számos lemásolt példánya, melyek aztán egymással összehasonlítottak. 1720-ban Paynet másodsor is megválasztották a nagymesteri díszes állásra.

nek is. Túlzást láthatunk itt is, amott is, de e túlások közt nem volt egyetlenegy sem veszedelmesebb annál, amelyet maga a londoni anyapáholy tanúsított, bizonyos vélelmezett előjogaihoz oly mereven ragaszkodván, hogy ennek következtében a szakadásnak majdnem lehetetlen volt be nem állania. E páholy ugyanis, mint főnebb már megérintettük, megfélelvezvén arról, hogy ő a szabadkőművességet csak átvette s nem örökölte, továbbá azon hiedelemben, hogy az ő műve a tökéletességnek netovábbja, mintegy monopóliumot vindicált magának s midőn (1742) Angliában megalakult a második nagypáholy s méginkább, midőn Franciaországban Mylord Derwent-Waters és társai általánosan elfogadott nézet szerint 1725-ben megalapították az első páholyt Parisban, honnan a kőművesség minden üldözés daczára igen gyors elterjedést nyert, s midőn a páholy egyik kiváló képzettségű tagja, Ramsay, kiről alább még bőven lesz szó, új magyarázatot adott e szabadkőművesség eredetének, és megvetette a felsőbb fokozatokkal bíró szabadkőművesség alapját, az egyenetlenség és a szakadás a kőművesség kebelében megtörtént. Nem volt gyengeség, amit a két fél egymásnak szemére ne lobbantott volna, hogy eljárásának és szándékaitainak tisztaságát gyanúsíthassa. Növelte az elkeseredést különösen a másik részről azon gyors elterjedés, melynek e magasabb fokú szabadkőművesség Európának sőt Amerikának is legtöbb államaiban örvendett, úgyannyira, miszerint sajnálkozás nélkül e küzdelmekre visszagondolni is alig lehet. Pedig egy kis jóakarattal, minő könnyen, minő szépen ki lehetett volna simítani ezeket a képzelt ellentéteket! Mert hiszen bárminő nevet viseljen is a szabadkőművesség, bármennyire eltérő módon legyen is beosztva több, vagy kevesebb fokozatba a kőművesi munkálkodás anyaga, bárminő külső cultusformák közt történjék is annak gyakorlása a páholyon belül, — a cél mindenütt egy és ugyanaz.

A részleteket, melyekről a munka folyamán elég alkalmunk nyílik még megemlékezni, ehelyütt mellőzvé, csupán annyit tartunk még szükségesnek megjegyezni, hogy ez időtől, t. i. a 18. század közepétől kezdve a szabadkőművesség gyors egymásutánal nyert emberboldogító törekvéseinek tűzhelyeket Németországon, Olasz, Spanyolországban, Portugáliában, Svéd- és Norvégországon, Németalföldön, legkésőbb pedig Ausztriában és Oroszországban is.

Lássuk most főbb vonalaiban az egyes országok szabadkőműveségének fejlődési processusát.

A kőművesség részletes története.

a) *Anglia.*

Elmondtuk az előbbi fejezet bevezető soraiban az első angolországi nagypáholy megalakulásának történetét, s így itt arra egyszerűen hivatkozunk.

Négy londoni páholyból lett ez összeállítva, melyek nevei 1. a Szt. Pál-hoz címzett páholy a „lúd” vendéglőben, 2. a Korona szállodabeli páholy, 3. az almafához címzett vendéglőben és 4. a „romaiakhoz” címzett vendéglőben levő páholy. Hogy e páholyok a vendéglőről nevezettek el, azon nem fog megütközni senki, ha meggondolja, hogy sok esetben minő kényes körülmények között történtek az összejövetelek, s hogy egy külön önálló helyiség tartása mennyi nehézségekkel volt különösen az átalakulás küszöbén összekötve. A nagypáholy keresztelő szt. János napján (jún. 24.) tartotta első alakuló gyűlését, akkor választott meg *P a y n e* Antal személyében az első nagymester s innen ered a „szt. János rendű szabadkőművesség” elnevezés is.

Ez a szövetség, miként már több alkalommal megjegyeztük, a réginek csupán szellemét vette át és annak szertartásos szokásait és törvényeit megtartván, a régi kőműves jelszavak, eszközök sat. most már csupán jelképes értelemben használtattak. A szabadkőművesség nyomában gyorsan föllendült civilisatió a legfényesebb bizonyosága annak, mily szüksége volt ez intézményre az emberiségnek. A nagy cél mesterileg alkotott boltívei alatt eltűntek a particuláris, önző érdekek, s ótalma talált a humanismus, az emberi közös jog, a jónak és szépnek önmagáért való szeretete, a művészet és tudományok ápolása, s a jogérzet fejlesztése, szilárdítása, föladata volt a szövetség tagjait megnemesíteni, az embereket jobb polgárokká, buzgóbb köztisztviselőkké, jobb családapákká, barátokká és férjékké nevelni, főfeltevéül pedig fölláttatott az erkölcsi szabadság, mert csak a szabadságban lehet nagy bűnöktől, szenvedélyektől és előítéletektől megtisztulni, magasabb műveltségre képesülni és annak haladását és folytonosságát biztosítani.

Gyönyörűen megmondják, mi a szabadkőművesség célja, föladata, a régi elvek (old charges) e szakasza:

„A kőműves hivatásánál fogva tartozik az erkölcsi törvényeknek engedelmeskedni; és ha igazán ismeri a művészetet (t. i. a szabadkő-

művészetet) nem lesz sem oktalan istentagadó, sem vallástalan kéjencz. Habár a régi kőművesek arra voltak is kötelezve, hogy azon ország, vagy azon nép vallását kövessék, a melyben és a mely között laktak, hasznosabbnak látszik, hogy most már azon vallás megtartására köteleztessenek, a mely vallásban minden ember meg-egyezhetik, arra t. i. hogy jó és hű, rendes és becsületes emberek legyenek, bármilyen is különben a magán nézetük, meggyőződésük[^] avagy elnevezésük. Ez által a szabadkőművesség az egyesülés közép-pontjává lesz, és eszközüül szolgál arra, hogy hű barátság plántáltassék azon emberek közé, akik különben egymástól elkülönítve maradtak volna.

Megérdemli-e egy ily irányú, ily magasztos föladató szövetség hogy a „szövetségek szövetségének” neveztessek, azt az elfogulatlan olvasó ítéletére bizzuk.

A nagy páholynak első teendői közé tartozott elhatározni és végzésileg kimondani, hogy azon kiváltság, mely szerint a szabadkőművesek összegyülekezeshessenek, s mely addig korlátlan volt, többé nem lehet a szövetségnek egészben való tulajdona, hanem hogy ezután minden új páholy, ha dolgozni akar, e célból engedélyokmányt köteles kérni a nagypáholytól, illetőleg a nagymestertől, mely okmány nélkül szabályosnak és törvényesnek ezen túl egy páholy sem fog elismertetni.

E határozat következtében valamennyi már létező és elismert páholy főmesterei és felügyelői fölhívtak, hogy a nagypáholy ülésein megjelenve páholyuk működéséről számot adjanak és házszabályaiknak, helyi törvényeiknek (statútumaiknak) egy példányát a nagymesterrel közöljék s ez alapon hoztattak meg azon általánosan kötelező erejű törvények is, melyekről főnebb már említést tettünk.

Mikor 1721-ben Montagu herczeg választatott meg nagymesterré, már 12 páholy tartozott a nagypáholy alá. Érdekes tudni, hogy írja le Anderson e nevezetes ünnepélyt:

„Payne, a nagymester, főfelügyelői, az előbbeni főhivatalnokok, és 12 páholy mesterei és felügyelői kíséretében eljött reggel a megválasztott nagymesterrel a Kings Arms Tavernbe és miután Montagu testvér megválasztatása újból elismertetett, egynehány új testvért avattak föl, névszerint a nemes lord Phil. Stanhopet, a későbbi Chesterfieldi grófot. Innen kellő díszben, és a megkívántató rendben gyalog mentek át a könyvtáros-csarnokba, hol mintegy 150 hű és megbízható, díszruhába öltözött testvértől örömteljesen fogadtattak. Az asztali ima után kőműves szokás szerint a kitünő ebédhez ültek és

derülten és jó kedvvel étkeztek. Bevégeztetvén az ebéd és elmondatván az asztal utáni ima, Payne az eddigi nagymester megtétette a terem körül az első körutat és midőn helyére visszaérkezett, hangosan proklamálta a nemes herceget és testvérünket Montagu Jánost a kőművesek nagymesterének, és miután ő nagyságát hivatalának tisztségeivel, jeleivel és díszével és tekintélyével föl ruházta volna, Salamon székébe installálta, jobbjára ült, míg a gyülekezet a herceg auctoritását illő hódolattal és örömteljes szerencsekívánatokkal elismerte.”

„A nagymester, Montagu erre, mintha kiszámítás nélkül történt volna (miután őt előbb meg nem nevezte) John Beal orvostudort helyettes nagymesterré nevezte, kit Payne testvér investált és Hiram abbé székébe a nagymester balján installált. Hasonló módon előhívta ő nagysága Villenau Józsefet, az ünnepély főrendezőjét és Morvice Tamást (ki kőfaragó volt) és kinevezte őket főfelügyelőkké, kik szintén investáltattak és installáltattak, mire a helyettes nagymester és a felügyelők szokás szerint üdvözöltettek”.

„Mikor aztán most már Montagu nagymester megtartotta a terem körüli második utat, Desaguliers testvér jól átgondolt beszédet tartott a kőművesekről és a kőművességről. A nagy egyetértésnek és a testvéri szeretetnek illetén nyilvánulásai után a nagymester megköszönte Villenau testvérnek az ünnepély körül tett fáradozásait és megparancsolta neki, mint főfelügyelőnek, hogy a páholyt a kellő időben zárja be”.

Ugyanez év sept. 29-én nyerte Anderson J.*) azon megbízást, hogy a bekért régi okmányokból, páholykönyvekből és törvény példányokból a szabadkőművesség alkotmánykönyvét elkészítse. Ő csakhamar elkészült e munkával, melyet a nagypáholy, később pedig a nagypáholyhoz csatlakozott 20 páholy képviselői elfogadván, az „The Constitutions of the Freemasons” címmel kinyomatni rendeltetett. Daczára azonban a kétszer alkalmazott censurának, melyen e nevezetes munkálat keresztül ment, a szabadkőművesség egy részénél fönmaradt irányában azon gyanú, hogy az eléje helyezett okmányokat nem nagy lelkiismeretességgel kezelte, hogy azokból sokat önkényűleg és a nagypáholy érdekében elhagyott és megváltoztatott,

*) A n d e r s o n (Jakab) theologia doktor, a londoni skót presbyteriánusok egyházának szónoka volt. Származására nézve skót, 62 éves korában 1746. halt meg. Már előbb tudományosan foglalkozott az építészettől s alkalmasint ez a körülmény vezette a szabadkőművesek közé is. Megpróbálkozott a szabadkőművesség történetének megírásával is, ez a munkája azonban nem igen sikerült.

amint ezt Krause és több sz. k. történetíró kimutatta. A nagypáholy eh a hozzá csatlakozott páholyok ezt természetesen tagadják és Anderson munkáját minden tekintetben lelkiismeretesnek és kitűnőnek mondják.

Montagu herceg a következő évben is nagymesterré választott és pedig akkor már 25 páholy képviselői által, a szabadkőműves-ség pedig, miként Anderson írja, gyönyörű virágzásnak indult. Anglia nemességének legkiválóbb tagjai, tudósok, kereskedők oly nagy számmal jelentkeztek a fölvételre, miszerint a nagymesternek a páholyok szaporításáról kellett gondoskodnia. S ő e tekintetben nagy buzgalmat fejtett ki és hetenkint maga meglátogatta e páholyokat, hogy meggyőződjhessék, mekkora haladást tanúsítanak azok a kir. művészet gyakorlásában.

A későbbi nagymesterek, W a r t h o n herceg, Dal-Keith gróf, L e n n o x Károly és Richmond herceg. Ennek kormányzása idején alakult meg a jótékonyági bizottság (Charity.) E bizottság tekintélyes összegre rugó alapot hozott létre elnyomorodott, de különben becsületes testvérek fölsegélése végett, azóta sok jót tett és az intézet nem ok nélkül képezi az angol szabadkőművesnek egyik főbűszkeségét.

Nagy haladást biztosított a szabadkőművesség részére a nagypáholyok Lord P a i s l e y nagymestersége alatt 1725. nov. 27-ikén hozott azon határozata, mely szerint egy páholyok főmestere a felügyelőkkel és bizonyos számú testvérekkel képesítetett arra, hogy mestereket és legényeket avathasson föl. Eddig ugyanis a nagypáholy engedélyezte e két fokot s a páholyok maguk csak az első fokra vehettek föl tanoncokat.

II. György uralkodása alatt a szabadkőművesség, bizonyosan azért, mert abban az angol főnemesség nagy számmal volt képviselve, tökéletes elismertetésnek örvendett. Inchiquin gróf nagymestersége alatt hozta a nagypáholy azon határozatot, mely szerint tartomán yi - n a g y m e s t e r e k e minőségükben kinevezhetők és illetőleg megerősíthetők, így kapott alkotmányt az első madridi páholy és így neveztetett ki Pomfred G. testvér Bengália (india) első tartományi nagymesterévé. 1730-ban Kingston letévén a nagymesteri kalapácsot Norfolk herceg kezeibe, átment Írlandba s ott 1731. ápr. 6-án a dublini nagypáholy nagymesterévé megválasztatott.

Lord Lovel, nagymester kalapácsvezetése alatt vétette föl magát a szabadkőművességbe F e r e n c z lotharingiai herceg, később

toskánai nagyherceg és német császár, kinek ünnepélyes fölvatása végett külön küldöttség menesztetett Haagába.

D a r n l e y gróf nagymesteri kalapácsa alatt (1737) avatott föl kőművessé Frigyes valesi herceg, ki azonban már 1751-ben meghalt, tehát oly időben, midőn legtöbb hasznára válhatott volna a testvérszövetségnek.

1738-ban adatott ki Anderson alkotmánykönyve (megtoldva az ügyviteli rendről szóló 10. §-al) második kiadásban.

Megemlítjük még, hogy 1747-ben Byron. W. volt a nagymester, ki közel öt évig távol leven, ez idő alatt sajnálatos zavarok törtek ki az angolországi szabadkőművesség kebelében.

E zavarok oka azon nem minden tekintetben menthető önhatalmi eljárásban fekszik, melylyel az első londoni nagy páholy megalakult és az Anderson-féle alkotmány munkálatot, mely ellen pedig sok kifogás tétetett, kötelező erejűnek kimondotta. Csak 20 páholy jegyezte alá e munka elfogadását, öt azonban visszavonult.

Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a grófságokban már a londoni nagypáholy megalakulása előtt szintén voltak régi páholyok, melyek a londoni nagypáholy megalakítását úgyszólván figyelembe sem véve, a régi ösvényen tovább haladtak, s melyek eszerint a nagypáholy praepotentiáját el nem ismerték» Ezek közt különösen kivált a Yorki páholy, melynek éltető eleme Drake, az ismeretes régiségbúvár volt. E páholy nem volt hajlandó ösiségi jogaitól a londoni nagy páholy javára megválni és 1725-ben Bathurst személyében magának nagymestert választott és 19 szakaszban megállapította pergamenre írt s máig eredetiben fönnlévő alkotmányát, mely 89, tehát tekintélyes számú testvértől van alájegyezve és ezt a címet viseli: „Old Rules of the Grand Lodge at York 1725.”

A yorki páholy tehát nagypáholy-nak nevezte magát és a czéhmondára támaszkodván kijelentette, hogy a yorki az első nagypáholy Angliában. Mindamellettt azonban egy lévén a czél, t. i. a testvéri szeretet, segély és hűség, megnyugodott a yorki páholy abban, hogy a londoni nagy páholy nagymestere magát „angolországi nagymesternek” hívja, de hogy magát „totius Angliae” nagymesterének nevezze, ez ellen tiltakozott. E páholy, később majdnem egészen fölfüggesztette tevékenységét s ez alkalmat megragadván a londoni nagypáholy, Crawfordnak 1734-ben engedélyt adott arra, hogy Yorkban páholyt alkothasson. Ez a körülmény aztán ösztönül szolgált a régi páholy még életben levő tagjainak, hogy a „nagypáholyt” újból felélevenítsék; mi 1761 márcz. 17-én meg is történt, nem csekély ár-

talmára. az általános szabadkőművesség ügyének. A londoni nagypáholy tagjai ugyanis mindenre hajlandóbbak voltak, mint arra, hogy a yorki nagypáholy öröklött jogait elismerjék. Minek ellenében ismét a yorki páholy jelentette ki, hogy a londoni nagypáholy az, mely a kőművesi intézmény szellemével ellenkező rendszabályokat hozott be, melyek által Anglia déli részeiben halomra döntetett a szabadkőművesség valódi szelleme. — A szabadkőművesi föladatok ily fokú félreismerése aztán valódi pártoskodásra vezetett a két nagy páholy közt. A yorkiak „ős szabadkőműveseknek” (ancient masons) amazok „modern”-eknek nevezték el magukat. Ward János nagymester érelyes és kibékítő közreműködésének sikerült ugyan a két nagyhatalmasság közt legalább a fegyverszünetnek egy nemét létesíteni, melyet azonban a londoni nagypáholy túlzó követelései nem engedtek tartóssá válni.

Az angolországi testvérszövetség tehát kétfelé szakadt. Úgymint az ó a n g o l (yorki) és az új a n g o l (londoni) felekezetiségre, mely ketté oszlásnak nem volt több erkölcsi haszna, minthogy a jogczím kutatása körül kifejtett buzgalom innen is, amonnan is nem egy értékes történelmi okmányt hozott a felszínre. Az eltérés a két felekezet által használt különböző rituálékban feküdt.

A szakadás Carnarvon marquis nagymestersége alatt a londoni nagypáholy részéről valóságos üldözéssé fajult: Elnevezték a másik részt szakadároknak, részükről töltetlen megadást követeltek és elhátározták, hogy gyűlhelyeiken be nem bocsátják. Ez hasonló és annál veszedelmesebb retortára vezetett, mivelhogy az „ős” szabadkőművesek előbb Athol, majd később Manchester herczeg vezetése alatt igen tekintélyes testületté nőtték ki magukat. Ez időtájt hozatott be az ó-angol szabadkőművességbe (1782.) az u. n. „Royal-Arch-fok,” mint a negyedik a három első symbolicus után. Kiváló érdemeket szerzett nagytudományú és közbecsülésben álló kőműveseket díszítettek föl ezzel, kik aztán közigazgatási és más egyéb ügyekben mintegy felsőbb fórumát képezték a symbolicus kőművességnek. A másik fél annál nagyobb hévvel megmaradt a három első foknál, mivel hogy ez által érvet vélt szerezhetni azon állítása mellett, hogy ő a szabadkőművesi intézmény valódi, hű örököse. Hogy azonban ez az egész perpatvar minő komolysággal folytatott e „magas fokok” ellen, megítélhető azon körülményből, hogy (1772—74) között maga az angol nagypáholy is elfogadta és rehabilitálta az említett negyedik grádust, azt hívén, hogy ennek elfogadása által ellensúlyozni fogja az ó-angol kőterjedését.

Ezen sajnálatos és végeredményében is kárhozatos küzdelemnek veget vetett a walesi herceg, akkori nagymester, ki a két czivakodó nagypáholy közt előbb közeledést, később pedig formális szerződést hozott létre, mely a kitiltási rendszabályokat kölcsönösen megszüntette és a Royal-Arch-fok elismertetése alapján közös eljárási szabályokat és egyesülést hozott létre. Az okmány 1813. november 25-én jegyeztetett alá és a czivakodó felek úgyanez év decz. 27-én János evangélista napján nagy fényvel meg is tartották a kibékülési ünnepélyt, melytől kezdve „az angol szabadkőművesek egyesült nagypáholya” állott az angol szabadkőművesség élére.

A kibékülésnek és az ennek folytán beállott kölcsönös egyetértésnek és közreműködésnek áldásos következményei csakhamar meglátszottak az angol szabadkőművességen, és leszámítva azon összezörrenést, mely a londoni nagypáholy és a liverpooli páholy közt 1818. végén kitört, az angol kőművesség eddig nem ismert virágzásnak indult. 1832-ben a Stewart-páholy 100 éves jubileumát lelkesedve ünnepelték meg a kizárólag szabadkőművesi czélokra épített nagy csarnokban, és ez életképességnek és virágzásnak örvendetes bizonyítványa volt adr. Crucefix Tamás Róbert által 1834-ben megalapított „Freemasons Quarterly Review” című folyóirat is, mely azóta maradandó helyt vívott ki magának az angol testvérszövetség történetében. Ő volt e folyóiratában lelkes megpendítője és megvalósítója a szabadkőművesi menhelynek, mely azóta annyi szegény testvérnek adott csöndes otthont a szerencsétlenség és elhagyatottság napjaiban.

Az angol szabadkőművességnek ez időbeli kitűnőségei közül főlemlítjük Sussex herceget, ki mint nagymester 1843-ban halt meg. 1798-ban vétetett föl Berlinben a szabadkőművesek soraiba és azontúl életének utolsó mozzanataig époly lelkes, mint fáradhatlan bajnoka lón az emberi haladás ügyének. Őt a történelem is úgy ismeri, mint az angol parlamentben legbuzgóbb védőjét a reformbillnek, mint a rab-szolgaság eltörlési ügyének meleg apostolát, mint a nép érdekek és a lelkiismereti szabadság buzgó ügyvédet.

Utána D u n d a s Tamás Zetland grófja vette át az angol kőművesség ügyeinek vezetését, ki alatt a nagypáholy londoni épülete emeltetett. Egy negyedszázadnál tovább vitte az a nagymesteri kalapácsot, melytől nemrég vált meg „de Grey and Ripon” gróf javára.

Londonban ez idő szerint két szabadkőművesi lap jelen meg, a „Freemasons Magazin” és a „Freemason.” Angolországon az 1862 Freemasons Calendar szerint a következő szabadkőművesi főhatóságok és páholyok vannak: A. United Grand Lodge of England (Angolor -

szág egyesült nagypáholya, feje de Grey and Ripon, 18 főhivatalnokkal. E főpáholy alá 42 tartományi nagypáholy tartozik. E számból 34 a 40 grófságra van elosztva, három van Wales külön kerületeiben, egy-egy pedig Bristolban, Guerneseyben, Jerseyben és Wight szigetén. Anglián kívül az angol nagy páholy hatásköréhez tartozik még 21 tartományi nagypáholy (Gibraltárban, Málta szigetén, Törökországon és más világrészekben.) Ezek közt működő páholy van 645, mely számból Londonra magára 154, Liverpoolra 9, Birminghamra, Manchesterre, Bristolra 6—6 páholy esik. 77 van Ázsiában, 20 Afrikában, 143 Amerikában. 83 Ausztráliában, mozgó katonai páholy 11 — úgy hogy a nagypáholy alatt működő összes műhelyek száma 993-ra rúg.

Az egyesült nagypáholyal összeköttetésben van a „Supreme Grand Chapter of Royal-Arch-Masons” (a Royal-Arch kőművesek legmagasabb főkáptalana.) E főhatóság alatt összesen 254 Royal-Arch-Káptalan működik.

Ugyancsak Londonban székel még 3) a „Supreme Council of the ancient and accepted Rite” (az ős és elfogadott [skót] ritus legfelsőbb tanácsa) élén Lesson H. B. és Vernon ezredessel. Végül 4) a „Grand Conclave of high Knights templars” (a magas templomosok nagy Conclavéja) melynek élén Stuart F. W. áll.

b) *Írland.*

Írland szabadkőművességének történetéből csak gyéren fekszenek előttünk az adatok. 1730 át megelőzőleg nincs úgyszólván semmi, amit e tekintetben, mint kétségtelenül biztosat elfogadni lehetne. Írland bölcsője semmi tekintetben nem lehetett a kőművességnek már csak azért sem, mivel benne az építészet nagyon sokáig a lehető legkezdetlegesebb faalkotványoknál megmaradt. Ami keveset Írlandra vonatkozólag tudunk, azt Andersonnak köszönhetjük. Ő szerinte Írlandban a kőművesség a skótok tömeges bevándorlásával és az angol hódításokkal egyidejűleg indult meg. 1730-ban már mégis tekintélyes számúnak kellett lennie a szövetségnek, mert ez évben King Jakab és Lord Viscont Kingstun kalapácsa alatt megalakítatik az angol nagypáholytól független ír nagypáholy. Ez az ó-angol kőművesek alkotmányát fogadta el és azok szokásainak, szertartásainak sat. hódolt mindenben. Az ír kőművesek kitarását és ügybuzgóságát sokszor igen erős próbára tették az angol kormány féltékeny rendszabályai. Leinster herczeg vezetése alatt avatták föl 1847-ben Dublinban a nagypáholy csarnokát. A nagypáholy vezetése alatt igen számos jótékony

intézet van, s általában az itteni kőművesek kifogyhatlanok a humanismus érényeinek gyakorlásában.

Az ír szabadkőművesség kitűnőségei közül fölemlíthetni Sterne Lőrinczet, a Tristram Shandy jeles íróját és a leniek ismeretes vezérét O' Connel ügyvédet, ki 1799-ben lépett Dublinban a kőművesek sorai közé.

A dublini nagypáholy főhatósága alá 1861-ben 303 páholy tartozott. E páholyok jó részével Royal-Arch-Káptalan, vagy templárius Conclave van összeköttetésben.

c) *Skotia.*

Könyvünk első lapjain megjegyeztük már, hogy a szabadkőművesség alapításának ideje és első működése nem a történelemé, hanem a homályos mondáké és a sejtelemé. Ha valahol, úgy bizonyára Skótia szabadkőművességének történeténél van okunk e fölött sajnálkozni.

Skótia szabadkőművességének történetében a kis *K i l v i n n i n g*-nek jutott ugyanazon szerep, amelyet Angliánál York játszott, sőt, még több, mert ez a „Mutter Kilvinning” a szabadkőműves szövetségnek egy igen nagy és tekintélyes része által a kőművesség bölcséjének tekintetik. Ha ennek bebizonyítása nem tartozik is a könynyű föladatak közé, annyi elvitázhatlan, hogy Kilvinning, Edinburg, Glasgow, Melrose, Stirling már a középkor mélyén megannyi menhelyei voltak a kőművesség művészetének. — Mert igaz ugyan, hogy Skótia önálló culturával nem bírt, de a hódítás zsákmányaival gazdagon megrakodott fejedelmei és hercegei nagyszerű épületek, templomok és apátságok emelésével a kőművészetnek annyi tápot adtak, amennyit az kevés országban kapott. 1057-ből van egy okmány, melyben III. Malcolm király elrendeli, hogy a kérelmező működő kőművesek testületté alakulhassanak, mint a kőművesek szövetsége (*free incorporate masons*), mely székét (*lodge*) mindenkor Glasgow városában tartsa és semmi más szék ne legyen alkotható, míg csak ennek kérvénye a Szt. János páholy elé nem terjesztetik és míg ez ki nem szolgáltatja a szabály ős műhely fölállíthatására vonatkozó engedélyt (*patent*). — Úgy látszik azonban, hogy szellemi tekintetben azon kőműves szövetség gyakorolta a legtöbb befolyást, mely Hugó testvérek és Moreville Richárd kezdeményezése folytán és I. Dávid király különös protectiója mellett 1136-ban a melrosei apátságban alakított meg. Mint első építómester Mordo János említetik, kinek síremléke még ma is fönn van. Kilvinning, a nagymester székhelye és a kőművesi *jurisdictio* központja Melrose munkásai által 1140-ben épült volna

csak. A nagypáholyt, melyben számtalanszor maga a király elnökölt, mindig Kilvingben tartották. Az elsőség, illetőleg a régiség utáni versenygés itt is meg van. Például az edinburgi, mely egy Mária kápolnáról (Mary Chapell) volt és van mai napig elnevezve, egy 1518-iki rendeletre hivatkozva erősen követeli, hogy a sorrenden őt illesse az első és Kilvinget csupán a második hely. A régi műhelyek közé tartozik még a stirlingi loge Ancient, mely működésének jogosultságát szintén Dávid király idejére viszi vissza.

A királyok és számos magas rangú család tagjai kiváló ügyszeretettel ápolták itt az intézményt és ez utóbbiak közül a különösen jeles Sinclair család részesült azon kitüntetésben, hogy a királytól az örökös nagymesteri címet megkapta. E Sinclairrek egyik utolsó, elszegényedett tagja, Sinclair of Roslin, attól tartván, hogy magvaszakadtával tisztsége visszazállni fogna a koronára, 1736. október 15-ére közgyűlésbe hívta össze az összes Skót kőművesség tagjait és ott egy ünnepélyes nyilatkozattal a szövetség kebelébe helyezte hivatalát azon kérelemmel, miszerint jogaiknak jövődjére való megóvása tekintetéből szabadon válasszanak maguknak nagymestert. A szövetségtanács választása ismét Sinclairre esett, ki azonban hivatalát agg kora miatt már csak rövid ideig viselhette.

A kőművesség általános közgyűléseit ekkorig rendszerint június hó 24-én, keresztelő Szt. János napján tartotta meg. A skót nagypáholy azonban különböző okokból elhatározta, hogy a közgyűlések ezentúl mindenkor november 30-án, Szt. Andrásnak, Skócia véd-szentjének névnapján tartassanak meg. Az első ily módon áttett közgyűlés 1737-ben ment végbe azon eredménnyel, hogy Cromarty György gróf az elhalálozott Sinclair Roslin helyére nagymesterré megválasztott.

A skót szabadkőművesség történetének lefolyása meglehetősen nyugodt. Tagjai és páholyai közt egyetértés honol, melyet a fölül-tölkerekedő emberi szenvedély hullámainak csak igen ritkán sikerül, akkor is csak igen rövid időre megzavarnia. Kilving ősiségjogán sokáig szerepelt önálló skót kőművesi hatóság gyanánt, mig-nem 1807. okt. 14-én kölesönös egyesség következtében Kilving is lemondott azon jogáról, hogy páholyokat alkothasson, összes fiókpáholyaival csatlakozott a skót nagypáholyhoz s ezért a matriculá-ban megnyerte az első helyet, valamint azt is, hogy a Kilving fő-mestere mindenkor ipso facto Ayrshire tartományi nagymestere is egyszersmind.

Ma a nagypáholy mellett a következő szabadkőművesi főhatóságok működnek: 1) a 33. fokban dolgozó ős és elfogadott skót szertartás legfelsőbb tanácsa (Supr. Grand Council of Scotland 2) a Supr. Gr. Royal. Arch-Capitel; 3) a Royal. Order of Scotland Heroddom of Kilwinning. örökös nagymester a skót király, helyettes nagymester és kormányzó J. Whyte Melville.

d) *Franciaország.*

A szabadkőművesség mely időben vert légyen biztos gyökeret Franciaország területén, bajos dolog meghatározni, ámbár ez időpont 1721-nél hátrább alig vihető vissza. Maga a francia nagypáholy egy történelmi körözüvényében ugyan 1725-re teszi az első páholy megalakításának idejét, Huguerty-t és még egynéhány angol nemest nevezvén meg azokúl, akik Hurre vendéglős épületében, Párisban páholyt alkottak, de ez írók egy része az 1721, az 1727, másrésze pedig az 1732-iki évhez ragaszkodik. Első nagymesternek úgyancsak a franciaországi nagypáholy körlevele szerint Derwentwaters lord említettik, mint ki szabályszerű alkotmány pátenst nyert az angol nagypáholytól. Anderson alkotmány könyvében erről nincs szó, de van a Loge d'Aumont-ról (au Louis d'Argent) a Bussy utczában, melynek alapítási okmánya 1732-ből szól, és van arról, melyet Lennox Károly Richmond hercege 1735-ben angol engedélylyel alapított Aubigny várában. Bordeauxban szintén volt egy L'Anglaise című páholy, mely az első közé számíttatik s vagy 1732-ben, vagy 1746-ban alapítottatott.

Lenning encyklopediája s ennek nyomán Findel is egyértelműleg állítják, hogy a kőművesség kezdetben egész zajtalanul működött Franciaországban és csak 1736 körül adott magáról életjelet. Lalande tudósítása szerint úgyanis ez évben választatott meg Lord Harnouester a Franciaországban levő négy páholy által a francia kőművesség nagymesterévé, ki alatt azonban a szövetség valódi föladatainak nem igen felelt meg. A páholyokba csupán csak nemeseket vettek föl s míg ez elvhez szigorún ragaszkodtak, a kőművességnek nem is volt bántódása. Mihelyt azonban a középosztály tagjaiból kezdett a szövetség testvéreket toborzani, megkezdődtek a kőművességre nézve az elnyomatás napjai. XV. Lajos gyóntatóatyjának és kedvesének sugalmazására eltiltatta minden alattvalóját a szabadkőművesékkeli érintkezéstől, s a nemes származású kőművesek előtt bezárultak az udvar ajtai. Beavatkozott az ügybe a rendőrség is 1737. sept. 10-én erőszakosan betörve egy páholyba, lefoglalván a szertartáskönyvet, a páholy iratait és tetemes pénzbírságra ítélvén az ott talált szövetségi

tagokat. Az üldöztetésnek szomorú következménye lőn, hogy a jobbak visszavonultak az ügytől, s akik annak folytatására vállalkoztak, sem szellemileg, sem erkölcsileg nem igen voltak méltók ily vállalkozásra. A kőművesség üldözése átalában véve nem szorítkozott ez időben egymagára Franciaországra. Hogy a római pápa állott az üldözők élére, könnyen megérthető. XII. Kelemen 1737 jún. 25-én Ottobone, Spinola és Zonedari bíbornokokat a florenczi „szent officium” inquisitorával egyetemben értekezletre híttá egybe, melynek eredménye lőn az „in eminenti apostolatus specula” kezdetű, 1738 ápr. 28-áról kelt pápai bulla, melyben az egyházból kiközösíttetés terhe alatt parancsoltatik meg a világi és egyházi hatóságoknak, hogy a kőműves szövetségbe ne csak maguk belépni ne merjenek, azt ne csak ne ótalmazzák, hanem a kőműveseket „se házaikba, palotáikba befogadni ne merjék, se őket semmi módon ne istápolják.*)

*) Ez excommunicationalis bulla szövegéből szó szerint lefordítjuk annak lényeges részét a következőkben:

„Mi Kelemen püspök, az isten szolgálóinak szolgálója, minden Krisztushívőnek üdvöt és apostoli áldást!

Tudomásunkra jutott és a közhír megerősített bennünket e tudomásunkban, hogy bizonyos társulatok, egyletek, gyülekezések és szövetségek Liberi Muratori (azaz kőművesek) vagy Francs Magons név alatt, vagy bármiképp neveztesse is az illető ország nyelve szerint, szélesen terjeszkednek, napról napra szaporodnak, mely szövetségben mindenféle vallású és rendű emberek befoglalvák, kik a természetes tiszteletreméltóság affectált látszatától elbódítva önnön maguk által szerzett törvények és statútumok szerint szoros, majdnem áthatlan szövetségébe egyesültek s amit titokban úznek, azt részint a szent bibliára fogadott esküvel, részint szigorú büntetések kirovásával igyekeznek szorgosan elpalástolni.

„Mivelhogy minden bűnnek természetében fekszik, hogy magát elárulja, és magát föltünése által nyilvánvalóvá teszi, e mondott társaságok vagy conventiculomok is oly gyanút költöttek az igazhívők kebelében, hogy e szövetség megnevezése minden okos és becsületes ember előtt annyit teszen, mint az eretnokség makulája; mert ha semmi rosztat nem tennének, nem kerülnék annyira a világosságot. E hír annyira hangossá vált, miszerint e mondott társaságokat, mint az állam biztonságára nézve veszélyeseket, a legtöbb hatóság elkárhoztatta és működésüket elővigyázólag fölfüggesztette.

„Miután tehát számba vettük azon tetemes kárt, mely az efféle társaságok és összejövetelekből nemcsak az állam nyugalma, de a lelkek üdvére is háramolhatik, a melyek létezése tehát sem a polgári, sem az egyházi jogokkal össze nem egyeztethető; s miután isten parancsa szerint utasítottánk mint hű szolgálta, és az úr háztartásának bölcs előljárója, éjjel nappal örködni, nehogy az efféle fajta emberek tolvajok módjára aláássák a házat, vagy ravasz rókák gyanánt szétrombolhassák az úr szőlőjét, azaz más szóval, hogy az együgyűek szíveit meg ne ronghassák, és az ártatlanokat a sötétben mérges nyilakkal le

A francia parlament, talán nagy Frigyes porosz király és a bayreuthi herceg nyilvános protectiója folytán, sem azt, sem XIV. Benedek későbbi bulláját be nem czikkelyezte, törvényesen nem proclamálta s így annak egymagának súlyos következményei Franciaországban a kőművességre nem voltak. Nagyobb baj hárult itta kőművességre a jobbak visszavonulásából, minek következtében a magasztos czélú szövetség itt ott elfajult, többen önző céljaikra fölhasználták azt és e szomorú eredmény vezethette a francia kőművesség egy kiváló tehetségű tagját azon üdvös gondolatra, hogy a széles keretű kőművesi munkálkodást külön műhelyekbe, a kőművesség színét javát magukban foglaló úgyvezett magas fokozatokba szorítsa, hogy így a kőművesség elfajulása megakadályozható, és annak magasztos hivatása megőrizhető legyen.

E szép tehetségű és mint szónok is kiváló helyt elfoglaló kőműves neve Ramsay A. M. skót származású egyén, ki mint históriai

ne téríthessék: elzárandók azon széles utat, melyen észrevétlenül a legnagyobb gyámoltalanságokat lehetne elkövetni, de még más előttünk ismert igazságos és helyes okokból is jónak találtuk és elhatároztuk, hogy a nevezett társulatok, összejövetelek, szövetezések vagy conventiculumok, melyek a szabadkőműves, vagy más ehhez hasonló értelmű és jelentőségű nevet viselik, egynéhány tisztelendő testvérünk, a római szent egyház bíbornokai véleményének meghallgatása után, de magunk is bizonyosokká lévén és éretten megfontolván a dolgot, saját ösztönünkől és apostoli teljhatalmunknál fogva is elkárhoztattassanak, eltiltassanak, aminthogy mi őket ez örök érvényű rendeletünkkel el is kárhoztatjuk, el is tiltjuk.

„Ez okból meg is parancsoljuk minden rendű és rangú, méltóságú, származású krisztushívőnek, egyházi férfiaknak, laikusoknak egyiránt, világi és szerzetes papjainknak, komolyan és a szent engedelmesség parancsával, hogy senki közülük ne merjen és ne bátorodjék semmiféle szín, vagy ürtügy alatt a szabadkőművesek fönnevezett társaságába belépni, őket növelni, támogatni, kedvezményekben részesíteni, sem őket épületeiben, avagy lakásaiban befogadni, elrejtteni, magát náluk beíratni, vagy hozzájuk csatlakozni, vagy velük lenni, még kevésbé módot és alkalmat nyújtani nekik arra, hogy bárhol is összehivatassanak, ne nyújtson nekik segédkezet tanácssal, segítséggel avagy kedvezménynyel, nyilvánosan, titokban, közvetlenül maga, vagy közvetetten mások által, époly kevésbé merjen másokat buzdítani, fölszólítani, vagy félrevezetni annyira, hogy magukat efféle társaságokba beírassák sat. sat.

„Akarjuk ezenfölül és parancsoljuk, hogy úgy a püspökök és magasabb állású praelatusok, mint a többi lelkipásztorok is, nemkülönben az eretneki gonoszság ellenében föllállított inquisitiók e rendeletünk áthágói ellenében, legyenek azok bármily rendűek, rangúak, állásúak sat. eljárjanak, inquiráljanak, s őket mint az eretnekségben súlyosan gyanúsakat, méltó büntetéssel sújtsák, féken tartsák, és ha szükség lenne rá, a világi karhatalom segélyét is igénybe vegyék.”

író is szép nevet vívott volt ki magának akkor már a francia olvasó közönség előtt.

Ő azon helyes szempontból kiindulva, hogy a szövetségbe fölvetekét egyenes lehetetlenség annyira kiismerni, miszerint kezeikbe föltétlen bizalommal elhelyezni lehessen a kőműves szövetség titkait, mely titkok azonban korántsem külön jelekben, hanem épen a kőművesi elvek helyes alkalmazási módjában állanak — az addig szokásos 3 első, azaz symbolicus fokozatokon fölül újabb, magasabb fokozatokat állított föl, melyekbe csak kipróbált jellemű és képességű egyének vétettek föl, olyanok tehát, kikben minden valószínűség szerint nagyobb mértékben meg van a biztosíték arra nézve, hogy a kőműveség magasztos érdekeit, különösen nehéz politikai és más egyéb constellációk közt megőrizni fogják. Ramsay e rendszerének (mert hiszen ez nem újítás, hanem csak rendszeresítés volt a kőműveségben) alapját a kőműveség ősrégi legendáira vezette vissza ezekből kiindulva alapított meg néhány magasb fokozatot, melyek ugyan külön külön műhelyekben s az első három fokétól egyben másban eltérő szertartás mellett dolgoztak, de mint kiegészítő részei és tagozatai az egész kőműveségnek, a három első symbolicus fok keretéből sem váltak ki s a három első symbolicus fokban épen úgy dolgoztak, mint a többiek, s magasabb értelemben, magasabb horderővel — mert tisztultabb nézetekkel, foganatosították külön munkáikban ugyanazt, mit a mester, legény és tanonczestvérek a maguk páholyában végeztek.

Igen sok kritikai hajlam és elfogulatlanság szükséges tehát ahhoz, hogy az ember abból a sok vádból, melylyel nem egy németországi kőműves író, ezek közt kiválólag Findel G. sújtja Ramsay újítását, a valónak magvára akadjon a kőművesi dolgokban tapasztalatlan olvasó. Odaállítják e magas fokozatokat, mint az aristocraticus hajlani kinövéseit, s még csak hagyján, ha ezeket mondanák, de odaállítják úgy is, mint perfid törekvést a kőműveség lényének fölforgatására, — pedig miként a főnebbi vázlatból mindenki meggyőződhetik, Ramsaynak e czéloknek sem egyike, sem másika esze ágában sem volt. Ő mindössze is kinövéseitől akarta megtisztítani a kőműveséget, a súlypontot a nagyon is vegyes elemekből alkotott első fokú páholyokból áttenni óhajtotta a kőműveség válogatott egyéneinek gyülekezeteibe — s mint az eredmény megmutatta, kezdeményezése a kőműveségre nagyban és egészben igen jó hatású volt, újítása a kőműveség megtisztítására, s megerősítésére vezetett s az általa megalapított u. n. skót kőműveség a különböző viharok tűzpróbáját szerencsésen

kiállotta nemcsak, hanem szervezetében a csak 3 fokkal dolgozó symbolicus kőművesség mögött magasan excellál ma is.

E kis szükséges és időszerű kitérés után visszamehetünk a francia kőművesség fejlődési mozzanatainak további ecsetelésére.

Harnouester halálával d'Antin hercege választatott meg nagymesterré, kivel végződik egyszersmind a francia kőművesség történetének első korszaka is. Negyedik nagymesterré Clermont gróf választatott meg, kinek erélyétől igen sokat vártak, mely várakozásból azonban — valószínűleg az udvar befolyása következtében, meglehetősen kevés teljesedett be. Annyi mégis történt, hogy az Anderson-féle alkotmány könyvnek I—19. §-ait valamennyi páholyba kötelezőleg behozták s a főlvételek körül nagyobb eljárási szigorot, a kőművesi oktatásban pedig nagyobb erélyt fejtettek ki. Ramsay újítása ellen a nagypáholy minden tőle kitelhetőt elkövetett ugyan, de azért e hasznos szervezeti újítást nemcsak útjában és terjedésében nem volt képes megtámadni, de sőt saját lételét látva koczán forogni, kénytelennek érezte magát megalkudni a körülményekkel s elismerni a skót mester fokát. Ez elismerésnek kifejezés adatik az 1755. júl. 4-éről kelt új alapszabályokban, melyekben a nagypáholy először fordul elő ez elnevezés alatt: Grande Loge de France. A nagypáholy az angol nagypáholylyal 1767-ben concordatumot kötött, melyben mindkét fél kötelezte magát, hogy egyik a másik államának területére páholyalapítási engedélyt kiszolgáltatni nem fog.

Clermont gróf 1771, jún. 15. meghalt. A nagypáholy tagjai tehát összejöttek és megállapodtak Chartres herceg (a későbbi orleansi herceg) személyének megválasztásában, míg a nagy páholy kebelében levő másik áramlat keresztül vitte azt, hogy a nagymester Substitut Generáljává a luxemburgi herceg választassák meg. Úgyanekkor kísérlet tétellett a két párt közelebb hozása iránt is, mi kölcsönös engedékenység útján legalább annyira mennyire sikerült is. A kiküldött biztosok már 1772. év sept. 17-én jelentették a páholyoknak, hogy az egyesülés megtörtént, a fokozatok revisioja pedig elrendeltetett. A jó egyetértés azonban nem tartott sokáig, mert a törvénykönyv megállapítása fölötti vitában a szakadás a két rész közt újból beállott. A grand loge national és a régi nagypáholy közt az ellenségeskedés kitört és annyira ment, hogy a nagypáholy majdnem erőhatalommal nyomatott el. Érdekes tudni, hogy a grand loge national 1773. okt. 22-étől azaz Chartres herceg nagy pompával történt beigtatásától nevezi magát grand Orient de France-nak. A nagy Oriens e közben szorgalmasan folytatta a revisio munkáját

és hosszabb előtanácskozmány után magukkal a skót directoriumokkal is egységre lépett, mi által egész Franciaország terén a skót kőművesség jutott érvényre,

Fölöttébb érdekes ugyan ismerni a francia páholyok e korbeli beleléti viszonyait, azok tüzetes elemzése azonban jóval túl menne egy ily szűk körre szabott munkának természetes keretén. Ezúttal tehát csak néhány szóval kívánunk még megemlékezni azon viszonyról, mely a francia kőművesség és a nagy francia forradalom közt létezett, mely annyi félreértésre szolgáltatott alkalmat.

Tény, hogy a francia kőművesség érvényesítette a maga befolyását a francia forradalomra, mindaddig, míg az az emberiségi jogok proclamálásának keretén belül mozgott, de ennél tovább nem is ment, nem is mehetett már csak azért sem, mivel a páholyműködés a rémuralom korszakában majdnem teljesen megszűnt. Ha előbb a kőművességnek oly eminens tagjai, minőknek a történelem pl. Voltairt, Fenelont sat. ismeri, befolytak is a történelem irányára, mint kőművesek segédkeztek az eseményeknek közvetlenül nem nyújtottak. Nagy gyávaság volt tehát Egalité Fülöptől, hogy ostentációval visszalépett a kőművesség ügyétől s hogy ez által ártatlanul denunciálta azt. Tudjuk a történelemből, hogy Egalité Fülöp feje nov. 6-án guilotin alá került, őt követték a kőművesek közül számosan, különösen a loge du contrat social, des neuf soeurs, és a bordeauxi páholyok közül.

A rémuralom napjaiban csupán a Guillaume Tell, Le Centre des amis, les amis de la liberté és a Saint Louis de Martinique páholyok tagjai merték tovább ápolni a kőművesség szent tüzet és mivel hogy Oriens ekkor már tényleg nem létezett, Roettiers de Montaleau, hogy a francia kőművesség végleg föl ne bomoljék, új kőművesi központ alkotásán fáradozott még börtönéből is, honnan azonban thermidor 9-ike kiszabadította. Ő és Mercadier, egy derék orvos voltak azok, kik 1795-ben számos páholy mestert és testvért egy új nagykelet alakítása végett összehívtak. Roettiers választott meg nagymesterré, a kitüntetést azonban nem fogadta el szerénységéből és megelégedett a Grand venerable címével. Az új Oriens minden rítust egyesített magában és szövetségre lépett a nagypáhollyal, mely szövetség emlékét jún. 28-án fényesen ünnepelte meg a kőművesség. Az új Oriens gyorsan fölvirágzott. 1800-ban már 74 működő páholy tartozott alája, mely szám 1802-ig felnőtt 114-re. Az új alkotmány és törvénykönyv 1801-ben küldetett szét. Meg kell említenünk, hogy a nagy Oriensnek egy 1803 aug. 5-én hozott

határozata fölelevenítette mindazon díszhivatalokat, melyek a forradalom ideje alatt megsemmisültek s melyek betöltése által az akkori kőművesek leginkább a consuláris kormány jó hajlamait igyekeztek a maguk részére biztosítani.

Az ősz és elfogadott 33 fokú skót szertartású kőművességet a következő 1804. évben alapította meg Franciaországon de Grass — Tilly, szervezvén a Supreme Conseil, melylyel a nagy Oriens decz. 3-án, Napóleon császár megkoronáztatása utáni napon megkötötte a szabályszerű concordátumot olyformán, hogy káptalanalkotásra engedélyjogot ezután a Grand Chapitre generál adhasson, képeztessek pedig ezenkívül egy Grand és egy Supreme Conseil.

Föl kell jegyeznünk ez időből a francia nagy Oriensnek egy fölöttébb szerencsétlen gondolatát, melynek későbbi következményei súlyosan boszulták meg magukat magán a szép intézményen. A nagy Oriens ugyanis, azon téves hitben, hogy erejét ez által növelni fogja, a francia császárhoz, a szintén kőműves I. Napóleonhoz fordult támogatásért, ki aztán „hogy legyen házában tolmácsa a nagy Oriens hűségének és ragaszkodásának”, öcscsét Józsefet nevezte ki nagymesterré. Napóleon azonban a kőművességet alig akarta másra fölhasználni, mint önző céljainak eszközéül, legalább erre mutat egy nyilatkozata, melyet az államtanácsban tett, midőn a nagy Oriens elismertetéséről volt szó: „Nem — monda, ha a kőművesség protegáltatik, nincs tőle mit tartani; ha autorisáltatik, megerősül és könnyen vészélyessé válhatnék. Azon helyzetben, melyben ma van, tőlem függ, én azonban nem akarok tőle függeni.”

Ettől fogva a Supreme Conseil megszűnt közigazgatási testület lenni, és munkakörébe a rituális kérdések, egyáltalán pedig a kőművesség tudományos cultiválása osztatott be. Általában itt is bebizonyult, hogy ez intézmény jobban megőrizte függetlenségét s azért nem is nyerte meg a császár rokonszenvét. A Supreme Conseil ennek következtében a skót nagypáholyt ismét visszaállította s az ősz és elfogadott skót rítust a nagy Oriensből függetlennek nyilvánította.

Újból megszakadt a kőművesi munkálkodás Franciaország területén az 1814-iki politikai események következtében. A napoleonisták visszavonultak, számos páholy becsukdozta termeit, a visszamaradottak pedig jún. 24-én, mint valamely nagy eredményt, ünnepélyesen üdvözölték a Bourbonok visszajövetelét. Az Oriens kijelentette, hogy a nagymesteri szék üresedésben van, egyúttal pedig küldöttség menesztetett a „várva várt” Lajos királyhoz azon kérelemmel, méltóztatnék fejedelmi házában valamelyik herczegével a kő-

művészetet megajándékozni. A kérelem azonban megtagadtatott. Hogy azonban az Oriens e fölsülés daczára is jelét adhasa loyaltásának, Macdonald marsall, Beurnonville tábornok és Timbrunne gróf személyéből álló triumvirátust állított a kőművesség élére mint „Grand-Conservateurs-Administrateurs” őket. E hármás fő csakhamar összeolvadt Beurnonvillebe, ki a király megegyezésével a francia kőművesség dirigensének nevét vette föl. Hirtelen azonban, mint felhőtlen égből villám csapás, megjelent 1815. márcz. 15-én Napóleon Elba szigetéről és a királyi érzelmű Grand Orient újból fordított egyet e köpönyegen és visszahelyezte hivatalába az egykori nagymestert.

E politikai eseményekkel egyidejűleg a két rítus közötti versengés hydrafeje is újból fölütötte magát, mely azután a „Supreme Conseil de France” fölülkerekedésével végződött. Timbrunne gróf halálával Segur gróf vette át a Souv. Grand Commandeur tisztségét ki alatt a skót kőművesség érezhetőn növelte befolyását.

X. Károly trónraléptével a francia kőművesség kebelében megújultak azon sajnos tünemények, melyek szemtanúi már több alkalommal voltunk. Segur gr. hanyatló kora miatt visszavonult és helyére Choiseul hercege lépett.

A francia kőművességnek egy új fejezetét képezik azon események, melyek ez időponttól kezdve a júliusi forradalom kitöréséig végbementek, s melyet a Supreme Conseil s a sorsában és háttérbe szorításában megnyugodni nem tudó Grand Orient közötti sajnálatos küzködés jellemez leginkább. A nagy Oriens eközben kidolgozta és érvényesítette az új törvénykönyvet, mely hiányai daczára sem nevezhető szerencsétlen és fölösleges munkának, s alkalmasint azon jó hatásnak, melyet e mű a kedélyekre tön, köszönhetni a két fél közti béke helyreállítására tett kísérleteket, melyeket azonban a júliusi forradalom ismét megszakított.

E forradalomnak nem volt különben nagy befolyása a francia kőművesség külsejének megváltoztatására. Macdonald, Tarent hercege továbbra is megmaradt nagymesternek és őt 1832-ben de la Borde Sándor követte hivatalában. Az ő vezetése alatt ismét megújultak a kísérletek a két főhatóság kibékítésére, a gr. Orient azonban megmaradt előbbeni eljárásánál, szabálytalannak mondotta ki a Supreme Conseilt és fiók páholybeli tagjai előtt bezárta műhelyeinek ajtóit. La-Borde már 1842-ben visszalépett, helyet adva Las-Casas államtanácsosnak, ki már székfoglaló beszédével kifejtette békítő programját. A kőművesség ily körülmények közt, daczára annak,

hogy külsőleg gyarapodott, bomlásnak indult, melyen nem voltak képesek segíteni a sűrűn összehívott kőművesi congressusok sem.

Így álltak Franciaországban a dolgok, midőn az 1848-iki napok új politikai eseményeket vetettek fölszínre. A nagy oriens tüntetőleg ünnepelte meg a februáriusi küzdelemben elesettek emlékét, gyűjtéseket rendezett az elesettek özvegyei és árvái javára, s egyszersmind küldöttség által üdvözölte a francia nemzet ideiglenes kormányát a városházán. Cremieux, Garnier-Pagés, Marrast és Paguierre, mindannyian testvérek, kőművesi jelvényekkel díszítetten fogadták a küldöttséget, melynek szónoklatára Cremieux felelt. A júliusi forradalom közvetlen eredménye lőn egy francia nemzeti nagypáholy fölállítása, mely 1848. december havában angol szertartás mellett jött létre, melyhez 17 páholy csatlakozott, melyet azonban sem a Grand Orient, sem a Supreme Conseil el nem ismertek.

Míg ezalatt a nagy Oriens az alapszabályok revisioját vette íogaratba s valamennyi francia kőműves egyesítésére törekedett, közbejött 1851. decz. 2-a, mire a Grand Orient, hogy megmutassa, miszerint a politikai eseményekben részt venni nem kíván, valamennyi páholyt bezárt. Ez elővigyázat azonban nem mentette meg a kőművességet a gyanúsítások árnyékától. Hogy tehát ennek elejét vegyék, egy császári herceget hívtak meg a nagy Oriens élére, így lett nagymesterré egyhangú választás útján Murat Lucián, Napóleon Lajos unokaöcscse. Murát nagybátyja beleegyezésével elfogadta a választást s 1855. jún. 8-án egy nagy általános kőművesi congressust hivatott össze Parisba, mely congressus azonban emlékezésre méltó eredményeket nem hozott létre. 1860-ban új nagymesteri választásnak kellett volna végbenennie, s mivel ultramontán hajlamai következtében Murattal a kőművesség jó része nem volt megelégedve, Napóleon (a vörös) herceg javára korán megkezdődtek a toborzások. 1861. máj. 20-án gyűlt össze a választók testülete, ámbár azonban egy nagymesteri leirat minden indokolás nélkül elnapolni kívánta a választást, az mégis megejtetett és eredménye lőn Napóleon herceg kikiáltása. Murát a választásra azzal felelt, hogy mindazokat, kik Napóleon herceg beültetésében részt vettek, suspendálta. A szörnyű zűrzavarból, mely ennek következtében keletkezett, a császár úgy segítette ki a francia kőművességet, hogy 1862. jun. 4-én Magnant egyszerűen kinevezte nagymesterré.

Magnan alatt, ki később szabad választás által is megerősített hivatalában, egyesült a Misraim rend a nagy Orienttel. 1865-ben elhalván, helyére Mellinet tábornok lépett, ki 1870-ig folyton

vezettete a francia nagy Oriens ügyeit. Utódja B a b a u d - L a r i v i e r e lón, ki azonban a legutóbbi politikai események következtében nem sokáig kormányozott. A francia nagy Oriens jelenleg 300-nal több páholy fölött rendelkezik; a Supreme Conseil, mely a népszerű Crémieux vezetése alatt áll, mintegy 60 páholyra nézve képezi a főhatóságot.

e) *Németország.*

A kőművesség Németországban már igen korán gyökeret vert. Ez eredményt leginkább azon kedvező körülménynek tulajdoníthatni, hogy a hannoveri választófejedelem meghivatván az angol trónra, a kereskedelmileg különben is egymásra utalt két ország közt szorosabb kapocs jött létre. A németek nagy számmal siettek az angol páholyokban megpillantani a királyi művészet napját s már az 1730-as évek kezdetén számos szabad ég alatti kőműves páholyra találunk Németország valamennyi részében. Az ekorbeli munkák azonban még igen szűkkörre szorítkoztak, jobbadán csak apróbb kőművesi föl-olvasásokból állottak, melyek tárgyát rendszerint a kőművesi cathecismus képezte. Az első páholy, melynek megalakítására 1733-ban Lord S t r a t h m o r e nagymester „tizenegy német úrnak és jó testvérnek” engedélyt adott, H a m b u r g b a n jött létre, működni ez azonban úgy látszik, csak 1737-ben kezdett, és pedig „Absalom” név alatt. Ugyanez évben már külön tartományi főmester neveztetett ki az angol nagypáholy által Hamburg és felső Szászország részére.

Jelentőségre és szilárd alapra azonban csak a később II. Frigyes név alatt uralkodóvá lett koronaherczeg felvétele által tett szert a németországi szabadkőművesség. Az ő belépése nélkül aligha fejlődött volna a németországi szabadkőművesség azzá, amivé az idők folyamán lón. Az ő példája vonzott és a hét éves háború végével érintkező korszakban nem volt Németországon úgyszólván nemes, előkelő és szellemileg kiváló ember, aki ne tartozott volna a kőművességhez. Frigyes, alig vétetett föl Braunschweigban az „Absalom” páholyban egy küldöttsége által, Rheinsberg várában titokban már páholyt alakított s mint fejedelem a charlottenburgi páholyban maga vezette az első munkán a kalapácsot. Ugyanez év sept. 13-án alakíttatott meg Berlinben a „Zu den drei Weltkugeln” című francia nyelven dolgozó páholy, mely 1747-ben nagy anyapáholylyá alakíttatott. A nagymesteri hivatalt a király maga vállalta el s címét mindvégig megtartotta, noha az ügyeket valósággal Holstein-Beck herczeg vezette.

Az osztrák kőművességnek hasonló buzgó apostola akadt I. F e r e n c z császár személyében. Ez 1731-ben mint még lothringeni

herczeg, Chesterfield lord kalapácsa alatt avattatott Haagában kőművessé. Ámbár neje Maria Theresia jesuiticus befolyások következtében nem volt barátja a szabadkőművesség intézményének, ez mégis hatalmasan fölvirágozott. Ferencz maga nem volt ugyan képes magát azon korszak alchymisticus betegsége alul emancipálni, mégis buzgó előmozdítója volt minden szépnek, türelmes volt a más vallásúak irányában, istápolója a szegény népnek és kőművesi tulajdonságainak szép jeleit adta úgy a bécsi nagy tűz, mint a vízár alkalmazásával, midőn élete kockáztatásával is sietett a veszedelemben levők segedelmére. Hasonlag kőművesi érintkezéseinek szelleme nyilvánult a fiának nevelőjéhez intézett levele eme soraiban is: „Úgy akarom, hogy tanulja fiam a történelmet, miszerint a fejedelmeknek sem hibái, vagy gonosz tettei, sem erényei el ne hallgattassanak előtte.

Hasonló rohamos gyorsasággal terjedt el a kőművesség Németország egyéb részeiben is. A bayreuthi őrgróf, kit a berlini nagypáholyban avattak föl, már 1741-ben megalakította a „Zur Sonne” című nagy anyapáholyt, melyből még ez év folyamán keletkezett az „Eleusis zur Verschwiegenheit” című páholy. 46-ban követte ezt a máig működő „Friedrich” című páholy Hannoverben, majd a dresdaiak és 1741-ben a „Minerva zu den 3 Palmen” című lipcsei, és 1772-ben a majnai Frankfurti „Zur Einigkeit” címűek.

Mind-e páholyok alapját az angol nagypáholy alkotmánykönyve képezte, következésképp azok kezdetben kizárólag a három első, azaz a symbolicus fokokban dolgoztak. De azon szervezeti újítások, melyeknek a franciaországi kőművesség történetében szemtanúi voltunk, csakhamar, már kezdetben utat törtek maguknak a német páholyok legnagyobb részébe, miből itt is, mint amott, számos belzavar és egyenetlenség keletkezett, mely szűkebb és szűkebb körre szorítva eltartott egészen a legutolsó időkig. A kőművesség roppant hatása azonban így is érezhető volt minden téren, s azt, mint a német „Sturm und Drangperiode” egyik legbefolyásosabb tényezőjét a kőművességnek legelfogultabb ellene is kénytelen beismerni. A vallás és a zene terén csillámlott föl legelőször az új korszak napja. Az irodalom terén *L e s s i n g*, a bölcsészeten pedig *K a n t* lépett föl ujjáalakítólag, mindketten tündöklő csillagai a szabadkőművességnek. Nagy Frigyes trónraléptével aztán politikai téren is bekövetkezett az elmaradhatlan reform. A tanítás és a sajtószabadság biztosítása, a művészet ösztönének és nemes ingerének fölkeltése, a nemzeti büszkeség alapjának megvetése egyiránt művei e nagy fejedelemnek, ki pedig e nagyságát legnagyobb részt a kőművességből merített szellemnek köszönheti.

Tévedne azonban, a ki azt hinné, hogy ez eltagadhatlan befolyás daczára, melyet társadalmi, tudományos- művészeti és politikai téren egyiránt gyakorolt Németországon a szabadkőművesség, már azzal, mint be végzett egészszel volna e korszakban dolgunk. Korántsem. Sőt sokkal inkább állíthatni, miszerint annak valódi magasztos rendeltetését csak kevesen fogták föl, annak valódi értelmétől azonban a nagy tömeg távol elmaradt. S ez elmaradásnak szomorú következményei kétségen kívül azon elfajzás, melynek oly szomorú példáit látjuk Németország kőművességének történetében, hol az alchymia, mysticus-philosophia és a Cagliostro-féle világcsalás oly buja mezőre talált, mint tán sehol. Ezt a szomorú eredményt azonban fölöttebb igaztalanul tulajdonítják különösen az újabb német szabadkőműves írók azon szervezeti újításoknak, melyekre Franciaországban Ramsay adta volt meg az első lökést.

A 18. század eseményei tehát Németországon kevés örvendeteset mutatnak föl. Elfajulás elfajulást, visszaélés visszaélést ér benne, a kőművesség divattá lesz, magasztos jelvényeit hölgyek viselik legyezőiken, fulönfüggőiken, azon páholyokon belül, melyek jóakaratot mutatnak tiszta kezekkel ápolni a vesztatüzet, egyenetlenség, visszavonás dúl. Mire való volna mindezt részletezni? A figyelmes, és jóakaró olvasóra ezek kétségtelenül lesújtó hatást fognának gyakorolni. Nehézzé válnék rá nézve azon határvonal meghúzása, mely az elfajulást és az eredetit egymástól elválassza. Mert hogy a német kőművességnek e legszomorúbb korszakában is folytatólagos maradt a valódi szabadkőművesség nyilvánulása, emellett tanúskodnak azon szellemileg kimagasuló egyének nevei, kik a szövetség tagjai sorába ép ez időszak alatt léptek, úgy nemkülönben azon tények is, melyekről kétségtelen tudomással bírunk.

Igaz, hogy akadt lelketlen iparlovag, ki a kőművesség magasabb, soha nem létezett titkainak közlési ürügye alatt saját zsebének érdekeit igyekezett csupán előmozdítani, de jutott azért a kőművesség özvegyei és árvái számára is fillér. A braunschweigi „Carl zur gekrönten Säule” 1770-ben kőművesi tanintézetet alapít, mely ingyenes oktatásban részesít jó magaviseletű, szegény ifjakat; a prágai páholyok 1773-ban árvaházakat létesítenek, az 1771-ki nagy drágaság idején ezeket és ezeket gyűjt össze a kőművesség az éhenhalással küzdő szegény nép nyomorának enyhítésére; Friedrichsstadt-Dresda kőművesei megalapítják a még ma is fönálló „Freimaurer-Institut” sat. sat.

Szorosan megmaradva a német szabadkőművesség történeténél,

meg kell említenünk a svéd rendszer szerint dolgozó „Grosse Landesloge von Deutschland” megalakítását, Lajos György Károly Hessen-darmstadti herceg vezetése alatt, melylyel az angol nagypáholy 1773. nov. 30-án szerződésre lépett, elismervén és jogaiban megerősítvén azt. E nagypáholynek lelke Zinnendorf, előbbi nevén Ellenberger János Vilmos táborkari orvos volt, egy szívós kitartása, eszes, de nem minden tekintetben kifogástalan jellemű ember.

A berlini „Loge de Tamitié” tagjai 1765-ben „Royal York zur Freundschaft” címmel, melyet páholyuk egyik tagjának, a yorki hercegnek nevééről kölcsönöztek, megalapították azon páholyt, melynek a német kőművesség történetében oly nagy szerep jutott, s melyről alább többször tétetik említés.

A különböző rítusok közötti versenygés megszüntetése és a páholyok életében nyilvánuló belső zavarok elsimítása volt célja a „wilhelmsbadi convent” név alatt ismert kőművesi congressusnak, mely mintegy 30 ülésen húzódott keresztül. Ezen kimondatott, hogy a kőművességnek nem célja a templáriusok rendjét más alakban fölélesztetni és így a „stricta observantia” eltörlése mellett nyilatkozott a többség s a reformmozgalom alapja meg lőn vetve.

Ausztriában igazi érvényre sohasem juthatott a kőművesség. I. Ferencz császár tagja volt ugyan a szövetségnek, de neje, Mária Theresia ellenszenve a kőművességet mindamellet némaságra kárhoztatá. Csak 1780, II. József türelmes uralkodása alatt nyújtott a kőművességnek mód és alkalom új és új hajlékokat szerezni a maga számára. A bécsi páholyok legnagyobbbrészt a berlini „Grosse Landesloge von Deutschland” alkotmánya szerint dolgoztak. Ugyanez uralkodó alatt alakított meg 1787-ben a cseh, magyar és Erdély országi provinciális páholyok közreműködésével a „Grosse Landesloge von Oesterreich” és pedig Dietrichstein gróf kalapácsa alatt.

Ha már a „wilhelmsbadi convent” tanácskozásai megindították a reformműveletet, még tovább vitték azt nagytudományú történész-hazánkfiának Fessler-nek és Schrödernek fáradozásai. 1783-ban indult ki a majna frankfurti és vetzlari páholyokból azon körlevél, mely Németország összes kőműveseit fölszólította, hogy a „régikőművesség királyi művészetét visszaállítani” siessenek, s e célból alkítsák meg az eklekticus szövetséget. A körirat egy felül élénk rokonszenvre, másfelül ugyanoly ellenzésre talált, jeléül annak, hogy a fölhívás célja a kőművesség testén sajtó részeket érintett. Az egyezkedés alapján új törvénykönyvre volt szükség, melynek elkészítését

Bröuner, von Ditfurth, von Bernhardi és Dufay vállalták magukra s mely 1788-ban a fiókpáholyoknak el is küldetett.

De ennél még sokkal nagyobb horderejű lökést adtak a reform ügyének a berlini „Royal York” kebelében Fessler Ignác Aurél által fogantatba vett újítások. Fessler, még mint a Carolath hercegi gyermekek nevelője megalapította az evergeták (azaz jóltevők) szövetségét, kőművesi alapon, államtól és egyháztól szorosán elkülönítve. A szövetség azonban csak kísérletnek bizonyult s megalapíttatása után nemsokára összement. Fessler Lembergben lépett a szövetségbe 1783-ban, honnan 1796. jún. 2-án a berlini „Royal York” páholyhoz affiliáltatott, melynél a „Conseil Sublime”-be is meghíva lőn. A páholy azon megbízást ruházta rá, mint kőművesi dolgokban szép jártassággal bíró férfúra, hogy e páholy összes rituáléit revideálja és dolgozza át. Ő nagy szorgalmával rövid időn nem csak e földadatot oldotta meg sikeresen, hanem alkotmánykönyvet is készített és keresztül vitte, hogy a Royal York nagy páholyá constituálta magát, helyettes nagymesterévé Fesslert híván meg. Ő azonban nem soká maradt meg e minőségében, mert félreértések következtében, melyekhez talán Fessler természetének szöglettessége is adhatott tápot, megválni kényszerült a Royal Yorktól és freibergi páholyába vonult vissza.

Fessler saját szerű műve a scientificus-szabadkőművesszövetség megalapítása, mely 1802-ben egy egységesülési acta alapján jött létre. A szövetség címe megmondja sajátképi célját is, mely a kőművesség tudományos fejlesztésében állott és e célra a kőművesség színét javát egy külön testületbe iparkodott összehozni.

Ugyanily természetű reformeszméknek Fesslernél jóval szerencsésebb pöngetője gyanánt szerepelt Hamburgban Schröder Frigyes, az ottani „Emanuel” nevű páholy kalapácsvezető főmestere. Ő is a törvények revisiójával lévén megbízva, azt szép sikerrel megoldotta és behozta az u. n. óangol rituálét. Fessler szövetségének mintájára ugyanő létesítette a historicus „Engbundot” mely kiválóbb szellemi tehetségű mestertestvérekből alakíttatván, földadatának ismerte a kőművességben létező különböző rendszerek és fokok tanulmányozását, s mely szövetség az ő vezetése alatt a hamburgi páholyokra nézve csakhamar középponttá vált. Meg kell említenünk, mint nevezetesebb eseményt, a Hamburgi nagypáholynak 1811-ben bekövetkezett megalapítását, (mely leginkább a continentális zár politikai eredménye lőn) melynél Schröder helyettes nagymester gyanánt működött.

Németország többi tartományaiban a kőművesség a legkülönbözőbb sorsnak volt kitéve. A benső reformatori átalakításhoz itt ott

még a politikai viszonyok is zavarólag járultak. B a d e n b e n pl. egy 1785-iki nagyhercegi decretum betiltotta a titkos társaságokat. Csak egy páholy működött titokban, t. i. a mannheimi, mely Dalberg Károly báró vezérlete alatt badeni nagy Orienssé alakult. A carlsruhei, freiburgi és heidelbergi páholyok 1809-ben „Grosser Landeslogen-Verein von Baden” címmel külön szövetséget alkottak, melyet a nagy Oriens készségesen elismert.

Bajorországban 1784-ben hasonló rendelettel eltiltatott a kőművesség és 1806-ig nem is működött a tartományban páholy. Kiválóbbak az ampachi „Anacharsis zum erhabenen Zweck” és a bayreuthi „Zur Sonne” és az „Eleusis zur Verschwiegenheit.”

A szászországi kőművesség egyesítése és különválása 1811-ben következett be egy külön szász nagypáholy megalkotásával. Nagymesterré Rackwitz királyi étekgótmester választott meg. Kiválnak a freibergi, chemuitzi és bautzeni páholyok. Isoláltan maradt mai napig a lipcsei „Minerva zu den 3 Palmen.”

Az osztrák kőművességre nézve II. József kormánya volt a legszerencsésebb. E felvilágosult fejedelem cabinetjének minden unszolása daczára sem tiltotta be a kőművességet, s csupán annyit rendelt el egy sajátkezű kéziratával, hogy páholyokat csak birodalmának főbb helyein alkothatni, ott sem többet háromnál, hogy továbbá a páholytagok és a főmesterek jegyzéke a kormánynak tudomására hozassék. E rendelet következtében az akkori nyolcz bécsi páholy összeolvadt kettőbe, melyek czímei: „Zur Wahrheit” és „Zur neugekrönten Hoffnung.” De II. József halálával letűnt az osztrák kőművesség szerencsecsillaga is. II. Ferencz kormányát a kőművesség gyanúsítása is jellemzi, melyhez leginkább a fogadalmát hűtelenül megszegett Hoffmann tanár adott legtöbb tápot, minek következménye lön az összes páholyok bezáratásának elrendelése.

Érdekes tudni, hogy 1784-ben a bécsi Landesloge hatásköre alá a következő páholyok tartoztak:

a) a c s e h tartományi páholyhoz: „zu den vereinigten Freunden” és „zur aufgehenden Sonne” Brünnben, — „zur Aufrichtigkeit” Klattauban, — „zu den 3 gekrönten Säulen” „zu den 3 gekrönten Sternen” „zur Union” és „Wahrheit und Einigkeit” címűek Prágában.

b) a galícziai tartományi páholyhoz: „zur aufrichtigen Freundschaft”, „zur runden Tafel” Lembergben, — „zu den 3 rothen Bändern” Tamowban,— és „zu den drei weissen Lilien” Temesvárott.

c) az osztrák-lombard tart. páholyhoz: „St. Paul Celeste” Cremonában, — „a la Concordia” Milanóban.

d) az osztrák tartományi páholyhoz: „zur edlen Aussicht” Freiburgban — „zur Freimüthigkeit” Görzben, — „zu den vereinigten ITrzen” Grätzban, — „zur wohlthätigen Marianne” Klagenfurtban, — „zu den drei Bergen” és „zum symbolischen Cylinder” Innsbruckban, — „zu den drei vereinigten Wässern” Passauban, — zur Harmonie” és „zur allgemeinen Eintracht” Triestben, — „zu den 3 Adlern”, „zur Beständigkeit“ „zur wahren Eintracht”, „Zu den 3 Feuern” „zur gekrönten Hoffnung” „zum heil. Joseph”, „zum Palmbaum és „zur Wohlthätigkeit” Bécsben.

e) Az erdélyi tartományi páholyhoz: „Andreas zu den drei Kleeblättern” és „zum geheiligten Eifer” Szebenben, — „zu den tugendhaften Weltbürgern” Szt. Fülöpön Bukovinában.

f) a magyarországi tartományi páholyhoz: „zur Klugkeit” Zágrábban; — „zur Tapferkeit” Károlyvárott; „zum goldenen Rad „ Eberauban; „zu den tugendhaften Reisenden” (az erényes utazóhoz) Eperjesen, „zur Wachsamkeit” Eszéken? — „zum tugendhaften Pilgrnr” (az erényes Pilgrinhez) B a l a s s a Gyarmat hon, — „az erényes cosmopolitához” Miskolczon, „zur Grossmuth” P e s t e n, „Zur Sicherheit” és „zur Verschwiegenheit” Pozsonyban, végül „ zur Freundschaft” V a r a s d o n. Megjegyzendő, (mint Findel mondja) hogy az alföldi páholyok nem tartoztak a bécsi Landesloge alá.

A hanoveri páholyok a németországi francia uralom alatt megszüntették működésüket. A porosz megszállás alkalmával a „zum schwarzen Bär” című a berlini nagy nemzeti anyapáholyhoz csatlakozott, mely viszony azonban már 1809-ben ismét megszakad.

A német páholyok történetében fontos mozzanatot képez a lützeni csata hősének, Blücher herczegnek tiszteletére az altenburgi „Archimedes” páholy által rendezett hazafias ünnepély. Egyébiránt ez a korszak (1814—24-ig) szintén nem tartozik a legfényesebbek közé.

A Royal York 1840. évi máj. 18-iki értekezletén jelentette gr. Henkel von Donnersmark, a hely. nagymester, hogy Vilmos porosz herczeg, az uralkodó III. Frigyes Vilmos fia a szövetségbe lépni s afölött atyja beleegyezésével a protectorátust átvenni kívánja. Beavatása május 22-én nagy ünnepélyességgel meg is történt és pedig olyformán, hogy a főherczeg rítuskülönbségekre való tekintet nélkül tagjává lön mind a három porosz nagypáholynak.

1846-ból mint szintén jelentőség eseményt, fölemlítjük a „zur Eintracht” című darmstadti nagypáholynak megalakítását, melynél a nagymesteri tisztet legelsőben *Lotheisen* viselte.

Azon korszak, melyet az 1847 és 1850-iki évek határolnak körül, ámbár minden intézkedés megtétett a végből, hogy a páholyok lehetőleg megtartassanak a semlegesség terén, nem maradt hatás nélkül a szövetségre nézve sem. Itt is hangosan nyilvánult a reformok utáni törekvés és azon számos kőművesi congressus és kőművesi ünnepély, mely e korszak alatt Németország különböző helyein megtartatott, megannyi kifejezése volt e törekvésnek. E congressusok közül kiemelendő a strassburgi és a stuttgarti.

1853. nov. 5-én vezette be atyja a kőművességbe Frigyes Vilmos porosz koronaherceget, mely példát számosan követték, így Henrik Reuss hercege, V. György hannoveri király és II. Ernő Coburg-góthai herceg. Ettől fogva a német kőművesség állandóul a fejlődésnek indul, új és új páholyok alakíttatnak s ámbár itt ott nem hiányoznak a kísérletek arra, hogy a különböző rituális és szervezeti árnyalatok között az egykori egyenetlenség és visszavonás fölélesztessék, nagyban és egészben szép eredményeket tüntet föl az.

Németországban van jelenleg 303 *symbolicus* páholy. (E számba nincsenek beleértve az Elasz és Lotharingia visszakapcsolása folytán keletkezett páholyok.) E számból a „zur aufgehenden Morgenrothe” című. M. Frankfurtban az angol nagypáholy alatt áll. A következő öt páholy független: 2 Lipcsében, egy-egy Altenburgban, Géraiban és Hildburghausenben. Nagypáholy van 8. Ezek közül a „zu den 3 Weltkugeln” című nagy nemzeti anyapáholy alá Berlinben tartozik 108; a berlini „grosse Landesloge”-hez 76, a „Royal York”-hoz szintén Berlinben 46, a hamburgi nagypáholyhoz 25, a „zur Sonne” című bayreuthi nagypáholyhoz 14, a szász „grosse Landesloge”-hoz 17, a frankfurti „Mutterloge des eklektischen Bundes”-hez 10, végül a darmstadti „zur Eintracht” címűhez szintén 10.

f) *Németalföld és Belgium.*

Németalföldön, (Hollandiában) már 1792 előtt számosabb páholyt alkottak az angolok és a francziák. Említés tételik legalább a haagai és amsterdami páholyokról, melyek csöndben, de sok buzgó sággal és sok jót művelve dolgoztak. Mások szerint a kőművesség kezdete e tartományban az 1731-ik évre viendő vissza. Az első kőművesi nagygyűlés de la Chapell Vincze vezetése alatt 1735. novem ber havának elején ment végbe. Politikai aggodalmak, azaz oly

hiedelem, mintha a kőművesség az orániai ház javára kívánna proselytákat szerezni, Amsterdam és több város előljáróit a kőművesség elnyomására ösztönözte csakhamar. A hollandi páholyok közt a haagai vitte a vezérszerepet, mely 1749-ben a „l'union royale” nevet vette föl és melynek kezdeményezése folytán alapított meg 1756. december végén az „egyesült németalföldi nagy nemzeti páholy”. Első nagymestere Aerssen-Beyeren, második gr. Bentinek Keresztély, harmadik báró Betzelaar volt, ki e tisztséget 39 évig viselte.

A hollandi kőművesség történetében csak igen csekély viszhangját találni azon egyenetlenségnek, mely a francia és a német kőművességnél oly nagy teret foglal el, jelül annak, hogy az intézmény vezetése itt önzéstelenebb férfiak kezébe volt letéve, mint amott.

Ezek közül sok érdeme van különösen Frigyes herczegnek, ki a nagymesteri kalapácsot erélylyel és szakértelemmel vitte hosszabb időn át.

A hollandi kőművesség kezdetben az angol rituálé szerint dolgozott, később azonban a francia skót rítust vette föl. Az 1863-iki összeszámitás szerint a németalföldi nagypáholy 50 páholy fölött rendelkezett, ide értve a keletindiai, surinami, curalavi és afrikai gyarmatokat is, melyekbe külön külön tartományi nagymester van kinevezve.

Sok üldözésnek volt kitéve a kőművesség Belgiumban is mindamellett azonban föntartotta magát úgy, hogy 1785-ben az egyesült tartományi páholy alá 14 fiókpáholy csatlakozott, ezek közt egy antwerpeni, négy brüsseli, és három genti. Legrégibb volt e csatlakozó páholyok közt a monsi „la parfaite Union” mely még 1721-ben alapított. II. József 1786-iki rendeletével a kőművesség működése itt is nevezetesen meg lőn szorítva, és mivel a szabadelvű elem, mondhatni a nemzet színe java volt a páholyokban képviselve (többi közt Aremberg herczeg, La Mark gróf sat.) II. József ugyancsak egy 1786-iki második rendeletével valamennyi páholyt bezáratta, kivévén a három brüsselit.

1814-ben megszűnvn Belgiumra nézve a francia uralom, a hollandi nagypáholy fölhívása következtében önálló közös kőművesi főhatóság létesítettett mindkét országra nézve; Belgium azonban ettől 1833 február havában külön vált Lipót király védelme alá fogadta a szövetséget és báró Goswig Stassart Jánost a nagymesteri méltóságban megerősítette. A belga kőművességre nézve ma Brüsselen két főhatóság van, t. i. a nagy Oriens és a Supreme Conseil, mely közt azonban tökéletes egyetértés uralkodik.

g) *Dánia.*

Az első dán páholyt Munich G. O. báró alapította meg 1743-ban Kopenhágában és pedig egy berlini pátens erejével. Mindamellet az első, minden irányban törvényes páholy az Arbien és Nielsen testvérek által létrehozott „Zorobabel” címűt tekinthetni. Ezzel egyesült a másik „St. Martin” nevű páholy 1767-ben „Zorobabel zum Nordstern” cím alatt, mely még németül dolgozott és pedig az angol nagypáholy alkotmánya szerint. Ezen kopenhágai páholyokhoz járult később az altonai és az odenseei, mely utóbbiban Ferdinánd braunschweigi herceg töltötte be a nagymesteri tisztséget.

1792-ben egyesültek a dániai páholyok Károly hesseni örgróf kalapácsa alatt, amidőn a kőművesség VII. Keresztély dán király cabinet parancsával hivatalos elismertetésben is részesült.

Károly halála után a trónörökös VIII. Keresztély maga vette át a dán páholyok védnöki tisztét és alatta szép napokat élt és megizmosult a kőművesség, mely itt általában a magasabb fokozatok szerint dolgozik.

h) *Svédország.*

A góth építészet svédországi műremekei tanúskodnak arról, hogy a kőművesek ez országban igen régen léteztek. Kétségtelen okmányok bizonyítják a kőművészet emez élő tanúi mellett, hogy a kőművesek Margit királyné uralkodása alatt rendszeres összejöveleteket tartottak Stockholmban, Lundben sat. A kőművesség, mint szellemiesítő intézmény azonban csak a múlt század harminczas éveiben tört utat magának Svédországba és pedig Franciaországban át. Gróf Axel Erikson Wrede Sparre svédországi főhelytartó volt az, ki Parisban kőművessé fölvétetvén 1735-ben Svédországban megalapította az első páholyt. Egy 1738-iki királyi rendelet azonban halálos büntetés alatt eltiltván a kőművesség gyakorlását, az első páholy nem sokáig működhetett. Sokáig nem volt azonban e szigorú eljárásnak érvénye, mert már 1746-ban III. Gusztáv születése alkalmából kőművesi symbólumokkal ékített emlékpénzek fordulnak elő, jeléül annak, hogy ekkor már a kőművesség jobb napoknak örvendhetett, az megépen erejének tanúbizonysága, hogy a svéd páholyok ugyanez évben egy nagyszerű stockholmi árvaház alapját vethették meg, mely intézet azóta is folytonos kegyelet tárgya a svéd kőműves testvérek előtt. Ezenkívül a „Salamon” című páholyról följegyezve találjuk e korból azt is, hogy Gothenburgban gyermek himlőoltó intézetet létesített.

1752-ben alapított meg Stockholmban a „la loge auxiliaire

de St. Jean” melynek első főmestere gr. Knutson Porse Károly major volt. Megjegyzendő, hogy a francia szervezeti újítás, azaz a magasabb fokozatok 1759-ben már utat találtak a svéd kőművességbe, fön is maradtak abban máig, s hogy minő eredménnyel, ezt mutatja a svéd páholyok örvendetes virágzása s azon körülmény, hogy a kőművesség ma Svédországban a legfontosabb államéleti tényezők közt szerepel.

A svéd nagypáholy 1759-ben alapítottatott meg s von Eckleff volt az első, Saltza báró a második nagymester. Ehhez intézte 1762. Sept. 7-én Frigyes Adolf király azon levelét, melyben az iránti óhájának ad kifejezést, hogy a svéd páholyok védnöke és egyáltalán a kőművesség feje lehessen, ami meg is törtévé, a svéd királyi ház tagjai azóta odaadással csüngenek a kőművességen.

Van a kőművességben egy egészen sajátserű rendszer, az u. n. svéd rendszer. Ezt III. Gusztáv király közreműködésével Swedenborg Manó, (szül. Upsalában 1688 jan. 29-én) egyike Svédország akkorbéli legkiválóbb tudósainak, létesítette, összevegyítésével a francia és skót kőművességnek olyformán, hogy a magasabb fokozatok kilenczig megtartattak. E rendszerben aztán nagy ünnepelességgel megújítottatott a svéd nagypáholy, mely alkalommal a stockholmi börzeépület nagyteremében 400 kőműves jelenléte mellett maga a király vezette a kalapácsot.

III. Gusztáv halála után a nagymesteri méltóság Károly sün-dermandlandi herczegre szállott, ki később XIII. Károly név alatt Svédország fejedelme lön. Ő alapította meg a Károlyrendet, melynek jelvényeivel csak kiválóbb érdemeket szerzett kőművesek szoktak földíszítetetni, mely intézmény azonban homlokegyenest ellenkezik a kőművesség szellemével, mely az egyenlőség alapelve van és kell hogy fektetve legyen, így tehát föltétlenül elvetendő. A svéd rendszer szerint a kőművesség feje mindenkor maga az uralkodó és a rend tanácsát a főherczegen kívül 27 világi és a papi kőművestagok képezik.

A nemrég elhalt XV. Károly szintén buzgó tagja volt a kőművességnek s emberszerető, becsületes uralkodását szépen jellemzi a kőművesi intézmény befolyása.

i) *Lengyelország.*

A szerencsétlen Lengyelország egyike volt azon országoknak, melyekben a még egészen ifjú szabadkőművesség (behozott 1736-ban) az előttünk ismeretes pápai bulla következtében eltiltatott. De már az 1742—49-iki években több új páholyt látunk alakulni Wiesniewitz-

ben, Lembergben és Varsóban, hol a „bírom testvérhez” című páholy különösen szép virágzásnak örvendett. A kőművesség állapotának megszilárdítására Szaniszló Ágost fejedelem uralkodása alatt történt az első komoly lépés. Nagymesterré gróf Moszinszky, a korona főzászlótartója választott meg, ki alatt (1769-ben) az említett páholy nagypáholylyá, tehát önálló kőművesi főhatósággá lón átalakítva. E nagypáholy alakította meg többi közt Magyarországon, Eperjesen „az Erényes Utazóhoz” címzett páholyt, mely később a bécsi nagypáholyhoz csatlakozott.

Lengyelország első fölosztása után a lengyel nagypáholy megszűnt önálló hatóság lenni és a németországi nagypáholyhoz csatlakozott, melynek meghatalmazottja gyanánt Brühl gróf szerepelt, Később a „Royal York” által az angol nagypáholy nevében megalakított „Katalin az észak csillagához” című páholy ismét önálló nagypáholylyá alakítottatott át s alája rendeltettek az összes lengyel és litván páholyok. Potocki Ignác egyhangúlag lón nagymesterré megválasztva, ki alatt elkészültek az alkotmány és szertartáskönyvek Anderson művének nyomán. A nagymesterek sorában találjuk Moczanovszky Andrást, Potocki Bódogot és Sapieha Kázmér herceget. 1814. márcz. 11-éről feljegyezte a kőművesi krónika azon megható gyászünnepélyt, melyet a lengyel nagypáholy a Lipcsénél elvesztett hős P o n i a t o v s z k y herczeg emlékére rendezett.

Sándor csárnak 1821-iki rendeletével, mely minden titkos társaságot szigorún megszüntetett, bezárták a lengyelországi összes páholyokat, melyek azóta is e szomorú állapotban maradtak, jelül annak, hogy az absolutismus és a szabadkőművesség összeférhetlenek.

j) *Oroszország.*

Az absolutismusnak e „classicus földére” is eljutott a szabadkőművesség az angolok segítségével már 1731-ben. Philipp János kapitány említettik az angol alkotmánykönyvben, mint ki 1738-ban a tartományi nagymester címét viselte Oroszországra nézve. Szt. Pétervárott már 1732-ben szervezett páholy volt Keith tábornok kalapácsvezetése alatt, mely azonban, mint ekkorban az összes oroszországi kőművesség, szorosan elzárt körben, titkon működött s e körülménynek tulajdoníthatni leginkább, hogy a kőművesség csecsemőéveit illetőleg oly kevés adat áll rendelkezésünkre Oroszországból. Annyit mégis tudunk, hogy szt. Pétervárott a „hallgatagsághoz”, Rigában pedig az „észak csillagához” címmel páholyok léteztek. Csak Erzsébet királyné uralkodása alatt (1740—62) kezdett a kőművességügye Orosz-

ország területén valódi lendületet nyerni. Sőt hitelt érdemlő kőműves írók tanúskodása szerint maga III. Péter cár is tagja volt a szövetségnek, s az „állhatatossághoz” című páholyt egy házzal ajándékozta meg.

1765-ben sajátyszerű kőművesi rendszer uralkodott Oroszországban, t. i. a Melesino-féle, melynek alapítója a görög származású Melesino altábornagy volt. E rendszer 7 fokot foglalt magában.

1783-ban létesült 12 különböző rítusú páholy egyesülése folytán az orosz nemzeti nagypáholy Yelaguin kalapácsvezetése alatt. A kőművesség magasztos céljának ismerete azonban minden küldisz daczára sem bírt Oroszországban soha általánosságra vergődni. Az 1780-as évek vége felé már kezdettek az orosz kőművesség ege fölé összevonulni a felhők. A franciaországi események s a kőművesség ellenében akkor bőségesen elszórt különböző rágalmazó iratok a kőművességre vonták II. Katalin czárnő figyelmét, ki környezetével nem késett tudatni, hogy terhére vannak a kőművesek gyakori összejövetelei. A páholyok erre külön rendelet nélkül bezárattak a szt. pétervári „Apolló” kivételével, mely titokban folytatta munkásságát s eszközlője volt annak, hogy a kőművesség egészen meg nem szűnt.

I. Pál trónraléptéhez igen sok reményt kötöttek az oroszországi kőművesek. Ő maga kezdetben kétségtelen jeleit adta ugyan a kőművesség iránti rokonszenvének, sőt a kőművesség fejeitől megkérdezte azt is: vajjon nem tartanak e idején levőnek a páholy munkásságot is nyilván megkezdeni, e remények azonban nemcsak nem valósultak meg, de sőt bekövetkezett azoknak homlokegyenest ellenkezője, t. i. a kőművességnek minden valódi ok nélküli betiltása.

I. Sándor cár megújította e rendeletet, de mindamelllett eltúrte „a Pelikán” című páholy fölélesztését, melybe Puskin is fölvétett, s mely rövid időn annyira megszorodott, hogy a testvéreknek három külön páholyra kellett oszolniok.

Az orosz páholyok közt ez időben a „Wladimir” című vitte a vezérszerepet, melynek helyére később a kormány beleegyezésével az „Astraea” című lépett. 1822. augusztus 12-én Sándor czárnak gr. Kotsubey miniszterelnökhöz intézett rendeletével azonban valamennyi páholy bezárattott és pedig mint hiszik, Lengyelország akkori magatartása következtében. A kőművesség azóta folyton el van tiltva Oroszország területén.

k) *Sweicz.*

A kis Helvetia szabad földében már igen korán termő talajra talált a szabadkőművesség. Tudtunkkal a „Grand loge de Genève”

már 1737-ben állott s két évvel később létrejött a leginkább angol tagokból alakult „la parfaite union des etrangers” Lausanneben. E páholy constitutiót nyervén Montagu berczeg által az angol nagypáholytól, „Directoire helvétique roman” név alatt önálló kőművesi főhatósággá lön.

Míg az ifjú kőművesség a berni tartományban heves üldözéseknek volt kitéve, addig Genfben gyönyörűn fejlődésnek indult. Ez utóbbi nagypáholy kezdeményezése folytán létesültek a veveyi és a zürichi páholyok. A skót kőművesi rendszer már igen korán meghonosult Svájc területén, s hogy e rendszer hívei mily erővel működtek, kitetszik onnan is, hogy Baselben „Schweizerisches Directorium der schottischen Maurerei” — Lansanneben pedig „Directoire ecossais helvétique roman” név alatt külön igazgatótestületeket alkottak, amazt a német, emezt pedig a francia nyelven dolgozó skót páholyok számára. A lyoni congressus vállalta magára (1778-ban) a föladatot, hogy a svájcz skót kőművességet törvénykönyvvel lássa el. Föl kell jegyeznünk azon körülményt, hogy a svájcz skót német kőművesség szellemi feje gyanánt ez időben dr. Diethelm Lavater szerepelt.

A politikai események valamint mindenütt átalában, úgy itt is bénítólag hatottak a szabadkőművességre úgy, hogy az összejövetelek egyre gyérebbekké váltak, sőt számos műhely tökéletesen elaludt. Az 1793—1803 közti viharos idő alatt úgyszólván csak Genf város területén maradt égve a kőművesség lángja. Amint azonban a forradalmi korszak hullámai elsimultak, egymás után megnyíltak újból a királyi művészet templomainak ajtai is, de most már a megváltozott politikai körülményeknél fogva a francia nagy Oriens főhatósága alatt, melytől csak 1810-ben vált el a svájcz kőművesség „Grand Orient national helvétique roman” cím alatt. A skót rendszer is rectificáltatott és egészen a nemzeti szellemhez idomított át Claire Móricz által. Ez átídomított rendszerről elég lesz megjegyezni annyit, hogy az hét fokban dolgozik s kiválón erkölcsnemesítő tendenciával bír.

1844. jún. 24-éről föl kell említenünk a még máig is vezérszerepet játszó zürichi „Alpina” nevű nagypáholy megalakítását. A svájcz testvérek sorából kiemeljük itt az európai névvel bíró Z s o k k é t és Bluntschlit.

Schweiczbán igen szép tevékenységet fejt ki a kőművesség, szorosan föntartja az érintkezési pontokat a világ kőművesei közt, s hogy az ismeretes békecongressusok rendezése által az emberiség

magasabb érdekeinek előmozdításához már is szép sikerrel járult s hogy a szabadság megnevesített eszméjének utat tört közvetve oly körökbe is, hova ezek csak nagy nehezen juthattak volna el különben, a kőművesség legelfogultabb ellensége sem tagadhatja.

1) *Olaszország.*

A római szentszéknek a szabadelvű eszmék fészkeit fölforgató szándéka nem érvényesülhetett a szabadkőművességgel szemben Olaszország területén. —1733 körül már működő páholyt találunk Florenzben Sackville Károly Midlessex hercege által alapítva. A kőművesség azonban a papi hatalom túlnyomósága mellett ez időben még vegetációra volt kárhozthatva. Nevezetesebb lökést F e r e n c z főhercegnek a szövetségbe lépése adott ügyének, s ez eredményezte, hogy Milanóban, Veronában, Paduában, Vincenzában, Velenczében és Nápolyban 1735 körül páholyok alakultak. De a Medici s házból származó utolsó nagyherceg, Gaston János már 1773-ben szigorú tiltó rendeletet bocsátatott ki a kőművesek ellen. Korán bekövetkezett halálával meg lön ugyan gátolva, hogy e rendeletnek érvény szereztessek, de ekkor meg Róma felindult meg az áramlat a kőművesség ellen. Ismerjük másunnan a „Congregatio de Santo Officio” inquisícióját, melynek következménye lön XII. Kelemen pápa bullájának kibocsátása. Ferencz ugyan nem hirdettette ki azt a toscanai hercegségben, a flórenczi papságnak azonban különböző álutakon mégis sikerült a kőművesség ellen egy rendeletet kicsikarnia, melynek következtében 1739. május 19-ike estéjén Grudelit, a flórenczi kőművesség egyik vezetőjét lakásában megrohanták, elfogták s a „szent officium” börtöneibe czipelték. Szerencsére a kőművesség iratait nem voltak képesek a szent rablók kézekeztetni. Kivüle ugyanekkor elfogtak még többeket és ellenük, még mielőtt a nagyherceg a dologról tudomást vehetett volna, nagy sebtében alkalmazták a tortúrának enyhébb nemeit is, de vallomásra és a kőművesi titok megtagadására nem bírhatták e derék férfiakat s így szabadon kellvén őket bocsátani a nagyherceg közbelépése folytán, a szent szék tervei meghiúsultak.

A nápolyi és sicíliai királyságban volt a kőművesség sorsa a legváltozóbb. E tartományban kezdetben mindjárt szép elterjedésnek örvendett a szövetség, a legkiválóbb egyének keresték benne a kőművesi világosságot, midőn III. Károly spanyol király egyszerre mindennemű kőművesi összejövetelt eltiltott. Később azonban annyiramennyire kibékült újból a kőművességgel, sőt fiát IV. Ferdinándot is egy a szövetséghez tartozó nevelő kezére bízta.

A testvérek kezdetben a marseillei páholy főhatósága alatt dolgoztak, míg 1768-ban constitutiót nyertek a hollandi nagypáholytól. De a kedvező külpolitikai körülmények által fölbátorítva, elhatározták a nápolyi és sicíliai kőművességet függetleníteni s megalkották a „Del zelo” című nemzeti nagypáholyt. Ez alá a „della Vittoria”, dell’ Ugnaglianza”, „della pace” és „dell’ amicizia” című nápolyi páholyok csatlakoztak, továbbá a messinai, caltagirónai, cataniai és gaetai.

IV. Ferdinánd trónralépte után úgy hálálta meg kőművesi nevelőjének fáradozásait, hogy miniszterének, Tannuccinak vádaskodásai következtében mindennemű szabadkőművesi összejövetelt eltiltott és az államjuntát fölhatalmazta e rendeletének áthágóival mint fölségsértőkkel és lázadókkal bánni el. A kőművesek hódoltak a kényszernek, melynél azonban Tannucci nem állapodott meg. Őneki magasabb vágya volt: terrorismus által magvában előlni e tartományban a kőművességet. Ezért is nem szűnt meg a papjai által elbutított népet a kőműveseknek jelölt férfiak ellen uszítani, sőt ezek közül többeket elfogatott. Carolina királyné volt a szorongatottak anyyala, ő mentette ki az elfogottakat, miért is párisi páholyok föliratban fejezték ki a királynének köszönetüket.

1776-ban jobb időket élvén, újból fölvették az olasz, kőművesek a kalapácsot, nagymesternek megválasztván Diego Nasellit, ki nagy tapintattal és sok szerencsével vitte dolgait. A különböző kormányok rendszabályai és a papság cselvetései miatt azonban a kőművesség e tartományban sohasem tudott valódi érvényre jutni, kivéve a Napóleonok korszakát, mely alatt a kőművesség elé ugyan akadály nem gördített, mely azonban más oldalról époly káros hatással volt a kőművesség valódi céljára, mint az üldözések. Murát Joachim pl. nemcsak helybenhagyta és megerősítette az új nápolyi nagypáholyt, de sőt maga vállalta el a nagymesteri kalapácsot is, vezetése alatt azonban itt is politikai eszközzé kényszerült válni a kőművesség épügy, mint Franciaországban.

Ez időtájt még egy másik igen nagy ellensége támadt a szabadkőműveseknek a Carbonarikban, vagy magyarul: szénégetőkben. E szövetség veszélyes volta a szabadkőművességre nézve abban rejlett, hogy azt a szövetség alaki külsőségei után ítélve a legtöbben azonosították a kőművességgel, vagy legalább is kifolyásának tekintették azt. Históriai értékű okmányokkal bebizonyítható azonban, hogy az olasz Carbonarismusnak a szabadkőművességgel mi köze sem volt azon egy közös vonáson kívül, miszerint mindkettő titokban igyekezett

czéljait megvalósítani. A carbonarik fölvelt tagjaikkal tisztán politikai tartalmú fogadást tétettek le, programjukban Olaszország egyesítése volt fölírva, jeleik egészen eltértek a szabadkőművességétől. Tisztán a roszakarat, vagy vastag tudatlanság mondhatja tehát a kőművességről, hogy az carbonarikat nevel.

Murat bukása után a testvérszövetségre újabb heves üldöztetés várakozott nemcsak Nápolyban, Siciliában, hanem Sardíniában, és a kisebb tartományokban is mintegy parancsszóra, úgy, hogy az 1814—1860-ig terjedő korszak alatt Olaszország területén a kőművesség úgyszólván nem is létezett. Olaszország ekkori politikai helyzete, az idegen uralom lerázása utáni ellenállhatlan hazafias vágy a kőművesség volt tagjai közül igen sokat a Carbonarismus karjaiba kergett s innen magyarázhatni meg némileg a kettőnek öntudatlan fölcserelését.

A „becsületes” király kormánya tette csak lehetségessé, hogy a kőművesség templomának ajtai ez országban újból megnyíltak. 1856-ban Genuában, 1860-ban Livornóban keletkeztek új páholyok és pedig a francia nagy Oriens védszárnyai alatt. A turini „Ausonia” 1859-ben alakult meg s nyomában a többiek a független olasz nagy Orienssel együtt, melynek első nagymesterévé Nigra lovag, ennek lelépése után pedig 1863-ban Cordova miniszter választott meg. Ez az Oriens azonban ismét a politikai viszonyok következtében nem volt tartós, mígnem Garibaldi Palermóban megalkotta a 33-as íbku skót rítus szerint a palermói nagy Oriens, Nápolyban pedig a nagytanácsot. Ausonio Pranchi vezetése alatt Milanóban kísérletet tettek ugyan a symbolicus három fokban dolgozó rendszer hívei külön kőművesi főhatóság létesítésére, a vizálykodásnak azonban üdvös egyesülés és az olasz nagy Oriens megteremtése lön a vége. Frappoli Lajos ezredes és parlamenti tag vezetése alatt. A nagy Oriens székhelye eredetileg Turin volt, honnan aztán Flórenczbe, 1870-ben pedig Rómába tétetett át. Frappoli erélyének sikerült a legjobb rendet és egytértést hozni be a kőművességbe és annak elismerést szerezni külföldön is. Jelenleg az olasz kőműveséget Garibaldi és Mazzoni vezetik, amaz mint nagymester, emez mint vezető helyettese.

m) *Spanyolország.*

A vérkeresztség dicsőségéhez Spanyolországban jutott a szabadkőművesség. E szerencsétlen országban már igen korán, még az 1730-as évek elején alakultak páholyok és pedig az első Gibraltárban és Madridban. Anderson alkotmánykönyvében még arról is

említés tétetik, hogy 1739-ben Andalúzia tartományi nagymesterévé C u m m e r f o r d Jakab kapitány nevezetett ki az angol nagypáholy által. V. Fülöp azonban a pápa kiközösítő bullájának megjelenése és kihirdetése után szigorú rendeletet bocsátott ki a testvérszövetség tagjai ellen és a madridi páholy számos tagja elfogatván az inquisitio törvényszéke elé állíttatott, vagy gályarabságra ítéltetett. A kőművesség azonban titokban ez üldözés daczára is föntartotta magát, míg páter T o r r u b i a árulása következtében úgyszólván teljesen meg nem semmisült.

Ez ember, hogy régóta főzött célját, t. i. a szabadkőművesség halomra döntését megvalósíthassa, külön dispensatiót nyervén előbb a szentszéktől a kőművesi fogadalom letevésére, világi pap mezében alkalmat talált a szövetségbe tolakodhatni, kitanult mindent és midőn készen volt azzal, mit tudni kívánt, rettenetesen boszúlta meg a spanyol kőművesek azon szívességét, melylyel a kígyót kebelükre fogadták. Az inquisitio madridi legfőbb törvényszéke elé Torruba betejesztett „az utálatos szabadkőművesség” ellen egy vádlevelet, kimerítő névsorával az összes páholyoknak és kőműves tagjaiknak. E följelentés következtében százával fogatták be a kőműveseket, kihallgatásokkal nyomorgatták, VI. Ferdinánd pedig a legsúlyosabb büntetések kilátásba helyezésével tiltott be mindennemű testvéri összejövetelt.

A gyarmatokban a kormány az idegen kereskedőkre való tekintetből sokkal kíméletesebben járt el a szabadkőművességgel szemben, Havannában pl. a testvérek egész nyíltan működtek, anélkül, hogy ezért valaha bántódások lett volna.

Az anyaországban 1807-ig elnyomva maradt a kőművesség. Napóleon József fölülkerekedésével azonban nemcsak fölszabadult, de igen gyors elterjedést is nyert úgy, hogy 1809-ben már megalkítható volt a madridi nemzeti nagypáholy, 1811-ben a magasabb fokozatok számára szükséges nagykáptalan. A szövetség szép virágzásnak indult VII. Ferdinánd visszatértéig, kinek természetesen nem volt sürgősebb tennivalója, mint a szent inquisitiót ismét visszaállítani és a kőművesség gyakorlását súlyos büntetésekkel eltiltani. Ily körülmények közt a kőművesség teljesen elnyomatott s egyes egyének, kik a szövetséghez tartozás gyanújába keveredtek, súlyosan lakoltak. Ferdinándnak egy 1824-iki rendelete újból eltilt mindennemű titkos társaságot s parancsolja, hogy egy hét lefolyása alatt az ilyenmű szövetségek minden tagja jelentkezzen s hozza magával papírjait, mert enélkül, ha a szövetséghez tartozás valakire rá-

bizonyulni fog, annak jaj lesz. És ez mégis történt. A „jámbor” VII. Ferdinánd a granadai páholynak hét mestertagját halálra, az egyetlen egy inast pedig öt évi gályarabságra ítélte. E példát Granadában (az Antillákon) utánozták, midőn az emberszerető Cavrilano marquist és Alvarez de Soto Mayor Ferdinándot akasztófára ítélték csak azért, mert szabadkőművesek g y a n ú j á b a keveredtek.

A negyvenes évek vége felé a külviszonyok kedvezőtlen volta s ez elretentő példák daczára is nemcsak több új páholy, de „Grand Orient hesperique” név alatt 33. fokú skót nagy Oriens is alakult, mely hogy működését a politikai hatóságok vizsga szemei elől elföldözhesse, igen eszélyes elővigyázati rendszabályokat hozott életbe. A gijoni (asturiai) páholy szomorún meglakolt, amiért e rendszabályokat nem követte. Munkássága ugyanis a kormány tudomására jutván összes tagjai elfogattak, 12 közülök 4—4, a főmester, Eybert 7 évi súlyos fogságra ítéltetett. — A Bourbonok elűzetése és a spanyol régenség helyreállítása óta a szabadkőművesség új életet nyert. Még nevezetesebb lendületet adott ügyének a köztársasági kormányforma békés inaugurálása, mely körülmény valamint Franciaországban, úgy itt is a kőművesség tökéletes reorganisatiójára fog vezetni, úgy hogy mindkettő valódi újjászületésének mézes heteit éli. A spanyol nagy Oriens a politikai szerepléséből ismeretes Z o r i l l a kalapácsa alatt áll és a legtiszteltebb és legtekintélyesebb egyéneket számítja körébe, (pl. a köztársaság jelenlegi dictatorát, Castelárt) kiknek tehetsége és eddigi érdemeik kezességet nyújtanak a spanyol szabadkőművesség fényes jövője iránt.

n) *Portugallia.*

A Spanyolországgal szomszédos kis Portugallia azon országok egyike, mely talán legtöbbet köszönhet, mert lételetét köszönheti a szabadkőművességnek, Portugall területén Lissabonban 1735. alkotta meg az Angol nagypáholy az első páholyt. A kezdeményezőkre azonban kik közül Born*) Coustos és Mouton nevű egyéneket nagy elismeréssel említi föl, itt is hasonló, ha annál még nem szomorúbb sors várakozott, mint Spanyolországban. Őket, mint eretnekeket elfogták, az inquisitio törvényszéke elé hurczolták, ott lenyírták, meggyalázták és teljes három hónapig a legiszonyúbb kínok közt vallatták. Coustos máglyára ítéltetett, mely ítélet elül mint angol alattvaló, csak az angol kormány közvetítésével menekült meg; Mouton

Procedures curienses de l'Inquisition de Portugal contre les Francs-Maçons. Haag 1745.

nál, mivel katolikus volt, a szent barátok megelégedtek négy évi gályarabsággal,

Az üldözések a legiszonyúbb mérvet öltötték általában, de az idegenek, különösen a hajósok által mégis megőriztetett a kőműveség magva. Föl van jegyezve pl. hogy a „Phönix” nevű fregatté, mint semleges terület, számtalanszor szolgált ilyenmű kőművesi összejövetel helyéül s hogy a lissaboni páholy innen nyerte akkoriban legjobb erőit. Működésük fölöttébb meg volt nehezítve Diego de Pina Manique az inquisitio főintendansának ébersége által, mely arra kényszerítette a testvéreket, hogy összejövetelük helyeit igen gyakorta változtassák és mindenféle kigondolható módon leplezzék üdvös munkásságukat, mert egyesek az üldöztetést és kínzást még ez elő vigyázat mellett sem kerülhették ki. 1800-ban mégis megalakult a nagypáholy, élén José de Sampajoval, ki a nagymesteri tisztséget 1809-ig viselte.

Eközben kiütött Portugallia és Franciaország közt a háború és 1807-ben a szintén testvér Jounot tábornok vezetése alatt a francziák megtartották bevonulásokat Lissabonba. A kőművesek egy küldöttsége tisztelkedett Jounotnál és kikérte a kőműveség pártfogolását, mit tőle meg is nyert. 1810-ben azonban, alkalmasint politikai okokból, beállott az üldöztetés korszaka és több mint 30 kiváló testvér deportáltatott láncokban az azori szigetekre. 1812-ben mindennek daczára nem kevesebb, mint 13 páholy volt magában Lissabonban. Az anyapáholy forai szent Vincze kolostorában tartotta összejövetelét.

Az alkotmányos monarchia védelme alatt 1820-tól az ellenforradalomig békés napokat élt a kőműveség. Midőn azonban 1823-ban VI. János ült a királyi székbe, a legrettenetesebb mérvben fogantatba vétetett a kőművesek üldözése. Deportatio és akasztófa változtak a királyi művészet gyakorlásától való elrettentés eszközei között. 1834-ben az eniancipáltak visszajövetelével a királyság főbb városaiban ismét szervezkedett a szövetség két nagykelet alatt, mely 1870-ben Conde dy Paraty nagy m és térsége alatt szerencsésen egyesítettet. Azóta a kőműveség zavartalanul működik, szeretetet és türelmet lehelve mindenfelé. A jelenlegi uralkodó igen jól tudja, trónjának minő támaszait bírja a kőművesekben és velük karöltve halad.

o) Görög- és Törökország.

Athénben 1867-ben alkottatott meg a görögországi nagypáholy, s e tény által a görögországi kőművesek barátságos úton elváltak az

olasz kőművességtől, melynek védelme alatt a testvérszövetség intézménye polgárjogot nyert ez országban. Az athéni nagypáholy hatáskörébe tartoztak ez időben az athéni, calcioi, pireai, corfui, patrasoi, syrai, lamiai és argosi páholyok. Mint hely. nagymester Damaschins Miklós vezette ez időben a kőművesség ügyeit.

Törökországban az első páholyokat 1838 bán alapította meg az angol nagypáholy. Ezeknek azonban a mohamedán papság fanatismusa következtében meg kellett semmisülniök. Újabb időben Konstantinápolyban ismét több páholy alakult és pedig kettő a francia nagy Oriens alatt, két angol és egy német az angol alkotmány alapján, a „Germania am goldenen Horn” című a hamburgi nagypáholy által, egy olasz és egy görög. Az angol nagypáholy a tartomány többi részeiben is létesített páholyokat, melyeket tartományi nagymesteri minőségben Sir Henry Bulwer, az angol követ vezet.

p) *Amerikai Egyesült Államok.*

Az atlanti óceánon túl fekvő új világrészben a szabadkőművesség szülőanyjával Boston városát kell tekintenünk, mert ámbár nyomait bírjuk annak, hogy New-Yorkban, New-Jerseyben és Pennsylvániában már előbb is tétettek kísérletek az intézmény meghonosítására, a bostoni páholyokban talált az legelőször biztos termő és pedig dúsan termő talajra.

A bostoni páholyt 1733-ban jogosította föl az angol nagypáholy arra, hogy az „Új-Angolországban” élő testvéreket egyesítse. 1734-ben alapította meg Price a philadelphiai páholyt, melynek első főmestere a nagyhírű Franklin Benjámín volt. Az ő könyvnyomdájából került ki 1734-ben az első kőművesi könyv, t. i. Anderson alkotmány könyvének amerikai kiadása. A skót kőművesség 1752-ben (tehát ugyanazon emlékezetes évben, melyben nagy szellemű Washington György a testvérszövetségbe magát fölvetette) erősödött meg annyira, hogy külön szervezetet adhatott magának. A testvérek, kiket a háború messze elszórt, 1777-ben találkoztak újra Bostonban. Igen számosan maradtak a csatatéren, köztük a nemeslelkű Warren is, a nagymester, ki mint jeles katona és kiváló derék polgár a bunkay-hilli csatamezőn lelte halálát. Nagymesterré tehát megválasztották Webb Józsefet, mely alkalommal a Massachussetti nagypáholy is különvált a skót nagypáholytól s magát önállónak nyilatkoztatta.

1783-ban a békekötés után a szt. Jánosrendű nagypáholy is be-

lefogott a szervezés munkájába, siker tekintetében azonban messze elmaradt a skót mögött, mígnem azzal egyesült.

E nagy páholy és fiókpáholyai mellett a háború tartama alatt a színesekek is alkottak külön páholyokat. A rabszolgaság eltörlésének fényes sikerű munkája, melyre büszkeséggel mutat az összes világ minden egyes szabadkőművese, s mely egymagában elégséges lenne a kőművesség létjogát igazolni, magával hozta, hogy a szegény elnyomottak társadalmi téren is felöleltessenek az emberiség kebelére.

Messze vinne bennünket és kitűzött célunktól eltérítene, ha az amerikai szabadkőművesség eseményteljes történetének minden kiválóbb mozzanatát visszatükrözni kívánnók e rövidre szabott munkácskában. A nagy pontoknál szabad tehát csupán mintegy pihenőleg megállapodnunk, így megemlíthetjük, hogy a függetlenségi harcz, mely az amerikai államokat az anyaországtól elválasztotta s őket szabadságra s önállóságra segítette, egyszersmind független nagypáholyok alkotását is eredményezte, így jött létre 1777-ben a massachusettsi, 1778-ban a virginiai, 1783-ban a marylandi, 1786-ban a pennsylvanai, georgiai, new-jerseyi, 1787-ben a new-yorki, déli, és észak-carolinai, 1789-ben a new-hampshirei és connecticuti, 1791-ben a Rhode-islandi, 1794-ben a verinonti sat.

Az 1824—1827 közötti időben Északamerikában szokatlan mérvben elterjedett a kőművesség. Így alakultak újból a missisipii és indianai, alabamai, missourii, illinoisi, michigani sat. nagypáholyok, melyek alá ismét egy-egy csomó fiókpáholy sorakozott. Az összes nagypáholyok egyesítése egy központi kőművesi főhatóság alá számtalanszor fölmerült, igen sok congressusi tanácskozás tárgyát képezte, mindamellett azonban máig sem valósult meg. Ez egyébiránt, mint az észak-amerikai szabadkőművesség mai helyzetéből kitűnik, nem igen nagy baj. Sehol a világon nincs az oly magas fokú virágzásban, mint itt, s e tényészetnek a merev központosítás csak árthatna. Az amerikai és a magyar szabadkőművesség közt a legszebb és legbarátságosabb viszony uralkodik és számos amerikai nagypáholy kereste már az ifjú magyar skót kőművességnél elismertetését, ami kétségtelen jele annak, hogy a magyar kőművesség munkálkodása figyelmet gerjesztett már a tengeren túl is.

q) *Délamerika.*

Délen szintén szép kiterjedésnek örvend ugyan a szabadkőművesség, de koránt sincs az éjszakihoz hasonló rendezett állapotban. A brasíliai nagy Oriens 1864-ben mintegy 69 páholy fölött képezett

kőművesi főhatóságot. Emellett van a Szt. Domingói nagy Oriens, a venezuelai „Grand National Orient” 15, az új Granadai nagypáholy, az Uruguay köztársaság nagypáholya Montevideóban 17 páholylyal és 2 káptalannal, az argentin köztársaság nagykelete Buenos-Ayresben és a haytii nagykelet Port-au-Prince-ben. E szám 1864. óta magából érthetőleg tetemesen fölszaporodott.

r) *Afrika, Ázsia, Ausztrália.*

Hogy a szabadkőművesség nem szorítkozott csupán Európára és Amerikára, azt az intézmény lényege és célja mindenki előtt könnyen érthetővé fogja tenni. Anglia-, Skócia-, Holland- és Franciaország gyarmataiban az anyaországbeliek szervezésével majdnem egyidejűleg megtétettek Afrika, Ázsia és Ausztrália partjain is a kísérletek a szabadkőművesség meghonosítására, és pedig leginkább a tengerészek, katonák és kivándorló kereskedők által. Ezek természetesen kezdetleges kísérletek voltak, melyeknek erősebb alapot adni az újabb kornak van föntartva.

Az algíri páholyok, a port-louisi, a Móricz és Dénes szigeti a francia nagy Oriens főhatósága alá tartoznak, a jóreménységfokiak jobbjára az Angol és hollandi nagypáholy alá, mely utóbbinak itt tartományi nagymestere is van. A Libéria nevű négerállamban Monroviában négy feketepáholy dolgozik egy nagypáholy vezérlete alatt.

Ázsiában leginkább angolok és hollandiak telepítették meg a kőművességet. Chinában angol alkotmány mellett Kantonban, Hongkongban és Schangaiban vannak páholyok. Smyrnában kettő van, egy angol és egy német nyelvű. Keletindia számára tartományi nagypáholy van berendezve 75 fiókpáholylyal, ezenkívül van még egy angol páholy Sumatra szigetén Fort Malbroban, A skót nagykeletnek van nyolcz páholya Bengáliában, Bombayban, Arábiában; a németalföldinek négy Java és Szumatra szigetén, s a francia nagy Oriensnek egy Ponticheryben.

Ausztráliában 1870-ben az angol nagypáholyoknak volt 17 páholya Új-déli Walesben, 8. páholya délausztráliában, 32 Victoria-landban, 8 Újseelandban, 2 nyugotausztráliában, 7 Tasmaniában; vannak még ugyanitt páholyaik az Írlandi, californiai nagypáholyoknak és a francia nagy Oriensnek is.

VI.

A szabadkőművesség Magyarországon.

Külön fejezetet szentelünk a magyarországi szabadkőművesség fejlődésének, ámbar érezzük, hogy abbeli törekvésünk, miszerint hogy bárcsak megközelítőleg is kimerítő képét adjuk a magyar szabadkőművesség működési mozzanatainak, különösen a múltat illetőleg, alkalmasint csak jámbor óhajítás marad. Ahhoz, hogy egy pragmaticus történelmet bírassunk e téren, úgyszólván minden kellék hiányzik. Mai kőművességünk semmi tekintetben sem állván egyenes összeköttetésben az 1780—94-ikivel, attól semmiféle iratot okmányt, vagy történelmi följegyzést nem volt szerencsés örökölhetni. Az erőszakos vég, mely múlt századbeli kőművességünknek osztályrészül jutott, méginkább pedig azon körülmény, hogy a Martinovics-féle szerencsétlen összeesküvés gyászos kimenetele folytán a kőművességnek számot tevő tagjai terrorizálva lőnek, azt eredményezték, hogy kőművességünk írott emlékei, a jegyzőkönyvek, névlajstromok stb. gondosan eltétek láb alul, vagy pedig a páholyok szerelvényeivel együtt rendőrileg lefoglaltattak és Bécsbe czipeltettek. A magyar szabadkőművesség történeténél tehát kizárólag azon egypár író memoirjára kell szorítkoznunk, kik teljesen azon szándék nélkül, hogy följegyzéseik egykor történelmi forrás gyanánt fognak szolgálni, egyetmást dotáltak s ez által magukat hálánkra érdemesítették.

Azon kevés adat után, mely rendelkezésünkre áll, s melyet alább megismerni fogunk, bizvást állíthatjuk, hogy ha szám tekintetében a magyar kőművesség a múlt század folyamán elég jelentékeny volt is, oly szerepet, minőt pl. Angol, vagy Németországban, egyáltalán nem játszott. Territoriális viszonyaink, a rom. kath. egyház praeponderantiája, s ennek folytán a vallásfelekezetek meglehetősen éles pártállása, azon csüggesztő helyzet, melyben ez időtájt még közműveltségünk tespedett és mit tán mindenekelőtt kellé fölemlítenünk, egy igazán életerős és egészséges középosztály hiányai egyiránt okai e jelenségnek. Inter arma silent musae—e közmondást azon hosszas, fārasztó küzdelem közepette, melyet Magyarország nemzeti létének érdekeiért volt kénytelen folytatni épen azon időben, midőn a kőművesség másutt hódító körútjára indult, igen könnyű a királyi művészet magyarországi munkásaira alkalmaznunk. Tán nem csalódunk, ha a kőművesség hazai fejlődésének akadályai közé sorozzuk még azon körülményt is, hogy hazánk területén, miként ezt a szebeni páholytagok egyetlen reánk maradt névsorából következtetni lehet, a kőművesség-

nek legelső és legbuzgóbb apostolai közt az idegen, legkivált a német elem volt a túlnyomó. Miként Kazinczy följegyzéseiből tudjuk, magyar nyelven dolgozó páholy a hazában egyetlenegy sem volt, a bécsi és krakói nagypáholyok képezték a kőművesi főhatóságot s így nem csoda, ha kőművességünk nem tudta oly mértékben magához vonzani az irányadó magyar társadalmi elemeket, hogy ezek segítségével mélyebb nyomú, önálló működést fejthetett volna ki.

Miként főnebb, az osztrák szabadkőművesség történetének vázlatos ecsetelésénél alkalmunk nyílt kimutatni, II. József császár uralkodása idején e kedvezőtlen körülmények daczára nem kevesebb, mint tizenhét páholy működött a szt. István koronájához tartozó országok területén és pedig Magyarországon hét városban 8, Erdélyben két városban 2, Horvátországban 4, Slavoniában 1, Bukovinában 1, Findel följegyzései szerint 1784-ben a bécsi nagypáholy illetőleg a magyar tartományi nagypáholy főhatósága alá a következő magyarországi páholyok tartoztak: Pesten a „nagyilelkűséghez” című,

Pozsonyban: „A biztonsághoz” és „A hallgatagsághoz”

Eperjesen: „Az erényes utazóhoz”

Balassa Gyarmathon: „A erényes zarándokhoz”

Miskolczon: „Az erényes cosmopolitához” (Kazinczy Ferencz, nyelvünk nagy reformátora e páholy tagjainak jegyzékét díszesítette.)

Zágrábban: „Az okossághoz”

Károlyvárt: egy eminenter katonai páholy: „A vitézséghez” — címmel.

Varasdon kettő: „A jó tanácshoz” és „A barátság”-hoz címekkel.

Eberauban: „Az arany kerékhez”

Temesvárt: „A három fehér liliomhoz”

Az erdélyi tartományi nagypáholy főhatósága alatti

Szebenben: „Andreas zu den drei Kleeblättern” és egy másik „zum geheiligten Eifer” címekkel.

Szt. Fülöpön (Bukovinában) „Az erényes világpolgárhoz”
Több azonban, mint bizonyos, hogy e névsor korántsem teljes, és hogy hazánkknak még igen számos egyéb városában is volt e korszakban tűzhelye a királyi művészetnek. Kassát például, mely a magyar kőművesi elemeknek az 1790-es években központul szolgált, teljes biztossággal jelölhetjük meg ily hely gyanánt, habár a páholy-nak sem nevééről, sem közelebbi körülményeiről nincs is tudomásunk. Fiúdéi a maga kőműveségi történetkönyvében elsorolván a főnebbi páholyokat, ezt a megjegyzést teszi: „Az alföldi páholyok

(Die Logen in dem Niederlande) nem tartoztak az osztrák nagypáholy alá.” Csak sajnálnunk lehet hát, hogy ő, ki széles összeköttetéseivel és e téren kifejtett hosszas bűvárlataival fogva birtokában lehet a magyarországi páholynévsort kiegészítő adatoknak, azokat könyvében sehol nem közölte.

Egyébiránt e páholynévsor a maga hézagosságában is elegendő annak bebizonyítására, hogy a kőművesség Magyarországnak földjén is teljes erejéből igyekezett a maga emberboldogító föladatait megvalósítani s daczára annak, hogy elemei nagyban és egészben nem olyanok voltak, melyek e törekvéseknek sikert biztosíthatának, s daczára annak, hogy a páholy munkák kizárólag csak latin és német nyelven folytak, nem hiányoztak sem a magyar fő, sem a köznemességben, sem végül az úgynevezett honoratior osztály soraiban oly lelkes férfiak, kik a kőművesség magasztos, társadalomnemesítő föladataitól áthatva meleg szeretettel csüngtek azon s mint pl. a Radvánszkyak, Kubinyiak és Festeticsek, nemes büszkeségüknek tartották a kőművesek soraiban szólal, tettel, áldozatokkal vezérkedni. Mindenesetre pedig büszkén említheti föl a magyar szabadkőművesség azon körülményt, hogy társadalmi és irodalmi míveltségünk vezéreit, népszerű költőinket, nagy tudósainkat, jeles tanárainkat kevés kivétellel mind ott találjuk a kőművesség szent ügyének áldozok közt s már ezen egy körülményből is teljes biztossággal utalhatunk arra, hogy a magyar szabadkőművesség már a múlt században is nagy, oly eszmék alá igyekezett elkészíteni a társadalom talaját, melyek gyümölcseit ma élveznünk jól esik.

Ez állításunk igazolása végett Kazinczy Ferencz és Bacsányi alább közlendő levelein kívül utalunk a braunschweigi „Loge zur gekrönten Säule” e korbeli tagjainak névsorozatára, melyben a sok kevésbé ismert magyar név közt ott találjuk deréktörténészünkét Budai Ézsaiás reform. püspökét, Sárvary Pál bölcsészettudor magyar tudós társasági tagét, a debreczeni főiskola európai hírű tanárát, dr. Földy Jánosét, Ocsovszky Pálét, Zsoldos Istvánét, gr. Bethlen Imrét, gr. Teleky Domokosét, Benkő Ferencz nagyenyedi tanárét, Gyarmathy Sámuelét stb. kik mindannyian díszjelei a magyar tudományosságnak.

Azon lelkes ifjaink, kik mint az udvari testőrség tagjai Bécsben a magyar nemzeti irodalom újjászületését eredményezték, egytől egyig fölhalálhatók a szabadkőművesek soraiban. Baróczyról pl. az öreg br. Linden a „zur Beständigkeit” című páholy volt főmestere, mint „korának egyik legkitűnőbb emberéről” emlékezik meg,

kit szerencsésnek tart barátjai és kőműves testvérei közé számíthatni.

Érdekes tudni, hogy magyar kőműveseink a múlt századból még irodalmi működésüknek is szép nyomát hagyták hátra egy terjedelmes műben, melynek teljes címe így hangzik: „A Frey-Maurer, avagy szabadkőműves rendnek oltalmazása — német nyelvből fordított, a felsőbbek engedelmekből kinyomattatott (az előrefizetés szerint az ára bekötte 45 krajczár) Kassán, Ellinger János betűjével. 1792.” Kedves kötelességünknek ismerjük ez olyannyira ritka és kevésbé méltatott ódon könyvet főbb vonalaiban bemutatni már csak azért is, minthogy e mű megjelenésének sajtószertű körülményeiből kőművességünk akkori viszonyait illetőleg nem egy érdekes adatnak jutunk birtokába.

A műhez csatolt előszó egész kiterjedésében így hangzik:

„Ha valahol, Magyarországon van az, a hol a Freymaurerek felől való nevetséges és nagyobbára az emberi szeretettel igen ellenkező vélekedések és ítéletek uralkodnak.

Nem tartottam annakokáért haszontalan fáradságnak lenni, ha ezen könyvet, mely német és más nyelveken is már egynéhányszor kijött és magának becsületet nyert, a magyar világnak is kezébe adnám.

Nem cselekedtem pedig ezzel nevetségesebb dolgot, hogy a renden kívül lévén, annak classicus könyvének fordítására adtam magamat, mint azon sok, nálam véghetetlenül tanultabb emberek, akik magok is idegenek lévén és ezen rendről semmi bizonyost nem tudván; mégis egyetmást szóbeszédből ellene sokat irtanak és annak tudományait s titkait legfeketébb színekkel festették le. Sőt kívántam azon szerencsével élni, hogy ezen fordításommal, közönséges vallást tegyek azon igen érdemes társaság tagjainak, hogy én is egy vagyok azok között, kiket ezen könyvnek olvasása felőlük való jobb gondolatokra hozott.

„Fog ez, úgy reménylem, több agyvelőnek megvilágosítására is szolgálni, még azok között is, kik magokat a köznép felett bölcsekedni gondolják; akiknek tudniillik tetszeni fog, azt emberhez illő gondolatokkal által olvasni. Akik pedig az előre való ítéletektől annyira elfogattattak, hogy ezen könyvnek csak homlokíráásától is elijednek, ám ne vegyék meg és ne olvassák. Fordító.”

Ez előszó tartalmából tehát mindenekelőtt azon érdekes dolgot tudjuk meg, hogy aki Magyarországon első fogott tollat egy 226

lapra terjedő műben a sokat rágalmazott „Frey-Maurer” szövetségnek nemes védelmezésére, nem volt szabadkőműves. Másodszor, annyi volt a kőművesség iránt érdeklődő olvasók száma irodalmunknak e legkevésbé fényes korszakában, miszerint ily terjedelmes, sok költséget igénylő munka „előrefizetés útján” megjelenhetett; megtudjuk harmadszor s ez a legérdekesebb, hogy ez a szabadkőművesi jeles védírat, (mert jeles az, akár tartalmát, akár ódon zamatú, tömör és elegáns magyar nyelvezetét tekintsük is) felsőbbek engedelmeiből látott napvilágot. Hogy e felsőbbek alatt csak a politikai hatóság érthető, bizonyítja azon körülmény, hogy az író nem tartozván a „rendhez”, annak előljárósága a mű kiadásához engedélyt nem adhatott, de nem is adhatott ily jogot absolute, mint-hogy az a censurának volt föntartva. Nem érthetjük tehát a „felsőbbek engedelmeiből” megjegyzést másképp, mint úgy, hogy a politikai hatóság közegei közt nagymértékben el lévén terjedve a kőművesség, ezek szívesen nyújtottak segédkezet ahhoz, hogy a kőművesség irányában itt ott elterjedt balvélemény illetékes czáfolóra találhasson. Az 1792. év maga támpontot nyújt e föltevésnek; tudjuk ugyanis, hogy ez az osztrák és vele együtt a magyar szabadkőművességnek is első virágzási kora, másfelül pedig ez azon időpont, melyben a II. József által létrehozott sajtóviszonyi rendezés áldásos következményei, habár csak fölöttébb rövid időtartamra, de mégis érezhetőek voltak.

Visszatérve magára az érdekes műre, megjegyezhetjük, miszerint az XVII. fejezetben tárgyalja a fölvetett kérdéseket és pedig mindannyit zamatos magyar nyelven s oly meggyőző erővel és oly hatalmas érveléssel, mely bámulatra készíti az embert. Az egyes szakaszok czímei a következők:

1. „A szabadkőműves rend felől való külömb-külömbféle ítéletekről.
2. Ezen mentő-írásnak a rend mellett tett készítésének alkalmatossága.
3. Első ellenvetés, a szabadkőművességnek titkos voltáról.
4. Második ellenvetés, hogy a felsőség a rend titkait nem tudhatja.
5. Harmadik ellenvetés, mely vétetett a szabadkőművesek esküvésekből.
6. Negyedik ellenvetés, a szabadkőművességnek haszontalan voltáról.
7. Ötödik ellenvetés, a szabadkőműves társaságnak törvénytelen léteiről.
8. Hatodik ellenvetés, veszedelmes volta a rendnek, társainak kényszerítésére nézve.
9. Hetedik ellenvetés, a szabadkőműveseknek mindenféle emberekből való összelegyedésekről.
10. A szabadkőművesekre való panaszok.
11. A misteriumoknak vagy titkoknak régiségekről.
12. A régieknek a misteriumokról való ítéletek.
13. A

régiek misteriumainak közelebről való megvizsgálása, 14. A szabadkőművesek titkainak a régiek misteriumaival való egybehasonlítása. 15. A rendnek kötelezetéseiről és titkairól. 16. A szabadkőműveseknek megkülönböztetések. 17. Feltételek és berekesztés.”

Ez érdekes irodalomtörténeti jelenségen mint láttuk, sem az eredeti szerző, sem a fordító nincs megnevezve. Utánjárásunknak sikerült azonban mindakét titokról levonni a fátyolt és így majdnem teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a mű magyar fordítója dr. Viczay volt jeles kassai orvos, eredeti írója pedig, miként ezt dr. Schletter a lipcsei egyetem pár hét előtt elhalt jeles tanára egy hozzám írt levelében bebizonyította, J. A. S t a r c k, a múlt századbeli német szabadkőművességnek egyik kitűnősége és több más jeles szabadkőművesi munka szerzője. A munka, melynek ekkorig mindössze egyetlenegy magyar példányát láttuk, Szék y Pé t e r földbirtokos urnak és volt országgyűlési képviselőnek tulajdona.

Szintén érdekes, habár töredékes kőműves-történelmi adatok birtokába jutottunk nyelvünk nagy reformátorának, Kazinczy Ferencznek A r a n k a Györgyhez intézett egypár levelében, melyet a Gyulai Pál kezei közt levő, mindekkorig kiadatlan kötetből kiválasztva Z á v o d s z k y Károly, komoly törekvésű ifjú íróink egyike tett közzé a „Hon” idei júl. 8. és 9. számainak tárczájában. Kazinczyról tudtuk, hogy szoros viszonyban állott a kőművességgel, benne előkelő helyt foglalt el, de hogy annak a múlt század utolsó éveiben valóságos szellemi központja volt, azt csak e levelek hozták kellő világításba. Ezekből tudtuk meg, hogy a magyar irodalomtörténet által annyi joggal méltányolt kassai „Orpheus” című folyóiratot sajátkép kőművesi czélok szemelőtt tartásával indította meg Kazinczy, abban a szabadság, egyenlőség és testvériség mélyen átértett eszméinek igyekezett utat törni, sőt annak saját kőművesi nevét kölcsönözte oda, melylyel azon idők szokása szerint bírt volt.

Kazinczy közlékeny természetű lévén, leveleiben kőművesi minőségéről sem feledkezett meg.

A r a n k a Györgyhez 1789. decz 21-ről intézett levelében azon kérdést teszi föl neki, ha szabadkőműves-e, s midőn e kérdésre igenlő feleletet kap, 1790. jan. 25-ki válaszában egész elragadtatással szól:

Arankát szerzetes barátja Orpheus (Kazinczy kőművesi neve) szent csókokkal öleli. Érezd, szentül szeretett barátom; érezd, mennyire ragadott el azon támadott örvendezésem, hogy téged nem csak barátomnak, hanem szerzetes atyámfiának is szólíthatlak. Az a

szent öröm, a mely indulatosan szorítana, ha ölelhetnék melleme, megrémít; nem tudok egyebet mondani, hanem hogy — szeretlek!

Én a miskolczi virtuosus cosmopoliták tagja vagyok. A □ mindazáltal dolgozni régen megszűnt, mert előljáró atyámfiai elszéledtenek, és a fejedelem rendelése gátlást vetett bátorságos összegyűléseinknek. Azóta munka és □ nélkül vagyok.

Horváth Ádám is barátunkká leve. Pesten vétetett fel 19-na 9-bris (1789. november 19-én) s én őt (szokásból kimért rendtartásunkhoz képest) Arionnak neveztem el. Ő minden tekintetben érdemes szorosabb szövetségünkre . . .”

Ez a Horváth Ádám, kiről itt szó van, az akkori irodalomnak szintén egyik buzgó munkása volt. Kazinczy igen szerette s ugyancsak Arankához intézett első levelében nagy előszeretettel rajzolja ezt a „szeretetreméltó kuruczot.” Bármily érdekes is azonban e rajz irodalomtörténeti szempontból, mint szorosán tárgyunkhoz nem tartozót, mellőznünk kell

Kazinczy, mint már fönebbi nyilatkozatából alkalmunk nyílt meggyőződni, mély szeretettel, majdnem rajongással csüngött a szabadkőművességen, és nemcsak maga érezte magát abban boldognak, de igyekezett annak minél érdekesebb tagokat is szerezni. Erősen meg volt győződve, hogy annak magasztos hivatása van az emberiség s így a magyar nemzet történetében is; pedig a szabadkőművesség helyzete nem volt irigyelendő, túrték ugyan őket, de görcsös figyelemmel kísérték minden egyes mozdulatukat, s az absolutismus ébren volt, hogy elfojthassa a világosságot. Szépen illusztrálja e helyzetet a szintén szabadkőműves Bacsányinak 1793. márcz. 19-én Arankához írt levele, melyben többi közt ezeket mondja:

„Veszedelmes a mi állapotunk itten. A józan észnek mindenkori ellenségei új erőre kaptak. Egész spanyol inquisitiót akarnak behozni. A mi munkánknak (a kassai magyar múzeumnak) különösen nagy és dühös ellenségei vannak és arra vivék a dolgot, hogy a második kötetnek első negyedét, mely már ezelőtt 3 esztendővel került világosságra! — eltiltani s confiscálni készülnek. Örömet arra akarnak vinni, hogy majd azután az egész munkát s institutumot elronthassák. Azonban hatalmas védelmezői vannak a m. királyi helytartótanácsnál — Személyem ellen különösen agyarkodnak s minden módot elkövetnek, hogy árthassanak. Ego virtute mea me involvo. Ti, tisztelt, szeretett barátom, talán boldogabbak vagytok; mert nem engedtetek annyi hatalmat a papságnak. — De csakugyan itt sem sokáig tarthat hatalmaskodásuk. Tovább terjedett már a világosság, hogyses azt

fobbé elnyomhassák; sőt quo major impressio, eo major repercussio. Millotnak első kötetét is megtiltották. Nem kevés bajt okoztak a fordítónak, kit még életétől is meg akartak orozva fosztani. Szörnyű dolgok ezek, úgy-e édes barátom? — de nincsenek különben. — A darázs vesztét érezve csíp legerősebben . . .”

Kazinczy már jóval előbb, 1790. márcz. 25-iki levelében úgyane nehézségek ecsetelésével kezdi:

„Nagy még a setétség — úgymond — kedves Barátom! és nékem úgy látszik, hogy mivel némely helyeken napok támadnak, a barlangok setétjei még feketébbekké válnak, mint eddig voltak, míg egünket estéli homály fogta vala be. Én megmakacsítottam magamat kicsikarni a superstitio kezéből a véres tört és irtóztató képéről lekapni az álorczát. Voltaire, Rousseau, Helvetius, a Sansouciba lakott philosophus, s a kőművesség úgy adnak paist balomba, mint mikor Perseust készítették fel az istenek az Andromeda megszabadítására. Csak attól tartok, hogy lángoló felgyuladásaim által el ne rontsam igyekezetemnek boldogulhatásait. Olvassa meg, a kinek esze és szíve van az Orpheusom bevezetését, olvassa meg pag. 90. azt, a mit Rousseauból fordítottam, és azt amit Kallós által fordítottam Helvetiusból; olvassa meg tulajdon gondolkozásomat Orpheusom II-dik kötetében a lélek halhatatlansága felől, s látni fogja ki vagyok, s áldani fog, ha én már nem leszek is. Valakinek fel kellé támadni, mert már többé szenvedni nem lehet, a mit csinálnak.”

A levélnek második, teljesen a kőművességgel foglalkozó érdekes része így hangzik:

„Nem tudom mennyire hatottál a kőművesség grádicsain; tudod pedig, hogy itt a felsőbb grádicson lévő az alsóbb grádicson lévő azon grádicsokra nézve, a melyeken ez vele nincs, profánusnak tartozik nézni. Én tehát vaktában nem szólok, mert a kőművesség előttem szent. Hogy egy □-ban harmadik személyt viseltem, azt mondhatom, de azt is mondhatom, hogy nékem a három angliai grádusomnál, mely inas, legény, mester, több nincs és nem is lesz könnyen. Historice sok grádusokat ismerek, de rajok nem vágyók. Eltévedéseknek nézem azokat, vagy — ó miért kellett ezt vallhatnom! — némely kötelességekről elfelejtkezett Beutelschneiderék művelnek. (A levélnek e része az ekkoriban Bécsben nagyon elterjedt illuminatusok, asiaticusok s több efelé eltévedt secták alchymisticus ízetlenségeire vonatkozik. Helyesen tesz Kazinczy, midőn őket elítéli, de e visszaélésekből hibásan következtet magára a magasabb fokozatú kőművességre, melynek az illuminatusokhoz, asiaticusokhoz alchymistákhoz sat.

semmi köze.) Egy consiliarius Budán 1787-ben nékem egy skatulyát ad kezembe, kinyitom, 36 kötényt találtam benne, majd fekete, majd veres, majd zöld, majd sárga, majd fehér pántlikával. Beszélgetek, úgy szól, mintha ő építette volna a Salamon templomát, és még is. — — — Halottál-e valamit az illuminatusok felől? Ezek az emberek Bécsben is dolgoznak, még pedig nagyon. Az ő célok, mennyire sejdíthetem (mert hogy én soha sem vétettem fel, arról esküszöm neked a mindenható Építőmester előtt!) volt, evertere superstitionem, opprimere Tyrannismum, benefacere. Nem ez-é az élet legédesebb boldogsága? — Maradjon a szegény Báróczy a maga alchímiájával, mely neki sohasem csinál aranyat, maradjon orvosság csinálásaival, mely testét elgyengítette, vesszen Gróf Thun a Geisterbeschwörungjával, mely oly bolondság, a, mit még a gyermek is megnevet, nékem az mind nem kell. — Énnekem a kőművesség oly társaság, a mely egy kis karikát csinál a legjobbszívű emberekből, melyben az ember elfelejti azt a nagy egyenetlenséget, a mely a külső világban van, a melyben az ember a királyt és a legalacsonyabb rendű embert testvérének nézi, a melyben elfelejtkezik a világ esztelenségei felől, s azt látván, hogy minden tagban egy lélek, t. i. jónak szeretete dolgozik, örömkönnyeket sir; a melyben sokkal biztosabb barátokat lel, mint a külső világban; a melyben kiki igyekszik embertársainak nyomorúságát, a szerint a mint tehetsége engedi, könnyíteni; a melyben kiki olvasni tanulni, szerzetes atyafiait munkái, írásai példái által tanítani tartozik! az ilyes társaság, nékem kedvesebb, mint amely aranyat, vagy olyas élethosszabbító orvosságokat csinál, hogy a ki véle él, szemem láttára nyomorék koldussá lesz, a mely non-sensekkel mulatja magát, ördögöket kivan segítségül, s több efféle haszontalanságok, esztelenségek, bolondságok körül forgolódik. Az én Ítéletem szerint elég mindég egy □-ban a három megnevezett gráduson dolgozni, hogy először azoknak meglépések alatt a mester, szék-mester (Meister von Stuhl) az alatta valóinak elmebeli tehetségét s szíve mineműségét szintén a fenéig esmérje; másodsor, hogy az ott előfordult czeremóniák a tagokat bizonyos feierliche Stimmungban tartsák; és így az öszvegyülések csendesen és annak rendi szerént folyjanak; harmadsor, hogy azokból, a Bruder Redner alkalmosságokat szedjen az orációk írására. De ez maga még nem elég.

Minden □-nak lehet valamely különös céljt venni materiául.

Bécsben a Born □-je a tudományok elővitelét vette czélul. Blumauer Hatschky, Alxinger, Leon, Haska s mások ott olvasták verseiket; a többi szent kötelességének tartotta tartalék nélkül adni elő ítéletét. Ott vevék elő, hogy mivel cardinális Migazzi és P. Fast, ez és ez becsületes, okosabban gondolkozó plébánost el akarja nyomni, mint kellessen rajta segíteni: ott vették elő, hogy így s így lévén, ez s ez — mit kell csinálni és ki lesz az executor. Egyre reá bízták, ez megígérte, hogy hűségesen eljár a dologba s úgy ment a veszedelemnek, mint Curtius vagy Horatius Cocles. — No, Barátom? Ez tetszik-e, vagy az alchymiai és cacamagiai?

Pesten lévén novemberben, azt a tanácsot adtam, hogy egy magyar nyelven folyó páholy állíttasson fel. Gyalázatjára van nyelvünknek, hogy csak németül és deákul dolgoztunk. Effectusa kezdett lenni, de megcsökkent: mert az atyfiak elvesztették minden reménységöket, hogy a kőművesség jó lábra állhasson. Szeretném tudni, mi vehetne gátlást? — Fogtok-e ti dolgozni? Ó, édes barátom, édes Arankám, de kedves gondolat tűnik szemem elibe. Ha te egynéhány egyetértő meghitt barátot szerzenél, a ki összeesküdne, hogy nemcsak profánusnak nem szól, de még kőművesnek sem, — csak hetet vagy kilenczet — s te nékem hírt adnál, berepülnék hozzád Erdélybe s constituálva volna a □-tok. Hogy Szebenben volt egy, azt tudom. Azt is tudom, hogy a ki felvevődött, mintegy 75 forintot fizetett taxapénzt. Egyebet nem tudok, nem is akarok, mihelyest ilyest hallok. A pénzgyűjtés szent szándékból jöhet; nervus rerum pecunia! De a pénz az az Éva almája, a mely minden roszt hozott be, valahol megfordult. Alacsony impostorságra vezette a legjobb szívű kőműves perceptort is. Példám van Magyarországon — a Meister von Stuhl arra, hogy eljátszotta azt, — hogy nem éppen részre hajlás nélkül fordított költségre. . . . Van, van igen is szükség fundusra, de hát nem kész-e mindenikünk nemcsak utolsó krját, hanem még vérét is odaadni azért, a mi az előbbi esetben fundust kívánt? — Sokat is mondtam, gondolkozz erről, édes barátom, s ha esmérsz vagy hat, hét tökéletes szívű embert, a kinek a feje vagy üres a bolondságtól, vagy megtisztulhat; szólj nekik, mondjad, hogy valami ilyest kezdeni lehet; ha még profánusok, csinálj nekik jó ideát a kőművesség felől, s biztasd, hogy azok lehetnek, s légy rajta, hogy egy □ állíttasson fel nálatok. — Ennekem, tudd meg, nincs e dologban semmi interessem, csak az, hogy óhajtom a szerzet elterjedését, és megvagyok győzve, hogy ez a legtökéletesebb oskolája az emberi szívnek. Ha mindazáltal

velem ez iránt correspondeálni kívánsz, előttem igen kedves lesz, és előre fogadhatom, hogy barátságos utasításomban szándékosan boldogíthatlak, sőt hogy kész leszek némely dolgokról historice tudósítani is, és orációimat, melyeket egykor-másszor mondtam, közlöm véled. A mi pedig ezeknél mind több, egyenes utat mutathatok az igaz eredeti forráshoz, a honnan némelyek eltévedtek.

Hát azt tudod-e, hogy van az asszonyoknak is kőművessége? Van; én kétfélét ismerek. De ez a nem nem arra való, hogy közénk egyveledjen: nem is oly kőművesek ők, mint mi. Az ő társaságokat is annak nevezik, de egyéb félék hieroglifonjaik, symbolumaik. Egyik társaságot éppen másnak neveznek. — Hasznos dolog ez, atyámfia! mert sok függ attól, hogy asszonyokat formáljunk. Ennek is lehetnék eszköze.... De már ezek mind oda ragadnak, hogy hozzád ölelésedre, látásodra kívánkozzam...”

Itt rövid megszakítás következik, aztán felelet hihetőleg Aranka olynemű kérdésére, hogy a szabadkőműves micsoda? szerzetes vagy vitéz?

„Szerzetes-e vagy vitéz atyafi? Mindakettő — úgy mond a választás. Mert a kőművesi □ éppen olyan, mint a maltheser. Félig pap, félig katona. Néha tömjén van kezébe, melyet a teremtés istenének nyújt be, néha kard, melylyel az ártatlanságot védelmezi”.

Eddig az érdekes részlet. Folytatása e levelezésben nincsen, dacára annak, hogy Kazinczy fel is ajánlja Arankának, miszerint e tárgyról szívesen correspondeál vele.

De van folytatása a történelemben s ez Kazinczynak 1794-évi elfogatása a Martinovics-féle összeesküvésben levő bűnrészességi gyanú alapján s a kőműveseknek, vagy mint őket a papság útmutatása szerint nevezni szokták, a j a c o b i n u s o k n a k üldöztetése.

Bacsányi 1793. február 10-ről azt írja Arankának: „Itt a francia módon gondolkodó emberekre nagyon vigyáznak; s a józanul okoskodó és beszélő embereket is hamar Jakobinusoknak nevezik. A papok különösen úzik régi mesterségöket; meg nem gondolván a vakok, hogy annál inkább ártanak rász ügyüknek s annál inkább siettetik, bizonyos veszedelmöket. Én mindazokból, a miket történni hallok és látok, nem hozhatok ki egyebet, hanem, hogy elmúlhatlan a mi hazánkban is a revolutio; még pedig, mivel az észnek józan világossága előre nem ment, revolution a la Hora et Kloska fog lenni. — De mit gondolnak ezzel, ha szinte átlátják is, az ilyen emberek? Nekem azt merte két esztendővel egy valaki mondani: Mintsem a mi religiónkban legkevesebb változás legyen (tudjuk, mit

értenek ők a religio neve alatt) inkább veszszén el az egész magyar haza)

Még világosabb bizonyosság Kazinczy egyik Cserey Farkashoz írt levele, melyet a „Reform” közelebb közölt, melyben Kazinczy annak bebizonyítására, hogy az ő jellemében nincs rettenés, az ő szótárában nem fordul elő ez az szó: félek — a következő esetet mondja el. „Már fogdostak némelyeket 1794-ben, midőn Abaúj-vármegye gyűlést tartott és publicálta azon parancsolatot, hogy egy Kassán költ írás: „A kőművesek jakobinusok” confiscáltassék; egy valaki felém fordult, a ki hallgattam s ezt mondta: quid-quid sit, Latomi sunt Jacobini. Erre, minthogy e felém fordulás provocált, félkeltem s bátor képpel és hanggal ezt feleltem: Civitatem miscere et reges sicario more tollere non Latomorum, sed Jesuitarum.”

Hogyan lett Kazinczy Ferencz kőművessé — fölöttébb érdekesen írja le nagy előszeretettel összeállított munkájában Kazinczy mély ismerője és ifjúkori barátja Toldy Ferencz (Kazinczy és kora a m. akadémia kiadása Pest 1859.) Ebben is annyi érdekes és tanulságos szabadkőműves-történelmi részlet van összehalmozva és pedig Kazinczynak saját naplójegyzeteiből, hogy lehetetlen megtagadnom magamtól e rövid fejezet közlését különösen azért, mert Toldynak e munkája kevésbé ismeretes és közkézen nem igen forog.

„Volt mégis egy kör, — mondja Toldy — itt is másutt sokfelé, melyben a jobb lelkek egyesülhettek, s előadások, eszmeesere, közös tettek és közös multságokban pótolékot leltek az elmálladozó társaság szétdaraboltsága és silányságaért, tért a fejlődésre s a jónak tevésére, melyet akkor az institutiók még nem nyújtottak; de ez egyesülés, mint egyetemes-emberi, nem a nemzeti és irodalmi mezőn, hanem az erkölcsi-társadalmin működött. A szabad kőművesek községét értem. Kazinczynak ehhez való viszonyát annál kevésbé mellőzhettem, mert ha közvetlenül nem az íróra tartozik is, tartozik rá mint emberre, mely két oldal nála mindig a legszorosb öszhangzatban állott; s mert ez hozta őt szoros összeköttetésbe azon férfiúval, ki egyik legvalódibb s legállandóbb barátja lett az életben, s neki hivatalt s egykor hitvest volt adandó. „Egy estve — többnyire magát fogom beszéltetni, mert e helyt sem többet sem egyebet én nem mondhatok — egy estve egy barátomnál gyülénk öszve, tiszta és tisztátlan lelkek mint a szent Péter leplée, s a beszéd a kőművességre fordult. Mily bolondság, monda az egyik, oly társaságba, oly titkos társaságba lépni, melynek célját, törvényeit, tagjait egyen kettőn kívül nem ismerjük, s csak azért, hogy ez által csilloghassunk, csak azért, hogy azt mondhassuk

magunknak, hogy mi jobbak vagyunk mint mások. Én pedig, mondám, . . . nagy tüzzel, nem ismerek nagyobb szerencsét mint azt, ha valaki kőművessé lehetett. És, hogy valaki közzületek azt ne gondolja, hogy én magamat kőművesnek akarom vétetni, kimondom, hogy az nem vagyok, de hogy meg nem szűnök mindent elkövetni a mi szükség, mind addig, míg azzá lehetek. Nem elég-e az a biztatás, hogy ott minden vallás tiszteletben van? s mindenki azt követheti ereszből, a mit lelkiismerete javall? Nem elég, hogy az uralkodás ellen munkájokban semmi sincs? és hogy ők új tisztet s köteleességet senkire nem tesznek, de azt, a mire minden köteles, még szentebbül kívánják? Rossz és érdemtelen tagot semmi társaság nem óhajt, semmi nem tűr. A kőművesség tehát jókat keres, jókat vesz fel. (És oztán az a szép egység, mely nem születést, nem fényt, hanem érdemet tekint! Ferencz császár, a Mária Terézia férje, egy lózsiban egy consiliáriussal, egy concipistával, egy hadnagygyal, egy franciscánussal, egy kálvinista vagy egy rác pappal, s ott feltett süveggel mindenike, s ott mint barát és barát, mint testvér és testvér! Képzelhettek-e istenibb pillantást, mint az volna, ha őket látnátok a virtus nevében egyesítve? — Ketten hárman ellenem kiáltanak; én meghagyom, mondám, kinek-kinek a maga vélekedését, s elégnék nézem, ha a magamét elmondhatom. De még egyszer: meg nem szűnök mindaddig zörgetni, mihelyt megtudhatom, hol kell, míg azzá nem leszek. Gyönyörűség annak a társaságnak lenni tagjává, melyben Kelemen pápa a XIII. és XIV., s Fridrich, Ferenc és Swieten voltak.” S íme ez volt a szerencsés perc” „Késő éjjel eloszlánk, folytatja, kiki szállására. Fráter István megszólít, maga maradván velem, ha igazán szándékom-e kőműves lenni? De hogy kételkedhetel szavaim felől? mondám, s ismét előbbi tüzemmel. Tehát, barátom, én vagyok az, a ki neked kimutatom az utat. S te az vagy-e? kiálték, s nyakába borultam; imhol már kőművesi csókkal csókollak meg. Most, monda Fráter, nem mondhatok többet; de imhol a kőművesi tilalom; soha többé szándékodról senkinek nem szólasz; én elindítom dolgodat, s mikor ideje lesz, neked hírt adok.”

A dolog azonban húzódott. Azon évi (1783) sz. István törvényszakára ismét Pesten jelenvén meg, Berzeviczy Gergelytől, kivel a Fejér-Farkas étteremében találkozék, érté meg, hogy az itt megszállott gróf Török József, a debreceni kerületi tábla ülnöke, szabad kőműves; hogy a legközelebbi lózsi b. Orczy József (a tábormok-költő fia, maga is költő s a pesti híres kert alkotója) elnökelete alatt septemb. 1. tartatik meg, s buzdíttatott általa, nyerné meg Török pártfogását,

s midőn célt fogott érni, emlékeznék meg órára is. Kazinczynak több sem kellé; legott ebéd után felment a grófhhoz. — De ismét magát beszél tetem, mert e jelenetek ezen rend óvatos eljárására vetnek némi világot mind tagjai titokban tartása, mind emberei megválasztásában. — „Mutatám, hogy vele titkosan akarok szólni; de oly sokan voltak körüüé, hogy lehetetlen volt szólanom. Haza mentem, megírák levelemet oly szándékkal, hogy ha Törökkel szólhatok, szölok; ha nem szólhatok, kérni fogom, hogy levelemet olvassa meg. Másnap kilesém, lehetek-e vele. Mindég tele volt szobája, így tizenkettedfélkor hozzá belépek. Méltóságos gróf, mondám, én már tegnap óhajtottam a mélt. úrral szólhatni. Nem lehetett. Most is mindég jönnek mennek a vendégek; vagy zárkózzék el egy két pillanatra velem, vagy vegye által e levelemet, olvassa meg s adja vissza. A legöldöklőbb lomhasággal általveszi, s olvassa. Nyílik az ajtó, s belép egy valaki. Török megszólal: „Uram, Kazinczy úr engem arra kér, hogy tegyem kőművessé. Én nem tudom, micsoda pajkosság volt az valakiben, hogy rajtam magát mulassa, s K. urat megcsalja azt mondván, hogy én kőműves vagyok, s boldogíthatom szándékában. A levél szép, de nem nekem szól.” Az az impertinens ember általveszi levelemet, olvassa, s én csaknem összeroskadtam haragomban. Ezzel elmegyén. Török folytatja az olvasást. Jó egy második, s Török ennek is kezébe adja a levelet. Mélt. gróf, mondám, ezt nem vártam. Levelem mutatja, hogy ha a gróf személyében megcsalatkoztam is, szándékom tiszteletes, s lépésem nem gondolatlan. Ezt a gróf, profánus létére is, kénytelen tisztelni. Mi ad just a grófnak az én titkom közössé tételére? mi köze ezeknek az uraknak az én dolgomhoz? — „Követem az urat, monda Török; a váratlan megszólítás, s ez az egész előttem nem ismert dolog engem egészen megzavart. Nem kellett volna nekik mutatnom, de a tett meg van téve. Imhol visszaadom az úr levelét azon szent ígérettel, hogy az úr megszólításával visszaélni nem fogok. Higyjen nekem az úr, az urat megcsalták, midőn engem mondtak annak, a ki az urat szándékában boldogíthatom; azonban belé fonattatva a dologba, engedjen az úr nekem egy kérdést. Azt beszéli az egész világ, hogy Girálton és a Szirmayak közt vagyon egy lözsi. Az úr azon a tájon lakik: miért nem keresi az úr a felvételt ott, és miért itt?” — „Én ott kőműves soha nem leszek, mondám, soha! azok a magok vad libertinismusokkal, mely nem ismer semmi szentet, semmi tiszteletest, nem az én embereim. Szánom és szeretem némelyikét, de társaságokat s a vélek lételt kerülöm. — „Úgy nem szolgálhatok az úrnak csak tanácsommal is. Uram, itt mindig jönnek mennek; nem szólhatunk szaba-

don, s én nem akarom azt gondoltatni, hogy titkunk van. Minek ez? Nem tetszik enni jönni? Menjünk.’ A grádicson megfordul: ‚Uram, a mit az úr nekem a giráltiak felől monda, jutalmat érdemel. Gyönyörködve hallám azt. Hallja tehát az úr: én kőműves vagyok, s életem egyik boldogságának azt tartom, hogy az vagyok. Az úron azonban nem segíthetek, mert az nem rajtam áll. Annyit mondhatok, hogy septemb. I. itt lózsai nem lesz; az úr tehát nyugton lehet. Be fogom jelenteni az urat ott a hol kell, s egy hét alatt venni fogja válaszat, s talán egy más valaki által. Azonban e pillantat olta az úr candidátus, s az első tilalom az, hogy ezentúl sem kőművesnek, sem profánusnak szólni a dolog felől nem szabad. Az úr szem alatt van, s minden lépéseit lesni fogják. Az asztalnál tegyen úgy az úr, mintha velem semmi dolga nem volna.’—” Pár nap múlva Kazinczy az elutazó gróftól búcsút vett; s kevéssel utóbb a pesti hídon egy ismeretlen csatlakozék hozzá, és sokáig mulatván vele, azon jelentéssel vála el tőle, hogy ő van kiküldve tudósítani, hogy jelentése örömmel fogadtatott, s a törvényszék végével haza mén vén, szürettájban ott veendi a levelet, mely megtanítja, mit tegyen.

Megjött a hegyaljai szüret ideje, s Kazinczy Tályán volt. De levelet nem vett. Azonban ez alkalommal s itt ismerkedék meg gróf Török Lajossal, s már itt van helyén, hogy beiktassam azon sorokat, melyekben élete e hú barátjának s egykori ipának oly szép emléket állított. „Tályán láttam ötét legelőbb (1783) november 2. a szüretre összegyűlt uraságok sokaságában, és soha rám ez a nap azóta fel nem virradt, hogy azt meg ne ünnepletem volna. A mint őt ismerém tovább a legtisztább, legnemesebb lelkű halandónak, úgy el nem tudék telni első meglátásakor ott nemes módja csudálásában, mely minekelőtte lelkét a sok és nagy csapások leverek, őtet minden mások felett tündököltette. A szív jósága, melegsége, gyanúsnak tetszik másoknál, mert módjok eltanult, vagy nincs megnemesítve a szebb nevelés által: Töröknél, ki Bécsben nagy társaságokban töltötte gyermeki éveit is, még az eltanult mód sem látszék eltanult módnak; minden cselekedetében, minden mozdulataiban, minden szavában, pillanatában festette magát a szív, s jelenléte mágusi erővel parancsola csendes tisztelést valahol megjelenne, igen, még a vadak közt. Ki vala boldogabb mint én, midőn Tályán velem szóla! ki vala boldogabb mint én, midőn Miskolcon januárius 16. arcomra nyoma első csókját!” — T. i. itt, Miskolcon, vala az, hogy január 15. 1784. Kazinczynak a rendbe felvételéről leendvén szó, Szulyóvszky László uti társa lózsiba hivatott. Előtte való éjjel a fogadóban ez kínálásokat tett vala neki, hogy, ha

akarja, a girálti lózsiba felvéteti. De Kazinczy állhatatos maradt. „Megköszöntem ugyan — így beszéli maga — az ajánlást, de magamtól egészen elhárítottam. Szulyóvszky, hogy kedvet csináljon rá, nekem sok holmit beszélt a törvények s ceremóniák felől, nagy szerencsémre, mert e nélkül én, a ki mind ezek felől semmit nem tudtam, irtóztatóan meg voltam volna, eleven képzelődésem miatt, vágva. Mostan tehát félre vivén a szomszéd szobába, megszólítja: Micsoda ember uram öcsém? Én tegnap azt ajánlom, s ezt feleli, hogy nem kell: most pedig lózsiba hivatatom, hol az uram öcsém felvétele felől lesz szó. Vállat voníték, s egy hangot sem feleltem, de megszórítám kezét, még pedig igen melegen.” — Másnap (16.-kán) estve a hadfogadó tisztt szállására vivé Szulyóvszky, s a sötét kamarában hozzá fogának felvevéséhez. A nagymester gróf Török Lajos volt. Elmondá a hitet, s az első kőművesi csókot neki ez adá, a másodikat az első assistens Vay József, az 1790-ki országgyűlés egyik fő szónoka s későbbi septemvir, és sorban a többi, kik „világot teremtenek Miskolcon, mely az egész tájra, mely az egész hazára kilövellé sugarait.” E szép közösség, melybe a huszonnégy éves fiatal férfi ezennel lépett, nem tarthata sokáig. József császár, egy 1785. decemb. 20. kibocsátott rendeletében, elismervén azon jót, mit a rend a felebaráti szeretet által a szegénység, a nevelés, úgy a tudományosság körül gyakorlott, az állam oltalma alá vette ugyan, de azon városokra szorítván, melyekben valamely kormányzék van, hazánkban is megszűntek azok a pestin kívül, melyet gróf Draskovich János ezredes állított volt. Ennek szándéka — így beszéli Kazinczy — az volt, hogy minden vármegyének minden jobb fejei oda kapcsolóssanak a felvétel által, és hogy ezek a föld savai készítsék el, az elméket a vallásbeli tolerancia tanításának elfogadására s gyakorlására. . . . A lózsi derekasan boldogult feltételében, s talán nem volt vármegye az országban, mely a maga jobb fejei által azzal összecsatlódásban nem állott, a hova annak jóltevő világa nem sugárlott. Midőn József a maga tolerancia edictumát kiadta, a Draskovich lózsia már elkészítette volt az elméket s a mit József rendelete, az a kőművesek gondolkozásához képest kevés is volt.”

Ismételjük, mit már főnebb megjegyeztünk, hogy a múlt századbeli magyar szabadkőműveség pragmaticus történelmének megírásához ma még hiányzanak a kellő adatok. A kevésből is, ami rendelkezésünkre áll, különösen Kazinczy becses jegyzeteiből, bőséges alkalmunk volt meggyőződni a felől, hogy a múlt századbeli magyar

szabadkőművesség törekvése, azon számos akadály daczára, melyly el megküzdenni kényyszerült; méltó volt a szabadkőművesség universaliter főnséges czéljaihoz, s hogy nem egy, de igen sok porszermmel járult az a koreszmék megtestesítéséhez, mutatja többi közt azon görcsös ijedelem is, melylyel működésének minden egyes mozzanatát kísérte az absolutisticus udvari környezet, mutatja az a mesterileg kigondolt csel-szövény, melybe az udvaroncok a szabadkőművességet belekeverni jónak látták, s mutatják a megfélemlítésnek azon véres eszközei, melyet a kőművesség elnémitására fölhasználni nem idegenkedtek. Ha a nemzet történetírói egy részének gyöngesége következtében másképp látta is a dolgokat, ha sikerült is különböző befolyásoknak elérni azt, hogy a Martinovics-féle összeesküvés részesei, mint megannyi vérengző tigris lőnek az újabb nemzedéknek bemutatva, — nem kételjük, hogy az elfogulatlan igazság a költő szavai szerint „kitör a koporsóból és eget kér.” Erősen hisszük másfelül, hogy a „Corvin Mátyás” páholy által javaslatba hozott és el is fogadott kőművesi okmánykutatás hazai levél tárainkban oly adatokat fog napfényre hozni, melyek kétségtelenül beigazolni fogják, hogy a magyar kőművességnek, mint olyannak, a Martinovics-féle összeesküvésben nem volt tényleges része, egyes egyénei pedig, ha túlbuzgóságból tán átlépték is az eszélyesség határát, oly bűnökkel, minők az állami és társadalmi rend fölforgatásának szándéka, igazságosan nem vádolhatók.

A reactio tehát, miként a történelemből tudjuk, dúsan fölbujránozott s első gondja volt a francia világvárosból átszármazott és gyújtó hatású koreszmék ápoló fészkeinek, a szabadkőműves páholyoknak elpusztítása. Nyomban a virágzás tetőpontjára következett az. 1792-ben, mint láttuk, még a politikai hatóság engedélyével jelen meg egy kőművesi védirat, 1794-ben pedig már érvényesül a szigorú kabinétparancs, mely szerint úgy Ausztriában, mint Magyarországon az összes szabadkőműves páholyok bezárandók, Az epilopot, hogy kőműveseinknek a titkos munkához kedvük ne kerekedhessék, a Martinovics-féle véres sceneria és a kiváló kőműveseknek politikai üldözése képezte.

A reactio elérte czélját, mert a kőműves kalapács Magyarországon csakugyan fekve maradt mintegy fél századig. Az emlékezetes 1848. év hozta meg a föltámadást, mely azonban — fájdalom — nem lehetett tartós. A mártiusi események után a magyar fővárosban maga a lánglelkű Kossuth Lajos vette kezébe a kőművesek csoportosításának ügyét, s megalakította a „Dicsőbb fény hajnalá-h o z” című páholyt. Csak megalakította, mert az események csak-

hamar más térre sodorták a nagy férfiút. A páholy mindannak daczára fönmaradt a szabadságharcz szerencsétlen bevégeztéig, számos tagot számlált, de mint ily viharos időkben rendesen történni szokott, a napi politika áramlatától nem maradhatott távol, s megszűnt — mint az angol „Freemasons Magazin” mondja „midőn 1849-ben a nemzeti lelkesedés Windischgrätz, Jellasicch és Haynau csordái által golyóval és löporral elfojtatott”.

A kőművességet megint együtt látjuk fölkelni az alkotmányosság hajnalcsillagával. 1861-ben az akkori celebritások közül Károlyi Ede, Csáky Tivadar és Kálmán, Teleky és Eszterházy István, Vay Béla, id. Komáromy György, Almássy Pál stb. voltak, kik „szent István” néven megalapították az új magyar páholyt, mely azonban az országgyűlés szétozlatása után a constitutionalismus vérmes reményeivel egyidőben és egyenlő gyorsasággal szétmállott. A rendőrség nem tanult és nem feledett, nem tudott abban mást látni, mint egy politikai clubbot és szétugraszottta tagjait. Lewis Lajos, az angolnyelv magántanára az egyetemen nem egyszer tett ugyan kísérletet úgy az akkori pesti rendőrfőnökségnél, mint közvetlenül a bécsi kormánynál is egy „jóézelmu” német páholy létesítése végett, fáradozásait azonban siker nem koronázta. Szerencsésebb volt a második felelős magyar kormánynál, mely azon álláspontra helyezkedve, hogy a társulás szabadsága a magyar törvényekben biztosítva van, egy páholy alakítása elé semmiféle nehézséget nem gördített, föltéve, ha a páholy statútumai vele közöltetnek s részére az ellenőrzés a tagok névsorozatának időnkinti közlésével biztosíttatik. E kellékeknek eleget téré Lewis Lajos „Zur Einigkeit im Vaterlande” czímmel létesített egy német nyelven dolgozó páholyt, melyre Temesvárt a „zu den 3 weissen Lilien” és több más következett. Lewis azonban úgy látszik, nem bírta nagy mértékben társainak rokonszenvét, mert az „Einigkeit im Vaterlande”-ből csakhamar kiváltak a magyarok, fölelevenítvén dr. Bakody Tivadar elnöklése mellett az 1861-ben elnyomott „Szt. István”-t. Lewis nemsokára ott hagyta az általa megalapított „Einigkeit im Vaterlande” címűt és így létesítette a saját lakásán híveiből a „zur Grossmuth” című páholyt, mely a törvényesség kellékeit sokáig nélkülözte és sok viszontagság után legutóbb 1870 .jul. 26-án fogadtatott az időközben megalakult „Magyar nagy Orient” védőszármái alá. 1870. január 30-án e páholyok symbolicus három fokú nagypáholylyá egyesültek, élére állítván az ügynek, mint nagymestert, P u l s z k y Perenczet és kötelezőül elfogadván a bayreuthi nagypáholy alkotmányát.

E közben létrejött (1869.) Pesten egy 33. fokban dolgozó úgynevezett skót szertartású páholy is, alakulását a „szt. István” páholy 1861-iki megalapítói egynémelyikének s több, Olaszországból és Svájczból hazatért emigránsnak köszövének. Ezen páholy a „Corvin Mátyás” című volt, melynek a franciaországi nagy Oriens adott alkotmányt és törvényes elismerést, fölruházván őt egyszersmind azon jogokkal is, hogy mint a skót szertartású szabadkőművesség anyapáholya e kőművesség szervezése körül teljes erőt fejthessen ki. Ennek főmesterévé az alapítása körül legtöbb érdemeket szerzett és legtöbb buzgóságot kifejtett Türr István olasz altábornagy, főtisztviselőivé pedig Joannovics György, Nyáry Albert br., Kubinyi Ágoston sat. választattak meg. A szövetség terjedése ez új aerában majdnem rohamos és olyan mérvű volt, minőre a külföldi nemzetek történetében sincs példa, világos jelöl annak, hogy az intézmény közszükségletet pótol. Politikai szereplő egyéniségek, a tudomány és művészet terén, a közélet mezején kiváló helyt foglaló férfiak díszes sora sietett magát a szövetségbe fölvetetni, a kőművesség közhasznú munkájában részt veendő s csak is így történhetett, hogy rövid két évvel a skót szertartású anyapáholy megalapítása után a kőműves szövetség annyira megerősödött, a fővárosban és a vidéken annyi fiókpáholyt létesített, miszerint lehetségessé vált a magyar-skót szabadkőművességet a francia nagykelet gyámkodása alul emancipálni és Budapesten úgy a kormánylyal, mint az összes hazai skót páholyokkal szemben egy önálló Magyar Nagy Oriens-t létesíteni, melynek közigazgatási jogkörébe ma már nem kevesebb, mint tizenkilencz skót szertartású páholy tartozik, az e z e r e t jóval meghaladó tagszámmal. A Pulszky Ferencz elnöklete alatt álló symbolicus 3 fokú nagypáholy, mint a magyar nagy Orienssel parallel kőművesi főhatóság szintén tizenhat páholy fölött áll kilenczszáz és több symbolicus kőművessel, kiknek száma azonban mindkét részen napról napra emelkedik. Ez a magyarországi két rítusú kőművességnek mai hadereje s hogy már a szervezésnek úgyszólván legelső stádiumán is ily tekintélyes, s a társadalomban és közéletben már is számot tesz, s üdvös működésének nyomait részint mint kezdeményező, részint mint fogantatosító annyi téren éreztette már eddig is, és végül, hogy iránya teljesen kőművesi, amennyiben vallástól és politikától époly szigorún, mint amily szerencsésen távol tudta magát tartani, mind e jelenségek-ből méltán következtethetni fényes jövőjére.

A két rítusú szabadkőművesi főhatóság teljesen elkülönített szervezettel működik egymás mellett azon cartellszerződés alapján,

mely a kettős közgyűlés által 1871. évi december havában megállapított és elfogadva lőn. A viszony a kettő közt, mint ezt a cél azonossága megkívánja, a lehető legbarátságosabb. A skót szertartása kőművességnek immár másodízben, ezúttal három év tartamára megválasztott nagymestere Joannovics György országgyűlési képviselő, a symbolicus három fokú nagypáholy nagymestere pedig Pulszky Ferencz a magyar nemz. múzeum igazgatója.

A skót nagy Oriens alá tartoznak a következő páholyok:

Budapesten: a „Corvin Mátyás,” alapított 1869. jún. 4. — a „Humboldt,” alapított 1869. decz. 5. A „Zur Arbeit,” alap. 1871. jún. 6. — „Könyves Kálmán” 1872. júl. 26. — „Összetartás” 1872. april 9. - „Grossmuth” 1872. jul. 26. — „Hungária” 1872. márcz. 9.

Versetzen: „Egalitas” alap. 1870. decz. 3.

Oravicza: „Cosmos” alap. 1870. márcz. 15.

Érsekújvárt: „Concordian alap. 1870, ápr. 10.

Aradon: „Fraternitas” alap. 1870. decz. 28.

Beregszászon: „Világosság” alap. 1871. aug. 5.

Kassán: „Haladás” alap. 1870. márcz. 20.

Szathmárt: „Remény” alap. 1872. jan. 5.

Unghvárt: „Egyenlőség” alap. 1872. máj. 24.

B.-Csabán: „Béke” alap. 1872. ápr. 1.

Temesvárt: „Hunyady” alap. 1870. febr. 2. E páholy szövetségtanács 1873. febr. 1. határozatával megszüntetve lőn.

Fehértemplomon: „Zum Fels der Wahrheit” alap. 1873. február hóban.

Szamosújvárt: „Phönix” alap. 1872. máj. 4.

A symbolicus három fokú nagypáholy alá pedig tartoznak a következők:

Budapesten: „Szt. István” — az „Alte Getreue” - „Haladás” — „Einigkeit im Vaterlande” — és a „Galilei” Budán.

Aradon: „Széchenyi.”

Baján: „Honszeretet.”

Újaradon: „Petőfi.”

Lippán: „Concordia.”

Temesvárt: „Zu den drei weissen Lilien.”

Szegeden: „Árpád.”

Győrött: „Kisfaludy Károly.” és „Kisfaludy Sándor.”

Pozsonyban: „Zur Wahrheit” és „Zur Verschwiegenheit.”

Oraviczán: „Glückauf.”

B u k a r e s t b e n : „Zur Brüderlichkeit.”

S o p r o n b a n i s v a n p á h o l y „Zur Verbrüderung” czímmel, mely azonban a hamburgi nagypáholyt vallja főhatóságának.

Végül a nagypáholy alá tartozik a Lajta szent Miklóson (Neudörfel) dolgozó „Humanitás”, melynek tagjait kizárólag bécsi és linczi kőművesek képezik, kik Ausztriában ellevén tiltva a kőműves-ség gyakorlása, nem csekély áldozattal Magyarországra járnak át két hetenkint ülésezni.

Az irodalmi kapcsolatot a magyar szabadkőművesek közt két, boricékban szétküldött, tehát kézirat gyanánt tekintendő közlöny képezi, a „Szabadkőművesi Figyelő” és a „Kelet”, mindkettő megjelen magyar és német kiadásban, az előbbi két hetenkint, ez utóbbi időhöz nem kötve, havi füzetekben. Emellett a magyar nagy Oriensnek van még külön hivatalos lapja, a rendeletek és körözüvények kibocsátására.

Zárszó.

Tisztelendő **Bartha Tamás** úrnak.

Majdnem teljesen kiszedve volt már e művecske, midőn egy terjedelmes, érseki bőkezűséggel és pompával kiállított, 242 lapra rugó munkát juttatott kezeimbe Sartori úrnak pesti „katholikus” könyvkereskedése. A munka teljes címe a bekövetkező: „A szabadkőművesség. — Kimerítő felvilágosításul a magyar intelligentia számára írta Dr. Bartha Tamás, Egerben nyomtatott az érseki lyceumi könyvnyomdában.

Ez lévén tudtommal az első nagyobb terjedelmű munka, mely magyar nyelven a szabadkőművesség ellen ultramontán részről intéztetik, lehetetlen, hogy könyvecském záradékául azt már csak címének arrogáns voltánál fogva is meg ne érintsem.

„Igen jól tudjuk — mondja szerző e művének előszavában — Orleans főpapjával, hogy e tér hálátlan, mert védelem nélkül tesszük ki magunkat az ellenségnek; kevesen vagyunk; gyengéknek érezzük magunkat egy egész ellenséges hadsereg ellenében, melyek minden tagja fölkel ellenünk, anélkül, hogy tudnók, melyiknek választoljunk?”.

Nyugodjék meg tisztelendő úr, a veszedelem nem oly nagy. Sem ön, sem theológus növendékei nem keltek még föl soha kielégítőenül a zirczi apátság asztalától azért, mert Magyarországon már a 2000-et meghaladja a kőművesek száma. Abból nem háramlik önre baj — tisztelt egykori collegám — hogy könyvet ír a szabadkőművesek ellen, de ha gyarló és valótlanságokkal bélélt könyvet ír, az természetesen más. Itt már aztán a nyilvánossággal szemben viselnie kell gyarlóságának ódiúmat. Tisztán ez okért, és nem mintha könyvétől a magyar intelligentiát féltene a magyar szabadkőművesség, vagy mintha annak a megérdemelnél több fontosságot tulajdonítana, nyeri ön tőlem e pár sornyi feleletet, tőlem, kit személyesen is ismer, ki tehát nem láthatlan ellenség önre nézve.

Gyarlóbb, éretlenebb, gyermekes invectivákkal és tapasztalást, történelmet egyiránt kíméletlenül megvetőbb könyvet Magyar-

országban még nem írt olyan ember, a kinek a neve előtt a doctor titulus fityeg, mint ez a kérdéses mű. Esetlen compilatio az Ketteler elfogult, de okos, Ségur abbé hazug és Findel félremagyarázott történelmi könyveiből. Hogy ez a „magyar intelligentia kimerítő felvilágosítására” célzó mű minő logikával és tárgyismerettel van összeállítva, erre legyen elég egyetlen példát fölhoznunk.

Szerző előszavában — Ketteler után — ezeket mondja: „Ez — a szabadkőművesség — alapjában titkos szövetség, melynek tagjai magukat eskü, fogadalom vagy legalább becsületszóval kötelezni tartoznak a páholytörvények, a részvevők, s be-és kifelé irányuló egész működésük legszigorúbb titokbantartására”.

Továbbá: „Az egész világon egyedül a szabadkőművesség képez tényleg s igényel elvileg nevezetes kivételt. Egyedül ez az, melyről csekély kivétellel a nyilvános sajtó nem beszél, s amely nem akarja, hogy róla beszéljenek. Míg a sajtó minden viszonyról beszél és ítél, mely az embereket érdekli: egyedül a szabadkőművesség képezi általános európai megegyezés folytán a „nebántsd-virágot.” E jelenség közvetlen bizonyítéka azon mérhetlen hatalomnak, melyet a szabadkőművesség e világban gyakorol. Egyedül csak neki van még uralkodó befolyása a sajtóra, mert csak így magyarázható meg ezen állapot; egyúttal pedig az is világos, hogy ezen állapot észellenes és elviselhetetlen. Gondolkodjék bár valaki a szabadkőművességről, amint neki tetszik, azt még sem tagadhatjuk, hogy szerfölött érdekesnek kell lenni azt minden oldalról megismerni.”

És daczára annak, hogy a Compiler úr egy általa tekintély gyanánt idézett író eme szavaival igazolja azt, hogy lehetetlenség a szabadkőművesek valódi működését egy nem szabadkőművesnek megismerni, titkaikba behatolni, következőképz azokról, amit nem tudhat, ítéletet mondani, ugyan-e lap alján így folytatja:

„Jelen füzetünkben ki fog tűnni, hogy a szabadkőművesség nemcsak hogy nem „segélyző egyesület”, „jótekonysági társulat” ártatlan és szeretetet lehelő testvérület” mint a világot ámitják, — hanem ellenkezőleg vallásellenes és állam veszélyes társulat, oly intézmény, mely ellensége az egyednek, családnak, államnak, társadalomnak, és minden pozitív vallásnak; szóval embertelen és istentelen szövetség, mely az e mbert méltóságától (!) lelkiismeretétől (!!) műveltségétől(!!!) erkölcsösségétől(!!!!)szabadságától(!!!!!!)

házájától (!!!!!) hitétől és örök boldogságától megfosztani igyekeznek.”

Elteltekintve azon lapidaris szellemi szegénységtől, mely Bartha úrnak e legutóbbi eredeti szavaiban nyilvánul, tisztán „eredeti” logikájára való tekintetből is hogy kívánhatná még valaki komolyan, hogy Bartha úr könyvének tudományos czáfolatába bocsátkozzunk?

De talán valamely hitehagyott magyar kőműves oktatta be Bartha urat specialiter a magyar szabadkőművesség titkaiba, hogy ily alapos bírálatból merített ítéletet mondhatott a magyar szabadkőművesség fölött? Lássuk, mit tud a mi speciális viszonyainkról.

„Köztudomású dolog, hogy tizenkét magyar városban nyitottak eddig páholyokat. Budapesten négy páholyban működnek a mindkét szertartású testvérek. Érsekújváron, Pozsonyban, Sopronban és Győrött egy-egy páholyt látunk. Aradon, Baján és Szegeden hasonlóképp egyre akadunk; de Temesvárott már kettőben is alig férnek a vakoló hősei. A magas kormány engedélyével nem régen alapítottak a határőrvidéken, Fehértemplomban. A jó erdélyiek sem maradhattak mentten tőlök, Kolozsvárott és Nagy-Szebenben szintén megnyitáltak már páholyaik.”

„Már nem is csinálnak létezésükből titkot. Nyilvánosan szerkesztenek Budapesten három lapot. A „Hajnalt” Harrach szerkeszti évek óta; az idén pedig a „Szabadkőművesi figyelő” indult meg. Szerkeszti Hollós László, a magyar nagy Oriens titkára, 18. fokú skót rítusú szabadkőműves (A harmadikkal adós maradt.)

Ez minden, amit Bartha úr a magyar szabadkőművesség speciális viszonyairól tud. Hogy értesülése mennyire alapos, azt könyvünknek a magyar szabadkőművességről szóló utolsó fejezetéből láthatja mindenki. Ő tizenkét magyar városról tud, melyben páholy van, holott csupán a magyar nagy Oriens alatt 19. áll, az összes páholyok száma pedig jóval meghaladja a 30-at, Kolozsvárt és Szebenben ugyan történetesen nincs páholy, Harrach sem szerkesztheti ugyan többé a „Hajnalt” című lapot, minthogy azt a közgyűlés múlt december hóban beszüntette, — ezek azonban csekélységek egy oly „alapos értesülésű” historicusra nézve, mint aminő Bartha úr. Ő azért ítél a maga kényelmes zirczi theologiai triposzáról elevenek és holtak fölött ad majorem abbatiae zircziensis gloriam. Ő azért nagy ember és bámultatik szerzetében kétségtől. Ha így halad, még sokra vihethi, mert ekkora helyszíni ismeretekkel s ily tudományos apparátussal jövő esztendőre megírhatja Sachalin sziget „kimerítő geológiai viszonyait” is.

Azt, hogy „egyházmegyék” szerint osztja föl a „tisztelendő” compilátor a világot, még meglehet együgyűségének bocsátani, hiszen Zircz mezővárosa minden oldalról hegyekkel van körülveve, honnan bizonyos szellemi látkörre van szüksége az embernek, hogy az orra hegyénél tovább is lásson, hanem hogy elegendő vakmerőséggel és elvetemültséggel bírt leírni könyvében ezt a passzust: „onnan ragyognak elénk korunk forradalmi istentelenségének csaknem valamennyi corypheusai, Mazzini Garibaldi, Kossuth Lajos, Juarez” — ezt már bűnös lelkének bocsássa meg a római pápa. Ily gyalázatos hazafiatlanság égbé kiáltó vétke alul csak ő abszolválhat.

Lássa Bartha Tamás úr, ez az önök szerencsétlensége, hogy eszüket, (ha van) szívüket, (ha van) tollukat bérbe adják olyan érdekeknek, melyek sem nem az önökéi, sem az emberiségéi, sem az egyházéi, sem az istenségei. És ez az „igazságszerető” „nemes fegyverekkel” küzdő ellenfél a sokat dédelgetett magyar alapságnak egy „tudományosan képzett” fiatal tagja! . . . Önökre nézve hát nem létezik a történelem, nem a mindennapi életből merített, vagy legalább meríthető tanulság? Pedig nyomait észlelhetnék önök a saját közvetlen környezetükben, ha nem azért volnának szemek, hogy ne lássanak, füleik, hogy ne halljanak. Vos non estis sal mundi. Azok közt, akikre az üdvözítő e jellemző szavakat alkalmazta s az egyháznak önhez hasonló lelkiismeretű fegyverhordozói közt határtalan nagy a különbség. Azok nemcsak hirdették, de gyakorolták is a morálnak fönéséges vallását, melyet önök kenyérkeresetté aljasítottak le, szerették felebarátaikat, nem ítélték, hogy ne ítéltessenek és mindenek fölött nem hazudtak. Pedig nekik is nehéz küzdelmeik voltak, nehezebbek, mint aminőket önöknek kell napjainkban a szabadkőműves szövetséggel folytatniuk, de aljas fegyverekhez azért nem nyúltak. És csodálatos, ön ne tudná ezt, ki épen a biblia exegesisében tanúsított jártasságaért nyerte neve mellé a dr. betűket?

Mit tenne ön, ha az ön által gyalázatosan rágalmozott magyar szabadkőművesek eléggé fontosnak tartanák önt arra, hogy ön ellen becsületsértési keresetet indítsanak egyénenkint? Ha hivatkoznának arra, hogy ők egytől egyig békés polgárai az államnak, sőt legnagyobb részük a közügyek szolgálatában öszült meg, szerzett magának a legmagasabb helyről elismerést. Ha bebizonyítanák, hogy mint kőművesek kerestek és találtak egy szűk kört, hol válogatott becsületes emberek társaságában levethessék magukról az anyagi élet nehéz porköpenyét, ahol emberekké válhassanak e szónak nemesen fölfogott értelmében;

ha bebizonyítanák, hogy mi másért sem fáradtak és hoztak súlyos anyagi és erkölcsi áldozatokat, mint hogy a közművelődés eszközeit szaporíthassák, akadályait elháríthassák, az emberiség látkörét szélesíthessék, hogy iskolát adhassanak az ön bűne nélkül visszamaradt buta tömegnek, menhelyet a szegény kitett árvának, hajlékot a koldulni nem tudó s így éhenhalásra kárhóztatott szerencsétlen aggastyánnak. Mít tenne ön, ha mindezt kétségtelen tényekkel, elvitázhatlan adatokkal igazolnák be rágalmazó gyanúsítása ellenében? mert higgye el tisztelendő úr, ily bizonyíték az ifjú magyar szabadkőművesség életéből is tömérdek állana rendelkezésünkre. Megírhattam volna jelen könyvecskémbe is mindezt ékesen, szövetségünkre nézve előnyösen, de hogy ön és társai tudomásával bírjanak ilyeneknek, arra a szabadkőműves súlyt nem fektet. Öneki szabadalma van ahhoz, hogy híven értelmezhesse az írás tanácsát: a bal ne tudja, mit teszen a jobb.

És aki így munkál éjjel és nappal, az lenne ellensége „az egyednek, családnak, államnak”, az a szövetség, melynek tagjai ily munkásokból állanak, az volna oly szövetség, mely az embert „méltóságától, lelkiismeretétől, műveltségétől, erkölcsösségétől, hazájától” megfosztani igyekszik? Ki hinné ezt el önnek, ifjú barátom, önnek, akinek összes eddigi érdeme abból áll, hogy fogyasztani segítette az előszállási 48.000 holdas uradalom jövedelmeit.

Egyébiránt „Die Todten reiten schnell”. Megbocsátjuk önnek ez ártatlan erőlködését — csak saját lelkiismeretével tudja ön eligazítani a dolgát.

TARTALOM-JEGYZÉK.

	Lap.
Előszó	3
I. Általános rész. (Miben áll a szabadkőművesség?)	5
II. A szabadkőművesség története	16
III. A szabadkőművesség fejlődése	24
IV. A mai szabadkőművesség	35
V. A szabadkőművesség részletes története	38
a) Anglia	38
b) Írland	45
c) Skócia	46
d) Franciaország	48
e) Németország	57
f) Németalföld és Belgium	64
g) Dánia	66
h) Svédország	66
i) Lengyelország	67
j) Oroszország	68
k) Sweicz	69
l) Olaszország	71
m) Spanyolország	73
n) Portugallia	75
o) Görög- és Törökország	76
p) Az amerikai Egyesült Államok	77
q) Délamerika	78
r) Afrika, Ázsia, Ausztrália	79
VI. A szabadkőművesség Magyarországon	80
Zárszó.....	101